

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

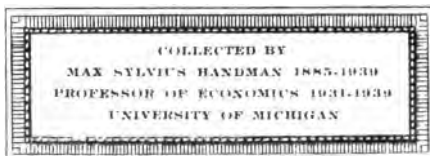
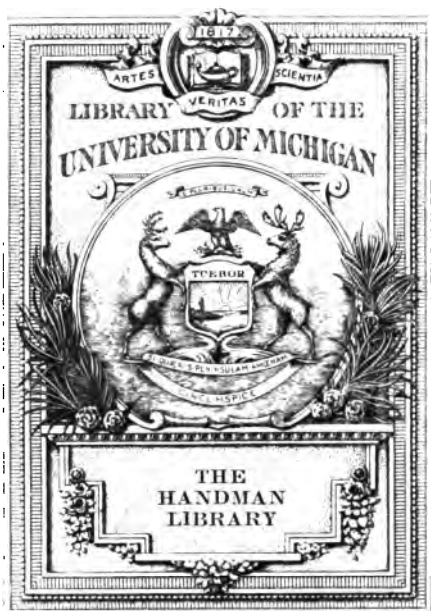
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A 942,627

877.70

A3330

Victor Català

CAYRES VIUS

849.98

A333c

BARCELONA
BIBLIOTECA «JOVENTUT»

Portaferrissa, 17, baixos

1907

OBRES ORIGINALS

PAGES

Iacinto Verdaguer.—AYRES DEL MONTSENY. Edició il·lustrada...	3
F. Pujulà y Vallès.—FRANCISCO PI Y MARGALL...	0'50
» » —TITELLES FEBLES...	2
Apeles Mestres.—CROQUIS CIUTADANS. Poesies...	3
Joaquím Ruyra.—MARINES Y BOSCATGES. Estudis en prosa. (Segona edició)...	3
Joan Maragall.—LES DISPERSES. Poesies...	2
Víctor Català.—SOLITUT. Novela. (Segona edició)...	3
» » —CAYRES VIUS...	3
Emili Tintorer.—LA MORAL EN EL TEATRE...	3
Rafel Nogueras y Oller.—LES TENEBROSES. Poesies...	3
Lluís Via.—FENT CAMÍ. Estudis en prosa...	3
Enrich de Fuentes.—ROMÀNTICHS D'ARA. Estudi d'uns amors neguitosos...	4
L. Escardot.—CLIXÉS. Estudis en prosa...	3

TRADUCCIONS

Strindberg.—L'INSPECTOR AXEL BORG. Novela...	3
John Ruskin.—NATURA. Traducció de Cebrià Montoliu...	3
Herbert Spencer.—L'HOME CONTRA L'ESTAT...	2
Longus-Apulei.—LES AMORS DE DAFNIS Y CLOE Y DE AMOR Y PSIQUIS. Traducció de R. Miquel y Planas...	3

TEATRE CATALA

Pompeius Gener.—SENYORS DE PAPER! Drama...	2'50
» —L'AGENCIA D'INFORMES COMERCIALS. Jo- guina...	1
Adrià Gual.—L'EMIGRANT. Drama...	2'50
Pujulà-Tintorer.—EL GENI. Drama...	2
» » —EL BOIG. Segona part de EL GENI. Drama...	2
» » —DINTRE LA GABIA. Drama...	1
Emili Tintorer.—MAL DE VERGE. Drama...	2
August Barbosa.—EL POP DE LA PLATJA. Quadro dramàtic.	1

TEATRE ESTRANGER

Enrich Ibsen.—QUAN ENS DESPERTARÈM D'ENTRE'LS MORTS. Drama...	2
Wette-Humperdinck.—TON Y GUIDA. Traducció Maragall- Ribera...	1
Joseph L. Pagano.—FORA DE LA VIDA. Drama...	2
Björnstjerne Björnson.—MÉS ENLLÀ DE LES FORCES. Drama...	3
G. Hauptmann.—ANIMES SOLITARIES. Drama. Traducció de Oriol Martí...	2

CLASSICHS CATALANS

HISTORIES D'ALTRE TEMPS. Narracions dels segles XIV y XV.	1
---	---

CAYRES VIUS

**D'aquest llibre se'n ha fet un tiratge especial de
60 exemplars en paper de fil, numerats a la mà.**

Albert y Ferradís, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

Victor Català, 1917

CAYRES VIUS

BARCELONA
BIBLIOTECA DE JOVENTUT.
Portaferrissa, 17, baixos
MCMVII

849.98
A333 c.

Es propietat.

PORTICH

Generalitat,
Hans de...
11-21-46
539271

PORTICH

LLEGIDOR:

AQUEST nou llibre que t'entrego no es pas, en rigor, un llibre nou, sinó la emulsió d'un llibre vell ab qualques elements d'altres llibres a fer.

12-12-46
Contra'l gust general, que's decanta per la varietat, quan d'un aplech de treballs solts se tracta, jo prefereixo que cada llibre — aplech o no — dongui una nota única y distintiva, marqui un punt determinat en la mentalitat o'l gust de son autor. La diversitat cromàtica, la complexitat harmònica, prou que's trobarà, si n'es cas, després, a fí de comptes, al revisar l'obra total. Mes jo, que així penso, per rahons d'especial mirament procedeix de manera diversa

en aquest volúm. Y es perque lo que fa més mota d'ell, els contes rurals, surten enderrerits de més d'un quinqueni, y en aquest quinqueni n'hem abusat tant entre uns y altres, y tan per demés estretament y limitadament d'un sol aspecte de la vida pagesa, qu'hem acabat per fadigarhi al públich y fins per determinar, entre elements cultíssims del gust general, la naixença d'orientacions contraries, el principi d'una acció coercitiva d'aquest abús.

Devant per devant del ruralisme — tan infantet, tan incomplert encara! — s'adreça ja com una enemistança, com una amenaça formal, el nonat civilisme, el ciutadanisme... el portaveu de l'esperit poderós y multiform de l'urbs,

Benehit sía l'adveniment d'aquest nou Messías que, si no enganya la conjunció dels astres, que si no s'erren els profetes, s'està infantant! Esperemlo ab goig, saludemlo ab *hosannes!* aquest adveniment que ha d'excelsificar les nostres lletres pluralitzant els matius de sa gamma, avuy encara pobra, menocroma; desitgemlo, apressemlom tots aquest adveniment, encara qu'ell impliqui la mort d'altres idolatriés; que peratotes ha d'arribar son hora un día o altre,

---

y lo que no sab morir serenament a son hora es que no ha sabut viure, que no ha viscut may; car està, precisament, en el segret de poder morir la millor demostració de vida.

Mes jo crech que quan arribi l'anunciat, no matarà pas res; y ho crech, en primer lloch, perque no's pot matar lo que no existeix bé encara, lo que no ha assolit l'estat de plena y cabal existencia, y, segonament, perque anch que així no fos, poden molt bé conviure ab una mare dos fills llegítims — y més que sien, — malgrat tinguin diversissim tirat, perque abdós per igual, si per igual han rebut els elements de vida, proben la potencia de llur mare y conjuntament ab el temps poden trevallar per son exalçament y glorificació.

Per això tinch per una mica prematura y tal volta poch fonamentada la naixent campanya contra'l ruralisme. Ja sé que mou a sos apòstols un sentiment d'enlayrada finalitat, un anhel nobilíssim de superiorisació per un proxim avenir esplendorós, y això sol dóna a llurs prèdiques un ressò greu de cosa sagrada que les fa dignes d'esser ohides y meditates; mes, bo y reconeixent l'alta d'aqueix sentiment, pot-

ser no fóra ociós senyalar lo que eixes prèdiques podrien resultar desviadores de futures iniciatives.

Ara com ara, per la vida colectiva de Catalunya, en tots sos aspectes, ha arribat una hora crítica: l'hora de la *soma*; l'hora de fer el bloch, la munió, la massa imposadora, destinada a entrar en un ample camp d'acció y en ell lluytar y vencer soberbament; a formar aqueixa massa, aqueix conglomerat, aqueixa balumba numèrica, hem d'acudirhi tots lliberalment, petits y grossos, destres y manxolets, mes procurant netejarnos avans tot lo possible de prejudicis minvadors d'energíes y armar-nos ben armats de propi esforç y propria substancia, a fí de que nostre concurs particular, per modest que sia, porti tot el cabal sencer a l'esforç y a la substancia comunals; y sols pera demà que aquesta hagi actuat y s'hagi imposat, pera demà que hagi assolit la fí de sa acció, el triomf, vindrà una altra hora crítica, l'hora de la *resta*, de la tria, de la garbelladura; d'aqueixa cruenta operació seleccionadora que, per rahons de sa meteixa naturalesa, no's pot fer may *à priori*, car no's pot judicar

---

lo que no's coneix y no's pot coneixer lo que no ha sigut demostrat.

No hi ha millor ni pitjor en lo contingent, sinó en lo acomplert; y ¿què sabem nosaltres de les sorpreses, de les maravelles que'ns reserva'l temps? Siens lícit tallar la branca corcada, enterrar el gastament, menyspreuar l'esforç fallit, suprimir el detall evidentment inútil o nòhible a la sanitat y bellesa del conjunt — es dir, fallar sobre lo realisat, — mes guardantnos d'interdir el pas a manifestacions futures o de confondre lo essencial ab lo accessori, la causa ab l'efecte, renegant de la poesia pel poetastre, del matrimoni per la dòna xorca.

Parlant en termes generals — y sempre cenyintnos, naturalment, al cèrcol de nostres aficions — tenim per millor obrar que teorisar, anch que l'acció resulti defectuosa y la teoria sembli perfeta, perque teorisar en desmasía es entrar ab paranyes y obstacles arbitraris la lliure empena de l'acció. Els dogmes infalibles no són pera l'art; pot seguir una institució de principis a una manifestació sencera, però may precedirla. La dignitat de l'art y del sentiment intim que l'engendra, naix de la llibertat

de sa manifestació, y sa fortalesa; de sa dignitat. Art, sentiment esclaus, són art, sentiment febles, xòrchs, impotents. L'esperit lligat per apriorismes y per convencions ficticies — es dir, no reclamades per necessitats de sa naturalesa — si arriba a fer quelcòm de bo, no ferà may tot lo bo que hauria pogut arribar a fer sens aquelles trabes. Dogma, escola, còdi, conjunt de regles preestablertes dins una esfera de creació, vol dir limitació, qu'equival a minva, la minva a decadencia y la decadencia a traspass, mort. Així, una munió que dongui gran contingent de resignats acatadors d'escoles, donarà molt poch veritables formadors d'escola, y colectivitat mancada o pobra de l'element actiu, fecondant, conegut per *poder creador*, no tindrà may gran valua y son radi d'acció serà quasibé nul. La força vital estriba, donchs, en l'impuls anti-escolàstich, antilimitador; en l'esclat centrífuch que romp les lligadures externes, en la picada hardida del poll contra la closca que l'empresona.

El geni — poder creador per excelencia y principi revolucionari per excelencia també — may pertany als dòcils caps de remada, sinó als pastors que s'imposen a n'ella.

Es sempre iconoclasta y ultradogmàtich; trenca tots els motlles, capgira totes les teories e imposa noves lleys, potser tan ilògiques y perniciososes com les que vulnera, però noves a la fi, es dir, desestancadores, contraries a la immovilitat, signe de mort.

Aquesta afirmació sembla que'ns hauria de privar tota temença, mes no es així. Cert que l'esperit essencialment insurrecte, quan arriba a sa plenitut, se riu de tota lligadura y obra impulsat tan sols per una força superior que radica en ell meteix. Però la potencia d'irradiació, la projecció espiritual del jo cap a fòra, no es la mateixa en tots els individus ni segueix idèntich procés de desenrotllament. En mitj dels enters, dels segurs, dels precients que, com guiats per força divinal, troben ja en els primers passos llur veritable vía, hi ha'ls febles y els de vocació retardataria que, bo y duhent la galladura vital, han de menester d'un llarch covament per'arribar a terme. Y es per aquests — que formen la gran, la immensa majoria en les milicies artístiques— pels que s'ha de temer; qu'ells són els que, durant el període d'indecisió concepcional, mentres s'esperen o se cerquen a sí

meteixos, per escoltar papers de guiadors no sempre prou vidents dels camins que han de seguir... els altres, poden agafar orientacions equivocades, que torcent llur inclinació ingènita, inutilisin a bestreta tots llurs esforços y deixin convertit en nial l'ou que tancava'l germe distintiu de la personalitat: per aquests es que voldriem neutralitat absoluta, un redós que'ls amparés, lliurantlos d'influències foranes — quasibé sempre perniciososes,— representades per concellers y mestres oficiosos que, preposant sovint l'oferiment a la *demanda* y aprofitant l'estat tèrbol de la inconsciència, meteix que la goça de la faula d'Isop, se'ls hi fiquen a casa, en el sagrat de llurs idees y sentiments, allà fan niu, y un cop n'estàn ben empadronits, entre ells y llur cria—les seves ensenyances—n'avien a fòra a l'amo veritable.

Els únichs mestres llegítims—y per tant, útils—serien aquells que, en l'etzar de nostres relacions espirituals, se'ns revelessin com carn de nostra carn y sang de nostra sang, com a germans majors, lligats a nosaltres per afinitats essencials que'ns els donguessin com un model, engrandit y posat en nèt, de nostre propi jo, y als que sols

---

haguessim de demanar el socors de l'aclaració definitiva, el cop de mà final, la experiència adquirida durant el temps que'ns precediren en l'esforç. Mes fòra d'aquests, prou; car al pensament que desitja llençarse a la vida feconda de la expressió, enlloch d'ensenyarli a recitar de cor lo que nosaltres judiquessim la oració més selecta, millor feriem aconcellantli que digués lliurement lo que sentís. ¿Què hi fa que sa veu fos al principi confosa y vacilant, sa paraula incorrecta y descolorida? El sol fet d'emètrala li ensenyaria d'enfortirla y modularla més que tots els preceptes; la consciència de dir quelcòm li fería sentir la responsabilitat de lo que digués, y aquesta responsabilitat l'anhel de dir lo que *degués dir, lo millor que pogués dir*: mentres que, parlant per altres, per belles coses que dir puga, may dirà res *seu*, y per lo tant, res *non*, o sia res important y digne d'esser ohit. Li hauríem de fer comprendre que tot allò que per sa virtut íntima pot excelsificar la condició humana, es essencialment bell y pur, que lo purament bell es naturalment bo, lo bo de natural perfectament llegendim, y lo llegendim forçosament respectable; que tot aquell que no vulga enllotarse en baixes corrupcions y beure

en fonts emmatzinades, destruhint lo que de divinal porta en sí, no té més remey que acudir a n'aqueixes dèus pures, a n'aqueixes dèus inestroncables de sanitat y joventut moral; que a n'aqueixes dèus hi menen infinitat de camins més o menys penosos, y que si vol anar resoltament a trobarles es ben lliure de triarse, entre tots aquests camins, el que més li plagui o més s'adigui ab sa idiosincracia, rihentse de tot prejudici nohible y també... de tot judici posterior, sempre que puga fer els efectes de l'altre.

Y ara que ve a tom, síens permès predicarla també un poch la guerra santa contra aqueix segón enemich perillósissim, anch que sía obrir un nou parèntesi dins del parèntesi y enfarfegar el discurs en desmasía.

La fortalesa perforadora del parer agè es extraordinaria, y's necessita d'una serenitat de visió, d'un sentiment de convicció y d'un instint de defensa més extraordinaris encara pera resistirli. L'artista, el cercador-obrador de bellesa, precisament per l'altíssim sentit que dóna a les coses, per sa eterna tirada cap a les perfeccions de l'ideal, sent més que ningú els falliments de la seva

obra, amida ab més equitat que'ls altres la immensa distancia que va de la petitesa realisada a la grandesa cobejada, y anch qu'ell sol la té la intuició de l'obra seva, com ha dit genialment un ilustre poeta català, desconfia de les propries forces y està propens a desanimarse quan, a més dels obstacles naturals ab que ha de lluytar pera salvar aquesta distancia, li posen al pas, ab millor o pitjor intent, nous obstacles postiços que l'entrebanquin y, ab la excusa d'aclarirli el camí, li fulminen el llamp de l'anatema que l'encegui; car ell, en les hores de dubte y tempestat interna, no ho mira pas si el llamp ve de veritables Júpitres, únichs, en tot cas, que tindrien dret a fulminarlo, o si els que l'aturen pera que no's desencamini, ho fan ab el coneixement dels ben encaminats; ell no hi veu més que la concordancia de desconfiances propries y agenes que cau sobre son obra, y la valua negativa d'aquesta que tals desconfiances acusen.

Mes, en bona fe que deuría mirarhi força altres coses, el pobre artista, el pobre lluytador, pera no esporuguirse en desmasía, ja que la major part de les voltes la valua negativa no radica en son obra, sinó en sos definidors.

Bo es escoltar atentament y fer cabal de les opinions quan aquestes són respectables, mes pera esser respectable una opinió cal que tinga molts requisits, y el primer de tots, el d'estar ben fonamentada. Entre altres bons fonaments d'una opinió, senyalariem nosaltres com a principals la bona fe, la imparcialitat, el clar criteri, l'examen y la competència; y la que no tingués aquests elements o bona part d'ells, la titllariem desseguida per tarada de pecat original, de vici d'arrel, que impedeix acceptarla sense reserves. Mes ¿quantes vegades els trobèem en les opinions a l'us aquests elements? No hem de vacilar pera assegurar que poques. En efecte: qui parla en to més alt, per lo comú, es la passió; la lleugeresa y la ignorancia; com a impulsiva una, com a cegues perdudes les altres, no coneixen vacilació ni remordiment, ragen a raig fet, sense passar pels coladors del dubte y de l'escrúpol, y aneguen tranquilament ab llurs impureses tot lo que atrapen sota.

Y si això passa sempre, passa molt més encara y ab major intensitat allà hont l'ambient hi està enrarit y els horitzons hi són limitats. A Catalunya, per exemple.

Aquesta terra, qu'en l'antigor tingué la

---

importancia gloriosa d'una gran civilitat, per vicissituds de la història's vegé reduhida a destins inferiors a sa capacitat, tingué d'enquibir tota sa grandesa de nació feta y dreita en les estretors de regió sense mires propies, de poble sobirà se trobà convertida en llenca de poble malament enganxada per un groller surgit a altres pobles, y en aquest estat precari, tombada sobre sí meteixa, en forçada immobilitat, restà per dotzenes y dotzenes d'anyades. Segrestat son pensament, estroncada sa acció, ofegada en sang sa veu, privada de verificar les més altes funcions de vida y condemnada a una existència purament vegetativa, anà perdent de mica en mica ses facultats, sa energia, ses iniciatives, sa fesomia veritable, y deixant de figurar en el concert dels pobles y de pesar en els esdeveniments mundials, de vençuda que havia sigut parà en amortallada. Mes sortosament no estava pas morta, encara duya en son sí el llevat de totes les potencies: no més calia que aquest llevat fermentés al calor de qualche casualitat, y així que la casualitat sorgí, el llevat fermentà y la morta-viva va ressucitar. Aleshores s'adonà de qu'estava nua: en el

llarch temps de letàrgich captiveri s'havía consumit sa esplèndida túnica de regina, y els troços havien caygut a terra. Per presentarse altra volta decorosament devant del món enter no tenia més remey que fer-se nous vestits. Però sabut es que si la funció crea l'orgue, el desús l'atrofia; qu'en la fosca's pert la visió més potent, en la ocio-sitat la manya més probada: y Catalunya —per la qual l'avuy s'havía fet un ahir de centuries, l'acció, tradició remota,—al despertar, no's trobà en condicions a l'altura de sa tradició, y, com les perfeccions no s'improvisen, en lloch d'habillarse definitivament, no pogué ferho més que d'una manera transitoria, deixant pera més tart refer les vestidures ab major cura y guarnirles segons bon gust y elegantesa. A n'aquesta tasca reconstituyent està entregada encara, y ja ha fet bona feyna, ja relluhen ací y allà sobre la estofa'ls brins d'or del brodat, els pans de seda, les trepadures sumptuaries, però manca molt a fer encara; qu'encara's veuen filagarces, troços mal embastats... Un d'aquests troços provisionals dins lo qu'encara resta de provisional en aquesta esplendorosa renaixença catalana, es lo que'n dihèm *públich*: la munió espectadora-

---

judicadora de cosa de bellesa; munió qu'entre nosaltes resulta avuy per avuy un curiós anacromisme.

Al revés de lo que passa ab les races neulides, que necessiten nodrirse molt avans de produhir, aquí la innata fortalesa's manifestà desseguida en la necessitat de produhir avans que de consumir. Tant es així, que de cop y volta'ns trobarem més aptes pera fer obra propria que pera capir l'agena; tant mes quan, pera lo primer, abasten sovint els elements primordials que cada hu porta en sí, mentres que pera lo segón cal una preparació lenta y trevallosa que ni's pot fingir quan no's té, ni's pot comprar a tall de mercadería; y per'adquirir aquesta preparació'ns ha mancat, fins avuy, ocasió y temps, ocupats com estavem en els problems d'interès material immediat que's plantegen en tota instalació social ab vistes serioses a l'avenir.

Com flors primerenques que brollen hardidament de la terra quan encara es lluny la primavera, brollaren aquí artistes y poetes — flors d'ideal — quan la mentalitat colectiva jeya encara sota una capa de gel, deixa del llarch hivern d'inacció que per ella havia passat. Mes això no podia durar

gayre; que, pera viure, a les flors les hi cal la escalfor del sol; al productor, consumidor; a l'artista, un públich. Y obehint a n'aquesta imperiosa necessitat, sorgí un públich a la bona de Deu, com havien sorgit tantes altres coses. Creure que d'aquesta generació espontania havia d'eixirne de cop y volta'l públich model, l'instrument d'opinió perfet, hauria sigut bogeria; mes era quelcòm que'n feya les funcions, y ab això n'hi havia prou de moment.

En efecte: reclutat entre la barrija-barreja d'estaments diversos, però que tots estan enfeynats en feynes propries y tenien ben lluny de l'art llur camp de coneixements, no oferien de fons y lligàm comú més que la pobresa de cultura atàvica, l'absència de pena per aquesta incultura, que la meteixa incultura dóna, la curtesa de mires, resulta de la estretor d'horitzons que veyer del pla terrer en que's trobaven, les fallides naturals del gust, endropit per la manca d'exercici, l'abundor immoderada de escrúpols del qui no sab ben bé de què n'ha de tenir ni de què no, l'altesa de juhí que s'atribueix l'ignorant que ignora encara que ho sía, l'entercament d'opinió del que no està avesat a sospesarne gayres y, per

ultim, la petulancia còmica de l'adolescent que ja's creu home fet perque'l deixen ficar en la conversa. En altres termes: a Catalunya, que no en va havía estat durant molt temps convertida en *provincias*, li sortí el públich de primera fornada pretencioset, restret, encongít y esparveradiç sense discerniment; un publiquet de *gent de fòra tout à fait*, un veritable publiquet *provinciano*. Y a n'aquest públich modest y casolà, a n'aquesta bella allau de sobrevinguts, tingué d'encomanarli el ministeri de la crítica, deixant que l'exercís modesta y casolanament, ab la bona fe dels cridats ja que no podia ferho ab l'encert dels escullits, mentres esperava que d'ell meteix anés evolucionant cap a l'aristocratisació, orient perpetuu de tota entitat potent y valorosa. Y així hem arribat als moments naturals, en que la evolució va verificantse, però ab tal lentitut, que no estaria per demés que'ls que saben y poden hi donguessin una empenteta. Perque, cal confessarho: aqueix públich nostre deixa un poquet a desitjar pel temps en que estèm; no es encara la colectivitat seriosament adestrada pera judicar, la colectivitat de criteri ample y obert a totes les corrents sanítozes,

el públich de bon gust y correcte civilisme que correspòn a la nova Catalunya que apunta en la historia dels grans pobles; encara hi munta més en ell la materia que l'esperit, encara li resten massa ignocents a degollar, com per exemple, bons comerciants que, bo y dihent *Quiu vedis al Quo vadis?*, se permeten dictaminar resolutament sobre una obra d'art; dentistes més pràctichs en les mecàniques del seu ofici qu'en psicologies que creuen a ulls cluchs que no's pot escriure sinó lo que *s'ha passat*, y que per lo que *s'ha passat*, segons llur bell criteri... odontògich, expedeixen als autors patent de bona o mala conducta; sacerdots virtuosos que voldrien convertir a cada artista en predicador laich, a cada cervell en sucursal del seu, y a cada falla d'art en infantivola *moraleja para jóvenes descarriados*; *soi disant* entusiastes dels místichs que condempnen ab agror les honestes franqueses de concepte y els afogaraments d'expressió que'ls místichs ensenyaren; apologistes de cançons populars que s'escriuixen del plasticisme d'un estil que acusa aquelles fonts d'origen; mares devotes que adormen als infants ab les oracions cotidianes, que posen en mans de les seves filles

adolescents la *Historia Sagrada*, y qu'en cambi amaguen de l'hereu de vint anys la novela que podria parlar de *certes coses* —unes *certes coses* especials que sols elles descobren—; critiquets de primera volada qu'emparenten ab Zola—potser l'única co-neixença del vehinat!—al primer ignocent que'ls cau a tret; dames recatadíssimes que hauràn tingut sis fills y qu'encara pregunten si es lícit mirar una *academia*; damiseletes curiosament candies que's cartegen d'amagat dels papàs ab altres tants promesos, però que no anirien a veure una comedia en que hi haguessin escenes d'amor sense demanarne avans permís al director espiritual... en fi, una munió de gent de sa casa y son ofici plena de contrasentits, d'ignocentes niscieses, de cursileríes y, lo qu'es pitjor, d'hipocresia.

Tots aquests bons senyors y senyores del galliner judiquen, dictaminen y aconcellen com si en sa vida haguessin tingut res més a fer; tots volen que l'artista pensi això, digui allò, faci lo de més enllà; tots tenen sos plans d'altíssima envergadura entre cella y cella, y al que fos ben creyent y, sobre tot, ben agrahit a la importancia de l'obsequi, li ferien la mercè de deixarli po-

.....

sar aquests plans en obra. Y un hom pensa, al fersen còmpte, que si l'artista, l'escriptor, tinguessin una mica de malicia, fóra del cas que'ls hi diguessin, féntelshi la gran reverència: — Perfectament, dames y cavallers de tot mon respecte! Jo estich disposat a fer tot lo que vostès me manin, seguint un rigorós torn alfabètic, sempre que vostès obtinguin de Deu una petita concessió, un suplementet de vida que'm permeti acabar la tasca de parlar per tots vostès, de fer totes ses obres respectives... y que al cap d'avall me diguin quí es el que ha parlat per mi, el que l'ha feta la meva obra, car, si vostès no ho prenen a mal jo també tindria quelcòm a dir, quelcòm a fer per mon còmpte... —

Mes la llàstima es que'ls artistes no la solen tenir aquesta malicia, que no ho són tant com semblen de mofetes, y s'escolten al públich massa seriosament, sense pendre la precaució tan sofs de férsel presentar avans en deguda forma. Prenemla, donchs, per ells aquesta precaució.

Anys enrera's digué que a l'Illa de Cuba hi havia aparegut una gran emissió de bitllets de Banch de poca valua, que tothòm sabia eren falsificats, mes que a manca dels llegítims y per lo que facilitaven les tran-

saccions, foren acceptats pel comerç ab sols posarhi al dors aquesta inscripció: *Falso, pero circula*. Posemli ja d'una vegada nosaltres també la meteixa llegenda aclaratoria a n'aqueixos escamots de públichs enderrerits, tant per estimularlos a *legalisarse* ab més rapidesa, com pera evitar que ningú'ls prengui per lo que no són y els hi faci més concessions de les degudes. Perque aquella coneguda teoria del poeta castellà, pel qui *el vulgo es necio y pues lo paga, es justo* — *hablarle en necio para darle gusto*, ens sembla d'un fons de ruhinesa tan gran, que no voldríem que cap ànima honrada la posés en pràctica. Per haverli posada massa ha eixit ja tal volta del cèrcol en que fou engendrada, tarant la mentalitat de la nació entera y duhentla a la decadencia en que's troba a l'hora present.

No: el veritable artista, el veritable poeta, aquell a qui li ha sigut senyalat un lloch preeminent entre les multituds innominades, no ha d'abandonarlo may aquest lloch de perill y d'honor, no ha de claudicar may, no ha de cedir a cap pressió innoble — aplaudiment, diner o amenaces — fins a rebaixar l'alta de sa dignitat, afalagant la niciesa o'l mal instint d'aqueixes multituds

que per la manca de conreu li són notoriament inferiors. Lluny d'això, y per demunt de vanes alabances y de vanes censures, ell ha de fer serenament sa via, ell ha de realisar serenament son obra, de la qu'ell sol ne té la plena intuició, escampant així la benèfica llevar d'un alt estímulo sobre'ls terrers encara erms, fins a fer compendre ab tota claretat al bon comerciant, que res costa callar quan no's té res a dir, que val més riure que fer riure, y que no es pas tot hu un llibre d'art o un llibre de caixa; al dentistet sense psicologías, que hi ha uns certs filtres màgichs dits *intuició* y *estudi* qu'ensenyen com per art de bruixería als artistes lo que may han vist ni sentit per ells meteixos, y que fins els dentistes estarien ben frescos si no sabien curar a la parroquia d'altres mals de caixal que'ls qu'ells haguessin sofert en la propria boca; als virtuosos sacerdots, qu'es cosa molt lloable l'anhel de prosselitisme, mes que cal eixir qualche volta dels castells roquers de la intransigencia pera veure món y reconeixer que hi ha moltes necessitats a satisfer, que Deu — que de tot ne sab *un poch més* que nosaltres — ha criat diversitat d'apteses pera que satisfessin aqueixes necessitats, y

qu'es pecat de soberbia y d'heretgia voler esmenarli la plana; als *soi disant* adoradors dels místichs, el perill dels zels intempestius, que volent traure obstinadament de la panera les cireres petites, s'exposen a que aquestes facin caure les grosses, car es sabut que les cireres s'enganxen les unes ab les altres; al cançonayre distret, que hauria de repetir *da capo*'l repertori, perque hi ha admiracions que no poden esser únicament d'*oïdo*; a la mamà deliciosament devota, que fins les oracions cotidianes—models, per cert, de franch parlar—poden inspirar als infants preguntes indiscretas, y que per això no ha pas de deixar d'ensenyàrleshi y que si les *certes coses* de que parla la *Historia Sagrada* no han desvetllat les naturals curiositats de l'adolescencia, pot estar ben tranquila puig ja no les desvetllaràn tampoch en sos fills les noveles més novelesques que'ls hi cayguin en mans; als critiquets novells, que per anys hi hagué en terres d'Espanya molt honorables senyors que, sense *parti-pris* mercantils ni fullaraques de vanitat, oferiren al món la flor del més just y estètic realisme, y qu'es més propri y decorós suposar que'ls escriptors indígenes trauen a la regalia lle-gítima que no pas a paternitats bordes; als

fruhidors dels clàssichs, que avans de titllar de pressumptes atrevits a la gent jova, cal fer memoria del *sancta sanctorum* de les biblioteques, que tot literat culte té'l dever de freqüentar, hont se topa a cada punt, bo y sense fer tría, ab amors circumstanciades de Perots y Japotes, ab gran abundor de *Coloquis* de viudes, donzelles y casades, y ab *Celestines* de tots calibres; a les dames recatades, qu'es ridícol esser més papistes que'l Papa, que'ls museus vaticans, que'ls temples catòlichs de tot el món n'estàn plens d'*academies* sagrades y profanes, y que academies són, en llur representació material, els Christs, els angelets, els sants Sebastians, sants Gerònims y santes Genoveves, les figures del Juhí final de la Sixtina, el Torç de Fidies, la personificació del Nil, etc., etc; a la damiseleta escrupulosa, qu'entre les lletres dels promesos y les escenes d'amor de la comedia no hi ha gayre més diferencies que la millor o pitjor literatura y la més o menys estètica, més o menys sensual emoció que desperten... Y a tots al plegat, qu'es una vergonya esser ineducat tenint possibilitat pera deixar de esserho, mantenirse en estat d'inferioritat manifesta podent fàcilment remontarse, puig

el saber no ocupa lloch ni el bon gust paga contribució, y en cambi redituén delectacions que ab tot l'or no's podrien comprar; que no han de tenir por de veure tota mena de coses, sinó de no *saberles veure*, de conèixer les tentacions, sinó de no saber sobreposarhsi; que al qu'es flach de consuetut el vent de l'aspi l'encadarna, y el qu'es fort pot afrontar impunement les corrents de les altures; que la franquesa sencera y respectuosa no vol dir llicencia, sinó sanitat de cor y d'enteniment; que la nuesa no es may immoral per sí, sinó pel gest que se li dóna, y que'l qu'en tot veu perills y malicia es qu'es covart de mena—y sab que no podria defensarse del més lleu atach—y a més ruhina, morbosament maliciós: car es cosa probada que pel ver ignocent tot se resol en ignocencia, y sols pel vil, pel corromput... y tot lo més pel ximple, es vilesa y corrupció la cosa més senzilla.

Y ara, clohent les generalitats y tornant, per'acabar, al plet naixent del ruralisme y ciutadanisme literari, si a mi m'hagués sigut donada una d'aquestes veus autorisades, fetes pera esser ohides y escoltades, diria que potser no es prou just que s'atribueixin al primer, *causa, font, principi*, les sobres y

falles, les desviacions o encerts, els defectes o virtuts propis de les facultats, del gust o del punt de vista especials de sos conreadors, y, per lo tant, que no se li fessin pagar plats que, si en realitat s'han romput, no ha sigut per sa culpa, y pecats que, si s'han comès, han comès altres.

Podrà esser, si's vol, defectuós, primitiu, parcial, tot o quasi tot lo que s'ha fet modernament d'ayre rural en la literatura catalana, que això res implica contra'l ruralisme, sinó tot lo contrari. L'acte no es la potencia; lo realisat no es lo realisable; el sentiment d'una cosa qualsevol no s'estanca pas en un, en dos, en vint individus; no cristallisa pas en determinat nombre de criteris ni de fórmules. Tota afirmació engendra cent contradiccions, tota contradicció mil afirmacions; els que fins ara han dit lo poch, poden encara dir lo molt; lo que no abastin a dir els presents, poden dirho'ls esdevenidors; les veritats que no s'hagin revelat a un esperit, poden revelar-se a un altre; l'auçada borrosa e indecisa que apunta pot tornar-se esplendent mitjdiada; la concreció, si no definitiva, al menys superior, que fins avuy no s'ha efectuat, dels elements de l'ànima rural catalana en un seguit d'obres

o en una obra-tipus, pot efectuar-se al millor dia, del nostre vivent o del de nostres seguidors. Això es lo possible, això es lo probable y això es lo que serà, si Deu ho vol; car lo contrari fóra un contrasentit, y en totes les ocurrencies naturals es la lògica lo que impera, aquesta lògica que'ns diu que lo que té força acaba per demostrarla una hora o altra, que lo que té veu crida y un jorn diu claramente lo que fa a son cas.

Totes les coses s'han de començar per son començament, y el començament del ruralisme ha sigut, com era natural que sigués, la reproducció de lo més senzill, de lo que ofería més gros relleu y costava menys de veure y capir de lluny: la crosta externa. Mes no s'ha pas d'encallar ací, després pot venir lo delicat y lo més dificultós: penetrar fins a la entranya, fins a l'ànima. Perque digueume: ¿què se'n ha dit fins ara, què se'n sab encara de nostra vera ànima rural, d'aqueixa ànima maravellosament vasta, maravellosament bella, maravellosament misteriosa y naturalment preexistent a l'ànima ciutadana, mes no inferior a n'aquesta—anch que tal volta tampoch superior—sinó senzillament, essencialment diferenta y per igual interessant? ¿Què'n sospitem encara de certs

aspectes portentosos d'aqueixa ànimà? ¿Què de l'harmonía íntima, de la solidaritat fraternal dintre la natura de l'home, la planta y la bestia, aqueixa santa e imposadora conjunció quasibé igualitaria y enterament desconeguda en la ciutat? ¿Què d'aqueixes conciències individuals, que, en una formació que nosaltres—cients de per riure!—qualifiquèm d'embrionaria, semblen encloure, perfectament organísats, però ab una organisació qu'escapa a nostre cop d'ull crítich, de visió limitada a una petita esfera psicològica, tots els elements integradors del cosmos? ¿Què del perfet y dreturer sentit de lo absolut y lo relatiu, del mecanisme ètich de la vida, que tenen aqueixes conciències d'illetrats? ¿Què dels ressons y tornaveus que hi aixeca la natura, què de les sublimitats inexpressades, dels goigs que'ls hi són produhits per la sobre-vida, erma d'artifici, que glateix entorn d'elles, en les coses eternalment invariables? ¿Què'n sabèm encara d'aquestes coses? Res, res, positivament! Si may, sorpresos per una confusió inesperada, hem dibuixat en nostre pensament una interrogant, no hem tingut el valor o la paciència suficient pera ferla seguir de l'auscultació directa, de la convivència continuada, de la llarga hivernació

comuna que hauria pogut donarli contesta prudent. Hem preferit posarhi punts suspensius y —confessemho modestament— enlloch de cremarnos les celles estudiant, divertir-nos, veure'l camp, sos essers y ses coses com un espectacle vanament curiós, y arreplegarne lo pintoresch, la ganyota, la convenció; lo que's posava bonament a nostre alcanç.

Y en aquestes condicions, sens haver ohit ¿volèm fallar?, sens haver comprès ¿volèm judicar?, sens haver produhit ¿volèm suprimir? Oh, no, per Deul Ho repeteixo: riguemnos, si volèm, de tot lo riguable; retallèm, si cal, lo imperfet; posèm en interdicte aqueix ruralisme de patró que, ab esperit forà, ab esperit no assimilat, nó... ruralòfil — y per tant incompetent y més o menys falsejador per desconeixença, —s'haja pogut posar en circulació fins ara en les lletres catalanes: mes no toquèm a lo intangible, no fulminèm el llamp sobre l'ànima camperola, no privèm que lo que nosaltres no hem sabut veure, que lo que nosaltres no hem sabut estudiar, que lo que nosaltres no hem sabut entendre y revelar, ho vegin, ho estudi hin, ho entenguin y ho revelin altres; y que vinga, al menys, a nosaltres, pera gus-

tarla, la mel de les delectacions y de les ensenyances que no hem sabut proporcionar als demés.

La cretallisació futura de la moderna civilitisació catalana, si ha d'esser perfeta, o tan sols superior e influhidora, ha de tancar la major soma—si no la totalitat—d'elements vitals possibles, d'aspectes resumitius de la vida, d'aqueixa vida, si bé una en essència, múltiple en ses manifestacions y si així no es, son actual ressorgiment no haurà sigut més que una foguerada, que un foch d'encenalls en el temps y en la historia. Y ab això no ha pas de conformarshi nostre orgull patri; no s'hi conformarà pas, segurament. Volguemho creure, al menys; y, entre tant, posarhi el coll tots pera que així sía.

V. C.

DRAMES RURALS

EL CALVARI D'EN MITUS

EN Jaumich Payol, alies *Mitus*, a la fi s'havia sortit ab la seva de casarse ab la *Maca*. Vora tres anys de pletjar per ferhi caure a la estimada d'en Quim Rossell, però no li recava: encara li semblava poch quan considerava la peça que se'n enduya. Sols qu'ell no era vanitós ni s'encegava ab el triomf: massa veyá que'l devía, més que a res, als pares d'ella, o millor dit, al Deu n'hi dó de l'heretatge: que si els vells no arriben a enlluhernarse ab la casa, l'horta y lo demás de câ'n Payol, no l'haurien pas retreta tant la gandulería d'en Quim, ni li haurien fet aquella contra tan furiosa, fins a lograr que la Maca deixés l'engrescament que hi tenia y dongués el sí a n'en Mitus.

Algú prou se'n havia cuydat de ferli avi-

nent a n'aquest que la Maca deya a altes veus que's casava obligada, que may el podria veure a n'aquell *hètich* ni a les seves unces, y que la voluntat fóra per en Quim y per ningú més fins a l'hora de la mort. Però en Mitus se'n reya del cotorreig de la gent. El cas era que la Maca, aquella Maca benchida que'l duya enecat fins al coll, hagués dit avans lo que hagués dit, ara's casava ab ell, deixant a l'altre plantat y ab un pam de nas. Y que no podia pas ferho a repel, com suposaven, si tenia una mica de seny. ¿Hónt se'l podia esperar aquest cop, ella, una noya vistosa com una rosa de maig, això sí, però nueta y crúa com Deu l'havía feta, ja que al casarse, si els pares li donaven mitja dotzena de camises per tot dot, farien prou y massa, uns pobres jornalereis com eren? Ben cert qu'en Mitus no era pas bonich ni ben plantat com en Quim, però ell se deya que de la guapesa no se'n tira cap troç a l'olla, y que la Pepa podia ben baratar la del passat festejador pel portat que la faria estar com una reyna a casa seva, lliurantla de raure d'amo en amo per una trista soldada; o d'escorxarse la pell abocantse a la terra tot el día.

Y perque no li dolgués la barata, l'enci-

sat minyó contava y repetía a la Maca que tantost sortissin del refresch de casament se'n anirien una vuytava o més a Barcelona, y allí la portaria a vèureho tot y li compraria lo que volgués.

Y dit y fet: se casaren a les quatre del matí y a les set ja estaven dins del carril, que anava com un llamp, meteix que volgués acostar ben depressa la ventura a n'en Mitus.

Y en Mitus estava content, tan bojament content, que no hi veyia de cap ull ni atinava a dir paraula a dretes a la seva dòna.

Sols qu'ell no sabia una cosa. Els pares d'ella sí que l'havien sabuda a derrera hora, però s'enginyaren pla bé perque'l minyó no arribés a sospitarla.

La cosa era aquesta: la tarda avans del casament, mentres el promès era a Girona a comprar els confits, hi havia hagut un gran daltabaix a cà la Pepa, perque aquesta volia trencar de totes passades la paraula donada. Els vells la ompliren d'improperis y amenaces, la malehiren y fins son pare li feu un trench ab un cop de forca: fins qu'ella demanà clemencia y prometé novament submissió absoluta... Mes així que la deixaren en pau, rabiosa y desesperada, s'escapà y

¿ahónt va anarsen? A casa una tía d'en Qui Rossell, que vivía soleta en un extrem d poble, y li pregà que anés a dir al seu nebu qu'ella volía tenirhi una sentada de tot maneres.

La tía, que llavors se'n anava a xercola prengué un càvich, ajustà la porta y tin cap el camp, trametent de passada l'encà rrech de la Maca. En Quim que, com c costum, s'estava a l'ombra, no tingué esp nes als peus y en dos bots sigué a cas sa tía.

Quan van eixir d'allí, primer l'un, des prés l'altre, els dos enamorats, ja era n feta.

Dues vehines que'ls havien vist entrar estaven de vigilancia, plegant les mans estirant les cares ab ganyota de llàstima digueren, l'una:

—Alabat sía Deu! Al pobre Mitus ja l hi fan dur avans de casarse!... — y l'altre

—Ja s'ho podia pensar, també, ab aque lla cara de pa de sègol y la xacrotia d l'ofech. Fins es conciencia que un hom així, per quatre grapats de terra, tinga poder d'esgarriar a la parella més ben fet del poble!—

Y's posaren a comparar.

En Jaumich Payol era un minyó com cal, dels millors hereuets del terme y sens una boca a tapar, puig no tenia a ningú de familia; però estava leri-leri de la trentena, era esprimatxat y cara-groch, ab els ulls enfonsats y les galtes xuclades, com si patís d'algun gam ocult.

En cambi en Quim, sens altres béns que la ganduleria y mare y avia per mantenir, tenia la ventatja de la estampa: una estampa que ni feta ab motllo. Alt, revingut sense greixesa, ayrós de positures, fresch com un mató y ab la pell d'una blancor dauradencia, que ho resistia tot sens alterar-se ni malmetres. Tenia'ls cabells crespats y, com les celles, d'un ros quasibé blanch, ros de polcina que, mirantlo de lluny, li donava un aspecte esblaymat y boyrós, com si sempre sortís d'una batuda.

Les noyes el trobaven més bonich que'l Sant Sebastià nou de la iglesia, y deyen que millor li aniria a n'ell que al secretari el vestit de senyor. Potser no era massa escotorit pera enrahonar, però tenia una veu suau, sens esclats aspres com la dels altres page-sos, y una lley de mirar tristoy y enternidor que se'n enduya'l cor de les noyes més esquerpes.

Sinó qu'ell, d'ençà que s'havía posat ab la Maca, que no se'n havia mirada cap més de noya, y ells dos se tenien una tal ceguera l'un per l'altre, que tothòm estava en que a no trigar menjarien pa d'ansies.

Mes la gent s'havía errat: que ab qui's casava la Pepa, al cap d'avall, era ab en Mitus y no ab en Quim.

—¿Vols dir que després de la estona d'avuy tindrà gosar? — apuntà una de les vehines.

—¿No veus que'ls vells li obliguen? — contestà l'altra.

—Donchs tant meteix això no s'hauria de consentir, qu'es fer patir a n'ells y enganyar a un minyó de bé!—

Y la vehina, tocada d'un repenti escrípol de consciencia, anà a contarho tot als pares de la Maca pera veure si desfeyen el casament. Mes els pares, lluny de desferlo, lo que procuraren fou qu'en Mitus no vegés a ningú en tot aquell vespre, y a l'endemà no'l deixaren a sol ni a ombra, fins tenirlo ab la seva dòna dins de la tartana que havia de durlos al carril. Y quan la tartana arrencà, els dos vells se ficaren a casa, y com si s'acabessin de traure un gran pes de sobre, exclamaren a l'una:

—Gracies a Deu!—

Y mirantse eternits, afegiren:

—Ja no'ns pot mancar pa a la vellesa!—

Quan els nuvis tornaren de Barcelona, la primera persona que vegeren a la plaça, al baixar de la tartana, fou en Quim, que se'ls estava mirant ab fixesa, sense pesta-nyejar.

En Mitus li tornà la mirada atrevidament, ubriach d'ergull, mes la Pepa baixà'l cap, ab les galtes enceses, y no permeté que son marit li ágafés el mocador d'abrich, qu'ell volia durli de totes maneres. Y caminà ben depressa pera evitar aturades ab ningú y enhorabones. Mes quan ells hagueren passat, van venir el cambi d'impressions y els comentaris de porta a porta.

Tothòm convingué en lo meteix: que'ls nuvis havien tornat trasmudats de Barcelona. Ella s'havía aprimat força en aquells vuyt dies y semblava més esquerpota, y ell era més aixerit; no tenia'l color tan fosch, y els ulls li relluhien com si fossin de porcellana y atzabeja.

Però lo que l'embellia més que tot, segons després se vegé, era l'alegria: una alegria, com de jovenot, que semblava li hagués girat el gènit de sota a sobre, tornantlo de

tristoy y seriós en animat y rialler, ab una mena de sobreexcitació febroenca que li esqueya.

Si emprendat de la seva dòna havia sortit del poble, hi retornava més que boig per ella. No's cansava de miràrsela, com encogat, de dirli quelcòm agradós, de guardarli, pera fernhi present, tot allò que's pensava que li podia agradar... Sense gosar dirho, s'anyorava quan estava lluny d'ella, y si era al camp plegava avans d'hora, ab qualsevol pretext, pera tornarhi més aviat, y si ella anava a casa'ls seus pares, ell se'n hi anava al derrera, ab la excusa de férloshi una estona de companyía, y els diumenges, si feya bo, li demanava com un favor que volgués anar a passejar ab ell a fòra, y quan eren lluny del poble, en algún paratge retirat, li enrondava un braç al cos y li pregava que's deixés fer un petó...

La Maca, pera escaparse d'aquella tiranía idolàtrica, d'aquella veneració commosa, hauría volgut fugir de casa, anar a cavar, a rentar, a la font, com quan era fadrina, però en Jaumich s'hi oposà resoltament. Les terres ja les conreuava ell, y quan ell no era prou, son sogre y jornalers llogats; pera l'aygua, bona cisterna tenien a casa (com

que ab la de casa'l senyor Rector y la del procurador de la Marquesa, eren les tres úniques cisternes del poble), y pera rentar ¿què millor que un safreig pera ella sola? Y n'hi feu fer un a tot cost, al peu de la casa, sota l'emparrat de l'horta, en un redós triat, hont a l'estiu l'aygua, de tan fresca, hi rosava les ampolles, y a l'hivern, fòra l'entoldat de fullaraca, hi donava'l sol per l'amor de Deu.

La Maca, donchs, quedà com presonera en un presidi de benestar, adorada devotament pel marit, llausinjada pels pares, envejada pel vehinat y, ab tot, rabiosa y desesperada en el fons de son cor.

Al cap dels nou mesos vingué al món el primer infant: una nineta com un sol y més xamosa que les pomes de Sant Joan. Tenia'ls ullets blaus com dos bocins de cel, y els cabellets ben blanchs, meteix que canem.

Els avis s'afanyaren a dir qu'era la estampa de la Pepa quan va naixer, y en Jaumich ne tingué una gran alegríia y un gran orgull d'aquella retirança. S'havía guardat de dirho, però ja feya temps que pregava a Deu que sos fills no traguessin de cara ni de salut als Payol, sinó a la banda de la

mare: d'ell, volia encomanàrloshi la bona sang, els bons intents y prou.

Pel bateig, com pel casament, en Jaumich no hi plangué res. Se convidaren tots els parents, fins els més llunyans; se van tirar a quarteres nous, pinyons y atmetlles, fireta de plom, filosetes de canya (qu'ell va fer y la Maca, asseguda al llit, va enflocarles), canons de fer mitja, didals foradats... y, a la fi de tot, una pedrega de confits de pasta que, pera cullirlos, tota la canalla anà de nassets per terra.

Fòra'l de cà'l procurador de la Marquesa, cap més bateig s'havía vist al poble de tant crit y ab tanta bullanga. No hi hagué més que una nota desagradable: l'accident que a les derreríes del dinar sobtà al pare de la criatura, deyen que d'alegría; un accident que'l deixà com mort per minuts y que tingué males resultes, puig la Maca, qu'en aquell punt tenia la criatura al pit y no's recordà de tràuresela, de l'esglay li donà una mamellada tan forta, que la infantoneta n'anà d'aquí en llevant fins que'n va morir, al cap dels dos mesos.

Aquell fou el primer dolor viu d'en Mitus y pot dirse que l'esquer de sa desgracia: que la Maca desde aquella hora semblà

---

una altra, passant d'una indiferència passiva, d'una repugnància continguda y disfregada, a una repulsió franca, desdenyosa o agressiva segons les circumstàncies.

Considerant a n'aquell home com a ver assessí de sa filleta, no podia vèuresel pels entorns que no li vingués l'impuls d'acusarlo, de retràureli com un crim la xacota ignorada, la causa ocasional de tot.

Y el pobre Mitus, atribuhint a pena l'ayre violent de la seva dòna y sentintshi part, anch que ignocenta, en aquella pena, s'anà retrayent, retrayent, prengué la costúm de reprimir ses demostracions d'afecte, y, pera deixarla en pau, passà moltes més hores que avans al camp o la vinya, assegut en un marge o arredossat a l'ombra d'una olivera: perque lo qu'era trevallar, no podia pas gayre. Feya un temps que havia començat a sentir una flaqueza de cor estranya que, anch que molt lentament, se li anava accentuant de día en día llevantli, a voltes, les ganes de tot.

Y vetaquí que una tarda en que la seva dòna tenia més mal humor que de costúm, ell, sentintse acorat pel poch mirament ab que ella li parlava, agafà'l tràmech y s'en caminà cap a una peça que tenia no gayre

lluny del poble. Quan va esserhi a tocar, aixecà'l cap y s'adonà d'una cabra que, enfilada en un presseguer, cama ací, cama allà, meteix que una rabassa, y ab el coll estirat tant com podia, esbrotava les branques bo y ab les atmetlles a punt de reventar. Era una cabrota d'un vehí de peça, que sempre que sortía la feya seguir com a un goç y la deixava bruixejar per tots aquells volts.

En Mitus l'havía atrapada dins de lo seu més d'una y de dues vegades, y l'havía esquivada sense dir res, pera no tenir rahons: mes aquell día ell també estava de mal tremp y no va saber contenir-se. Avià de primer entuvi una pedra com el puny a la cabrota y després, girantse cap a l'altra peça hont la mestressa de la cabra estava vescant un arol, li cridà ab mal ayre:

—Ey, Cadarnal ¿Que't penses que jo planto'ls fruyters per'afartar la teva cabra?—

La vehina restà parada de la escomesa; després, una mica picada, respongué:

—No t'ha fet pas tant de mal, home, pera cridar així!

—Lo que't dich es que la guardis millor, o si no'ns veurèm!—

La vehina perdé la paciència.

—Guàrdala tu, si vols, que ja hi estàs fet a guardar bestiar d'altres!—

En Mitus, en mitj del moment fosch, s'arborà y llençà una paraulota, la vehina li contestà que més li valdria tenir fets ab els homes que llengua ab les dònnes, ell volgué saber per què ho deya y, pera millor sentirho, saltà a la peça del costat, la dòna tenia'l gènit prompte y la parpayola ben desperta, y de sobte, allà val... ho deixà anar tot com una escopetada.

En Mitus quedà ert; després se li tirà a sobre pera escanyarla. Mes era flach, flacot el pobre Mitus, y la vehina forceguda; d'una embestida's desempellegà d'ell, y quan revenia, més irat, d'una altra embestida l'estengué al sòl tan llarch com era. En Mitus, aleshores, de cara a terra, ubriach de rabia y d'impotencia, se revolcà y's mocegà'ls punys, ahucant com un foll; la ranera li cantava fortament a la gola, com una bestia que s'anegué.

Fins que la vehina, moguda a llàstima per la profunda miseria d'aquell home, quan s'aquietà una mica li digué sense quimera:

—¿Ho veus, sant cristià?... Tu n'has tin-

gut la culpa... M'has cercat tant el cos!—

En Mitus li donà una llarga mirada de Christ agonitzant, y s'aixecà d'en terra. Estava vert y tremolava de cap a peus. Cullí la gorra y s'assegué en un cayre de paret; després, ab la veu sorda, enrogallada, demanà explicacions a la vehina.

—Cadarna: vós heu dit... lo qu'heu dit, y vull saber desseguida per què ho heu dit.—

La Cadarna semblà que vacilava, com si volgués tornar enrera, però una mirada d'ell, resolta y greu, contingué aquell intent.

—Ara ja heu començat: acabèu d'una vegada!—

Y baixà'l cap, com si anés a ohir la seva sentència.

Passat el primer estup furibond, l'ànima d'en Mitus s'havía replegat, d'un bot, fins a les fronteres més reculades de son esser; que d'improvís se li havia aparegut al devant com una ombra, com una fantasma terrorífica: un dubte, una possibilitat confosa de sa desventura. Però reaccionà ab la meteixa rapidesa: no podia esser; no era cert! Hauria sigut massa espantosa la certitut!... Mes... les paraules d'aquella dòna...

son ayre... aquell «Jo ho vaig veure ab aquests»... y sobre tot, aquell cert ressò a dintre, aquella... com mancà de sorpresa, de seguretat... No, no! Saber, saber; saberho tot, fos lo que fos! Y, ab un cert instint de crudeltat fonamental, que atía devegades al cor humà a encarnitzarse en sos propis dolors, com si fossin dolors del major enemich, en Mitus escoltà àvidament, y després encara, no satisfet ab lo que li deya la vehina, preguntà, inquirí, confrontà dantes; s'abocà assedegadament a la terrible veritat com a una font emmatzinada... Y quan ja no li quedà dubte, quan ja va sentir sa vida ben destruhida, ben esmicolada per aquell immens pedral que li aviava'l destí dels cims estant de lo desconegut, va aixecarse.

—Gracies, Cadarna... Y ara, vos ho demano per l'amor de Deu: no diguèu res a ningú d'aquesta conversa...

—Descansa, fill: jo no n'havía resat may de tot això, sinó que avuy... Malviatge la cabrota!... Cert que tampoch hauría parlat tant si no m'hagués pensat que ja'n sabies quelcòm y feyes els ulls grossos...—

Els *ulls grossos!* Bon Deu!... Y ja fòra de les peces y altra volta camí del poble,

l'amargantor d'aquella suposança repugnant li revenia a cada punt al pensament com una medecina dolenta a la boca. Pensar qu'ell feya'ls ulls grossos! Un Payol fer els ulls grossos!... Si el seu pare tornés!... Y la vergonya, no podentli dur a la cara'ls colors absents, els hi llevava fins al dèrrer rastre. Fer els ulls grossos en una semblant cosa! Ah! no s'ho pensarien més!... L'endemà meteix parlaria ab la Maca, li senyalaría un violari, se'n anirien del poble, y, un cop fòra, ella que visqués ab sos pares y ell prou que camparía!

Son recat d'ànima temerosa y recullida no li permetia ferho altrament; may s'hauria vist ab coratge pera donar un escàndol públich, posant ses intimitats en mitj de la plaça y deixant a n'aquella dòna a mercè de les llengües. Però viure junts, may més!

Ell l'havía vista y respectada sempre com a la verge de l'altar, mes ara que la sabia tarada y coberta de... *Puà!*... totes aquelles seves veneracions, tota aquella adoració malaguanyada, se convertien en fàstich y en renúncia... Enllà, sach de mal profit, criatura llorda!... Donarse avuy a un home y l'endemà a un altre, com les que merca-degen ab la seva persona! *Puà, puà, puà!*...

¿Còm, per què anar així, de braços a braços, si no era per barjauleria, per baixesa natural? Mes si era així, ¿quí la feya casar, qui la feya empestar la sang y la casa d'un home honrat? ¿Per què no se'n anava cada dia a casa l'arcabota y no's guardava tota pel bandoler d'en Quim?... Allà, parella de teixons!... Eren ben bé l'un pera l'altre!... Ah, sach de mal profit!... Y ab aquella cara d'àngell!... Bagassa, carn de goç!...

Y en Mitus, ab les potencies alienades y els pensaments brunzintli y fiblantli pel cervell com un aixàm d'avespes foragitades de l'abegotera, tingué d'asseures a mitj camí; perdía'l cap, les cames li fallaven y la terra trontollava sota sos peus. Quan encara no li havia passat del tot la revoltura, sentí una mica de fressa, girà'l cap y vegé a la cabra de la Cadarna brincant per sobre les parets. La mestressa devia venir tot derreta... En Mitus sentí com una vergaçada a la cara y s'aixecà vivament. Mes als quatre passos, altra volta les boyres y els tremolins de cames. Tingué d'aturarse de nou, y així l'atrapà la Cadarna.

—¿Encara per aquí, Jaumich? ¿Còm es?...

—M'he aturat a reposar...—

Però ella li mirà la cara, li resseguí els pòsits.

—Jo crech que no estàs bo... ¿Que no pots caminar?...—

Ell volgué desmentirla; feu un altre esforç... però tintinejà avant y enrera y de poch que no cau. Estrenyé'ls punys y querisquejà les dents en una muda maledicció, y si en aquell punt té un ganivet als dits se l'hauria enfonsat en les entranyes.

La Cadarna l'amparà.

—No't desesperis, home... La calorada... Es que t'has afectat... Les coses venen com venen, fill... Y no has de tenir tant gènit, que tu'n series el perjudicat... Ala, agàfat al meu braç, que t'acompanyaré.—

Ell no volia, però ella insistí.

—No síes rampellut; es tart y aquí t'hi arriplegaria un ayre... Tu sol no ets capaç d'arribar fins al collet...—

Era cert. La polçaguera daurada de la posta s'aterrava per moments, y en lo més alt del cel els esperits del capvespre començaven a desplegar llurs ales violades. Y la Cadarna tenia rahó: ell sol no arribaria a casa.

Y la temença de que si trigava l'anessin a buscar el feu decidir. Blegant sa digni-

tat, blegant sa repugnancia, se rendí a la sòrt: abscondí la mirada com si no's volgués veure a sí mateix, y sense nova protesta acceptà'l sosteniment benèvol que li ofería aquella meteixa criatura que poch avans li havia arrebbassat estúpidament tota sa serenor d'esperit, totes ses forces...

Quan va entrar a casa seva, la Maca exclamà:

—Jesús! ¿Què tens?... Sembles finat!—

Ell s'assegué al banch de la taula.

—¿Que te'n has anat sense brenar?...—

Ell feu un moviment incert, qu'ella interpretà a sa manera.

—Ah! Vetaquí!... — feu tranquilitzada; y entrà a la cuyna y tornà a sortir ab quelcòm calent en una escudella, y li dugué a cap de taula.

—Té, preno avans de sopar. Tot això es flaqueza... — y li passà la mà pel front suat.

Ella no ho hagués fet; que al contacte d'aquella mà en Mitus no pogué resistir més la tempesta de sentiments encontrats que bullia en son sí, y tirant sobtadament el cap enrera, quedà esvahit sobre l'espalller del banch.

L'endemà va tenir de fer llit, y l'endemà passat no's pogué moure de la vora del foch: tots els òssos li feyen mal y altra volta tenia clavada a la boca del cor aquella flaqueza estranya.

A son entorn la Pepa, donada a sos quefers, anava y venia tranquilament, sense reparar en la fixesa extraordinaria d'aquells ulls golafres que, de l'ombra estant, la devoraven sense parar. Y en Mitus, concentrat tot ell y considerant ab l'enclavament de la obsessió, la gentilesa gràcil, talment de donzella, que tenia de natural aquella dòna, accentuada y embellida encara per la desinvoltura honesta de casada, se preguntava ab amargor:

—Però ¿potser qu'ella... ella també?... Quan de mi no'n volia, de fadrina, ni una estreta de mà, y de casada y tot rebutjava les manyagues com un pecat, com si li fessin escrúpoll... «Que ho veu la gent!...» «Que no està bé!...» «Que després ¿què diràn?...» Y per ell!... Oh, per ell!... Mall!... A n'ell no devia pas dirli qu'estigués quiet, que la deixés estar...—

Y ab el seny emboyrat y l'ànima trasbalsada, vey a clarirse per cent y una vegades en poques hores, al devant seu, la

cuyna cavernosa de câ la tía d'en Quim y allà, en un recó, a mà dreta (¿Per què a mà dreta, precisament? No ho sabí!) a la parella malfactora, a la Maca y a n'ell, arriamats, enllaçats, rendintse ansiosament les potencies l'un a l'altre...

En Mitus sentía que'ls cabells se li enriçaven en la closca com si se li esbataressin les portes de l'infern.

La Pepa d'un altre home!... Y avans que d'ell!... Oh, *avans!*...

Y aquella prioritat li feya tant de mal com la cosa meteixa.

Avans!... Avans!!... Escarni sobre escarni... baixesa doble... Avans!!... Als altres homes les dònnes els enganyen y's befen d'ells després, al cap de temps, quan ja'ls hi han donat la flor de sa vida, les primicies de sa volentat, mes a n'ell ni això... Sols les deixies, el pòsit fastigós... Ni un punt de donament voluntari, ni una memoria neta per recort... Res... res més que lloreda y porqueria!... En Mitus se clavava les ungles als genolls. Y ell haver estat tan cech; no haver endevinat res! Ni el regust d'altres besos a la boca, ni el tuf d'altre home al cos!... Res, res, com un ximplet! Y, mitj ofegat d'odi contra sí meteix, se

menyspreuava y sentia tentacions de fic se'ls dits als ulls y arreballarsels, d'encadres les robes y deixarles cremar sobre cosos, de pegar de cap per les parets y escollarsel.

En aquells dos dies sencers d'estar a de veure seguidament a la Maca, de sentir la veu, el frech, la sentor de l'halè, totes tortures y totes les delicies de la proximitat, les sensacions del pobre malalt fontan agudes, tan hiperestèsiques, que carn y l'esperit d'aquella criatura'n sofrí ab els sofriments inaudits d'un dempnat. Tercer día no's vegé ab coratge pera resistir més semblant suplici, y fugí de casa.

Se'n anà avall, avall, camps enllà, per mins y corriols excusats, sense direcció fixa, fugint d'hont veyia gent y caminant tan depressa com podia, talment com si tingués alguna feyna endarrerida.

A dins del pit, no sabia en quin punt l'obediència bé, hi sentia un tremolor com de goteig d'argent-viu que's belluguessin sempre li semblava que, caminant força, aquell tremolor inquietador se li havia d'apaybagat.

D'improvís, una giragonça de caçador que'l's amagava y li privà a n'ell la retirada a temps, va encararlo ab una parella de

gesos, home y dòna, que tornaven de mercat, tots mudats y cara-encesos: ella duya una oca ficada en una panera, dalt del cap, y ell el gech a la espatlla y la verga a la mà.

Parlaven a altes veus, com si abdós sordegessin, y sols al creuarse ab en Mitus feren un parèntesi en la conversa pera saludarlo riolers.

—Bon díes, noy!...

—Bon díes... — Y en Mitus baixà'ls ulls, envermellíntseli tot lo que podia son color trencat, com si aquella gent acabés de descobrirli en la mirada confosa la macadura que duya al cor. Y quan hagué fet uns passos, li vingué un pensament ruhí, que li feu tombar el cap pera espisar a la parella.

¿Quí sab si *també* aquell home y aquella dòna, que no eren marit y muller, seríen...?

Dalt del cap de la pagesa, l'oca, blanca com un alúm, treya'l llarch coll de la panera y l'estirava cap a n'en Mitus, obrint el béch y enrampant la llengua, com si volgués abordar-lo o li fes mofa; y l'home y la dòna caminaven tranquilament, cadenciosament, y cridant a qui podia més.

—No—se digué en Mitus;—parlen massa fort... no s'acosten... — recordant que a

n'ell, de fadrí, enrahonant ab la Maca, la veu se li fonía y no encertava a dirli res que no fos a cau d'orella... com feya també en Quim quan la festejà...

Un retruch violent dins del pit li deixon·día'l tremolor de les gotetes y en Mitus, sens adonarsen, se ficava en els fanguerals de la riera y s'hi embescava fins a clivilles, després passava un pontell entrantsen pels prats tancats de la Pinsana, els traspassava tots girant d'ací d'allà, sense direcció fixa, però allunyantse cada cop més del poble, fins que vingué a barrarli el pas la Bosquina dels Sauchs, una guillería de verdices embullades ahont acabava'l terme.

En Mitus hi penetrà: els caps de roma·guera l'estiraçaven com urpes de madauixa en carrerons de vila fosca, la broça li crui·xía y xiuxejava com un nier de serps sota les plantes, y les fulles de falguera li pega·ven de tots cantons amples, esteses, fredes, com grans manaces de fantasmes verdes... Y en tant les bolves d'argent-viu seguíen bellugàntseli a dins, y ara discretament cap a la banda esquerra, donantli una sensació d'esglay especial: la sensació que donen les coses insegures, les coses qu'estàn a punt de caure... En Mitus s'apretà fortament el

cor ab les dues mans, y després s'hi rebatè a sobre, s'aplacà al sòl ansiosament, tractant en va de calmar aquella terrible sensació... Quan va aixecarse tenia totes les robes molles de la humitat del bosch, y els llabis ressechs, blanchs, tots fets a pelletes...

Probà de tornar a trevallar. De bon matí agafava l'eyna y sortia del poble. Arribat a la peça's treya'l gech, fins a voltes la ermilla, puig li semblava qu'era la roba lo que l'ofegava, y's posava a fer qualsevol feyna ab una fal·lera neguitosa, impacient. Així trevallava una estoneta; mes tot de cop, *crach!*, sentia com una punyida, com un tret a dintre, y devenia esblaymat, immòvil, fret... y l'eyna li relliscava de les mans...

Un quelcòm, imatge, recort, sensació... una certa cosa feridora que's podia sintetisar sols ab una paraula, *ella!*, l'havia embestit ab traidoria, deixantlo com llampat. Passada la primera paràlisi ingovernable del sentit, el pobre Mitus prou tractava de revenirse, de lluytar... Espolçava'l cap, s'abrahonava ab furia a la feyna, se posava a pensar obstinadament en coses llunyeres, fins resava y tot ab una perfidia mecànica;

mes després d'esforços portentosos pera exilarse de sa situació, pera sostraures a sa barrina, de lograrho y tot per altra estoneta, el sobtava de nou el capgirell... Quan rendit, no podent aguantar més aquella brega ab sí meteix, s'abandonava laç, sens resistencia, com una palla a la corrent, hi trobava un benestar letàrgich, nihilista...

Això durà també un parell de dies, o sia tot lo que duraren ses forces; y de nou tingué d'encofurnarse a casa y a la vora del foch, y de nou la presencia de la Maca li fou un fadament pera la mirada, y el recort de sa culpa com un grilló pera l'ànima.

Y sigué aleshores quan li passaren pel cervell les idees més estranyes y tormentoses de la seva vida, entrant y sortint d'ell confosament turbulentes, com les aygües pel bramador del molí, y deixantli el dubte amargant de si era o no era alienat, de si tenia'l fons d'home de bé o de mala animeta encodormida per una bona nomenada.

Perque a voltes, quan menys s'ho temia, sentia com un fort de sangs l'impuls d'agafar la ganiveta, abalançarse sobre la Maca y descarregar en aquella carn regalada cop sobre cop, fins deixarla desfeta, tota oberta de boques fumoses, ben destruhida per arreu

.....
aquella morbidesa pecadora, esquer de sa vergonya...

En altres ocasions, en cambi, la Maca li passava a fregar, li deya quelcòm indiferent y els senys de l'home, afollits d'improvís, l'atiaven a enllaçarla ab sos braços, a subjectarla a viva força, a mocegarla, a ferirla, a blegarla bestialment a sa voluptat exasperada, igualment furibonda que son odi. Y gaudia espantosament sentintla debatres pera lliurarse d'ell y tornarli cop per cop, udol per udol, injuria per injuria...

Al aclarirseli una mica les potencies, la Pepa Deu sabia hont era, y ell notava que no havia fet el més petit moviment pera deturarla.

També a vegades sos somnis a ulls badats eren romàntichs, malincònichs, emprempts per la tristor anyoradiça que sempre havia covat al fons de son fons. Somniava, per exemple, que aquella gran mancadora que tenia allà prop, deixant de cop les tovalles a mitj posar, anava cap a n'ell; la veyia acostarse ab sorpresa, tota commosa, enrojolada, com avergonyida... De repent se li tirava als peus, l'abraçava, esclatant en plors, li confessava tot, penedida, demanantli perdó... «Va esser un mal punt... un

ram de bogeria... mes després vaig veure que tu eres tan bol... Y ara sóch tota teva... tota teva, Jaumich!...» Y l'abraçava més, se li encastava al pit, l'ofegava ab la polçaguera d'or de sa testa... Quína ventura tan mortal, el pobre home, aleshores! Ab quína ferotge ceguera la prenia, còm ho oblidava tot, tot, tot, felíç de tenirla altra volta per seva! Còm s'inondava de la bondat d'ella, còm s'hi sentia lligat per sempre més!...

Y despertava, la cara plena de llàgrimes, els ulls assedegats, el tremolor de l'argent-viu, intolerable, dins del cor...

Quan pogué tornar a eixir de casa, semblava un vell o un convalescent de llarga malaltia consumtiva.

Ab el bastó fortament agafat ab la mà trèmola, y tot ell abrigoçat ab la bufanda, se'n arribà fins al Cortal de la Marquesa.

El Cortal de la Marquesa era com el casino del poble: un gran pati enrondat de parets baixes, en mitj de les quals s'hi podria y agermanava una espessa capa de brosta y femsa, fins a devenir adob, destinat a una vasta explotació agrícola dels entorns. Al descobert y batut per sol y serenes durant mesos, aquell adob covat, desfet, polcinós quasibé, no exhalava ja tuf des-

agradable per'aquell nassos indígenes, poch avesats a flayres exquisides, y en cambi servava a tota hora una escalforeta dolça, suau, penetradora, com la escalfor del borriçol de ploma, que tentava a tots els malalts y xarugnets, a totes aquelles criatures inútils que no podíen cobrarse avariciosament en jornals lo que menjaven, a acullirse al flonjo redós pera enganyar al temps passant conversa, y pera traures del moll dels òssos la gelabor de la senectut o de la insanía.

En Mitus may hi havia estat en aquell clos. Isolat per son geni retret y seriós, se trobava millor, quan no podia trevallar, passejant lliurement pels camps embaumats y enfront d'horitzons sense límit, que no pas ensopintse entre gent bestiota o sorruda. Però aquell día no podia trascar, y a més l'esperverava sa solitud plena de visions y recordances ingrates. Li calía remor de xerroteigs, claror del cel, escalfor de la terra, quelcòm que l'aixeribís una mica, y... feu cap al Cortal. Mes aquell remey havia d'esserli pitjor que la malaltía al pòbre Mitus: que la novetat de sa presència aixecà entre'ls tertulians una munió de preguntes trapaceres, una enquesta minuciosa e impertinent que li sotraquejà una vegada més.

els solatges de son ànima remoguda. Y quan les curiositats s'apaybagaren, quan la petita cedaceria del còncave 's trobà satisfeta y cada hu tornà a les seves deries particulars, oblidantse del neòfit, aquest, reprenent possessió de sí meteix y de les seves, sentí que, enlloch d'aquietàrseli y aclarírseli l'humor, encara se li trasbalsava y enterbolia més.

A son costat, ajegut boca en alt sobrè'l femer, hi havia en Manyotes, un trencat dels segins que així que fes qualche esforç impensat podia sortirli la moca, deixantlo al seti; a l'altra banda d'en Manyotes, arrambat d'esquena a la paret, deixava anar seguidament bacaynes el Cristet, un vell de noranta anys, en la boca del qual el sol feya espurnar, com bocinets de porcellana, dues dentetes noves, com dentetes d'infant, que havien brollat feya poch en aquelles genives anys ha pelades y endurides. A la dreta una dòna esguerrada, ab els peus als genolls, apedaçava roba vella, ab les ulleres posades y el mocador fent teuladeta sobre'l front... Y després, encara, altres vells que feyen rotlle més avallet, contant alguna futesa o conversejant entre rialletes esfumades y tremolins de cap...

. A tots se'ls guaytava en Mitus tristament,

pera distraures de ses tristeses; y tot guaytant, guaytant, sense pensar res concret, aquella gent malmesa, esfotraçada, concreta dintre d'ell una nova impressió esglayadora, una impressió estranya de manca-ment, de fallida, d'evaporació... Y, com un escorçó d'una gatosa, ne brollà d'improvís, d'aquella impressió, una idea terrible: la idea de la mort: de la mort propia, de la mort pròxima, de la seva mort fatal e inevitable. Sense saber còm, vegé a tocar el límit de sos dies, el terme, l'estroncament sobtat de sa vida carnal; y ho vegé ab tan ràpida y crúa claretat, que l'esperit d'en Mitus feu per segona volta aquell gran salt enrera que'l llençava, esferehit, fins a les últimes fronteres de son esser. ¿Què? ¿Morir encara? ¿Morir d'una mort grossa, total, absoluta, després de totes aquelles morts petites de que estava morint feya tants dies? ¿Morir encara, quan ja no restava viu en ell més que'l dolor de viure?...

En Mitus escampà la mirada de tots costats com cercant per fugir d'aquell nou parany que la sòrt li posava y... vegé ací a n'en Manyotes, guaytant plàcidament al cel, ajegut encara boca en alt, en perfeta quietesa de cos y de cervell, y una mica

més enllà a l'avi Cristet, fonent les hores en dolça bacayneta, y més enllà encara, als vellets conversejant y a la esguerrada ape-
daçant la roba... y després fins va veure a les gallines, tantost quatre, tantost vuyt, dues, vint, qu'entraven y sortien del Cortal, bequerrejant, escarbatant, corrent...

Y deya un vellet:

—Donchs, jo fos Batlle, ja l'hauria esbargit... M'agrada anar de dret, a mi...

—¿Tu?! No'n parlèm pas més!—li contestava un altre vell ab mofa.

—Tè bons puntals, Liró...—afegia un terç.

—Tingués els que volgués... May m'ha fet basarda havèrmeles ab qui sia...—Y el trèmol caparró del vell s'engallia ab posat curiosament bèlich.

La esguerrada digué també naturalment:

—Anys enrera va ferme demanar... Estava hoig per mi...

—Ay, Deu te'n dó... Això ho has somniat, borrangal!...—

La esguerrada s'enfadà, protestant de que no creguessin sa paraula, y els tres vells esclafiren rialles sornagueres sense cap mirament.

En Mitus sentí que li queya al demunt

com una rosada fresca. Donchs ¿què, Mare de Deu?... Tota aquella gent que, com ell meteix, tenia aprop la mort y al demunt la desventura, ¿vivía tranquilament sense recordarsen, podia estar contenta, podia enganyar y enganyarse mentint victories y pregonant hardideses que no existien, com si fossin albats pels quals la vida s'obria totjust, com el començament d'una llarga rondalla? Donchs què, ¿no la sentia ningú, ni aquelles gallinetes que demà tindrien el ganivet al coll, aquella tenebrosa esgarri-fança qu'ell havia sentida?... No, no; era vis-tent! Ningú la sentia, ningú'n tenia esment; tots, tot, anava vivint... vivint, tirant y amollant segons les ansies o les conveniencies, però vivint d'una vida comuna, d'una vida corrent... Al fersen ben bé compte, en Mitus s'aplomà novament en ses negrors. ¿Per què, per què, si era benignament així pera tothòm, Deu ho havia disposat diferentment pera ell tan sols? ¿Per què imposarli aquell nou càstich, per què no engegarli la mort com una escopetada, sens avençarnhi crudelment aquell avís?...

Quan eixí del Cortal de la Marquesa, el pobre Mitus anava encara més torcit cap a la terra. Per sa desgracia tingué fins el mal

punt de topar ab la Cadarna a la entrada del seu carrer. Al vèurela en Mitus tingué un surt tan violent, que la dòna va adonarsen.

—Y ara, Jaumich! Jo crech que t'he espantat. Alabat sía Deu! No'm creya esser tan lletja! —

En Mitus baixà'l cap.

—Es qué anava distret...—

La Cadarna li fixà les ninetes compassives.

—Lo que tu vas, encaparrat, Jaumich!... ¿Penses que no t'ho conech?... Ni may que hagués dit res!... Ah! totxo, totxo!... Lo qu'es estat, es estat, y val més no pensarhi... Per lo que n'hem de traure d'aquest món! L'animeta pelada y encara bon goig si no te la escalden a la perola... Així, fòra migranyes, creume a mi: si pots tenir una hora bona, no la cerquis dolenta...—

En Mitus respongué confosament qualsevol cosa y la deixà. No l'havia vista del día de la feixa, y hauría tingut una alegria selvatgina si un matí, al llevarse, algú li hagués dit: «¿Sabs? La Cadarna es morta...» Y justament ara haver topat ab ella! ¿Què devia pensar aquella dòna? Primer li havia pogut dir que *no ho sabia*; però ¿y ara? ¿què li

hauria pogut contestar ara si l'hagués acusat novament de *fer els ulls grossos*? «No t'encaparris...¿Què'n trayem d'aquest món?» havia dit ella; y ab això volia dir: «Ets home de paciència... fas bé!... Qui no pot haver tall, escura la caçola... y tant li fa, si es ben contentador!...» Mes no, llamp de l'infern! No, lo qu'era estat, era estat! No, que no ho era, ell, de contentador! No ho era ell una bestia d'aquelles que s'aparellen a la ventura ab una altra bestia, qu'era un home honrat, un home tan honrat com un altre!... Y en Mitus s'aturava pera mirar feréstegament devant de sí, en el carrer solitari y aclofat en la calda del mitj día. Mes sentí com si la Cadarna murmurés en son pensament, veyentli aquell arranch altívol: «Donchs, si es així, ¿per què no la deixes, ara que ja ho sabs tot?...» Y se'n hi reya ab aquella rialleta sarcàstica de quan li va dir qu'ell ja hi estava fet a guardar bestiar d'altres.

En Mitus baixà novament el cap.

Deixarla!... Sí, era cert... Calia deixar-la... Mes se trobava tan malament!... Quan se refés una mica, mica... S'encallà: que ja no havia sigut la Cadarna que se'n hi reya ara, en son pensament, sinó aquest de sí sol, y mofeta com els vells del Cortal. «No,

no es això, no es això! Parla clar... no vulguis enganyarte!..." Y el desgraciat, cor-foll, s'esgarrapà'l pit meteix que hi tingué una brianera viva.

—
D'aquella hora en avall se feu esquerp y recelós; anava ab el coll ajocat y la mirada incerta en actitud poruga, com de criatura avesada a rebre; fugía de la gent, li semblava que tothòm se feya creus de vèurel tan tranquil, que tothòm li parlava ab segones, que tothòm li tirava en cara l'afront. Y s'acusava a sí meteix ab més sanya encara de lo que creya que l'acusaven els demás.

—Jo'n tinch la culpa de tot; jo, per neciesa... Ella may m'havía mostrat estima-ció, may m'havía volgut, may m'havía enganyat fentme veure lo que no era... Jo, jo vaig esser el qui li vaig anar darrera, el qui vaig perseguirla ab propostes y més propostes, el qui vaig interessarhi als pares, quan vaig veure que d'ella no'n treya res, féntloshi ballar mos possibles devant dels ulls, com una figuereta, pera tentar sa cobdicia d'avariciosos... Jo'l qui ho vaig fer tot per haverla, sense respecte a res... Jo'n tinch la culpa d'això, qu'ella no ha fet més que revenjarse. ¿De què'm puch quei-

.....

xar, donchs, si vaig voler comprarla com qui compra un rocí? ¿De la coça que'm dóna? Si m'havía de deixar al setil —

Y l'esperit crítich d'aquell pobre reflexiu miseriós, rosegantlo com un òxit destructor, li anava posant a examen implacable aquella migrada victoria del seu casament, aquella trista victoria obtinguda no ab l'esclat de la de l'hèroe que triomfa coratjosament de son enemich, sinó ab l'apagament de la del benedictí perfidiós que no hi plany jornades ni desfetes; aquella victoria mortal, que l'havía fet recórrer a' tota mena d'armes, que ara l'averkonyien a n'ell, a l'home qu'en tota altra cosa s'havía sentit mirat y escrupulós.

Notantli aquell estat y ayres estranys, la gent del poble començà a dir si l'hereu Payol se *tocaria del cervell*; els pares de la Pepa hagueren esment de la veu del poble y escruixits n'enteraren a la filla, mes la Maca no semblà gens sorpresa. Ella may li havia tingut per un home ben bé com els altres a n'en Jaumich: sempre li havia vist rauxes estranyes, una mena d'humor ple de sol-y-ombra, y potser sí que hi pararía a boig del tot. Mes ¿ara totjust venía a adonarsen la gent, ara qu'ella ja hi havia

passat el purgatori? A la bonhora! Al menys que ho vegessin si havia tingut rahó, de no voler casarshil!

Els pares de la Pepa, inquietats per aquell final, no tingueren ganes de resar més de la cosa, y a la porta de câ'n Payol deixaren totes les murmuracions que recullien.

En tant la obsessió presentida per la gent anava evolucionant y fent la seva en l'esperit den Mitus. A les follies indignades o eròtiques dels primers dies havia succehit un aclaparament desolat, després la repugnancia vers sa feblesa ignoble, més tart l'auto-acusació que la disculpava y finalment... finalment un ressò imperceptible, intermitent totjust y a poch a poch més ferm, més insistent, seguit, dominador a la fi de repugnancies y protestes...

«Lo qu'es estat, es estat y val més no pensarhi...» «¿Què n'hem de traure d'aquest món?...» «Si pots tenir una hora bona, no la cerquis dolenta...»

Lo que havia estat, *havia estat*, era cert, y ja no tenia esmena... Era espantós, era ferotgement punyidor, un rosech viu y constant de tots els dies, de totes les hores, mes... *no tenia esmena!*... Era'l cop de ta-

llant qu'escapça un membre, era la relliscada en la pendent... Però, tant meteix, y el cos, ¿no resta viu encara, malgrat la merma? Però, després de la tamborella imprevista, ¿may més, may més se pot aixecar el caygut d'en terra? Els sants, molts sants del cel, avans d'esserho, havien sigut pecadors, mes van recomençar, van refer llur vida esguerrada, y Deu va perdonar... va premiarlos... *Ella* havia mancat, cert... mes era bona de cor, ell *la sentia* bona... y se sentia en cambi, a sí meteix, causa fonamental de la culpa d'ella... causa ignocent, potser, mes causa a la fi... calia reconèixerho... Donchs ¿per què odiar tant, per què sofrir tant, per què agonitzar tant, per *tota una vida?*...

En Mitus havia arribat a oblidar la impressió del Cortal. El cel de son esperit, entenebrat tot en aquella sa nit interminable de desventura, començava a blavejar feblement ab l'aua de una nova esperança, y fins per ses venes semblà circularhi un nou calor vital...

Sense donarsen compte, aquella pobra ànima malmesa havia firmat ja sa abdicació, havia acabat el fons de resistència, havia donat el salt mortal per sobre la vergo-

nya... Ofegada la veu de sa consciencia per un chor de subterfugis feblement rahonats, l'antich Jaumich Payol finava, y sorgia un altre Jaumich desconegut, un home de sang diversa, un mascle de tants, una bolva vividora que's disposava a viure *malgrat tot*, per *demunt de tot*, com les desferres del femer de la Marquesa... Y al notarho, el pobre vençut somrigué al sacrifici de son *jo*, en aquella segona batalla que donava contra sí meteix, convençut també de que la derrota era una victoria, tal com li havia passat ab el casament.

De mica en mica en les llargues vetlles anà sortint de son recó de vora'l foch, de mica en mica recobrà la paraula que semblava perduda, de mica en mica somrigué a la dòna indiferenta, com donantli peu pera la reconciliació, de mica en mica anà avençantli la seguretat d'esser perdonada així que demanés el perdó... Y quan vegé qu'ella no mostrava fretura de demanarlo, el concedí de pensament, per no tenir de tornar enrera, y ja que així y tot ella no feya'ls primers passos, ell se decidí a ferlos...

Un vespre, tot sopant, al donarli el pa ella, ell li estrenyé afectuosament la mà,

mirantli els ulls; l'endemà va ferli una bro-meta temerosa, l'endemà passat, al dir ella que anava a casa seva, ell digué que *també* havia de sortir y l'acompanyaria fins a la porta... Feya temps que no havia anat ab ella pel carrer, y al trobarshi de nou al costat aixecà'l cap hardidament, com el qui està disposat a legalisar una situació con-fosa y afrontar-ne totes les conseqüències. A la entrada de casa'ls sogres la deixà, per-que no tenia coratge pera llençarse de cop, y també perque li repugnava la vista dels dos vells després de la que li havien jugat per gasivaría. Y així anà seguint, una mica menys vergonyós a cada dia que passava, una mica més anhelant de rompre de cop ab la vergonya que li restava...

La Maca, al notar les primeres esmes del cambi, havia arrufat la cara. Ella se sentia perfectament tal com estaven aleshores, en aquella mena de divorci amiguèvol que ha-via dut, creya ella, la malaltia. Fins havia perdut el tenirli malicia a n'aquell home d'ençà que la deixava en pau, que no li ana-va ab manyagueries ni preguntes perfidio-ses; fins reconeixia qu'en aquell estat era bo, pacífich, tolerable; fins li feya de grat les aygües y potingües que calien; mes, passat

d'aquí, prou. Y quan vegé qu'ell la mirava altra volta embadalit, que li somreya, que volia apropàrseli, s'alarmà.

— ¿Ja's torna a veure les orelles? Malament, malament! — Y girant pensament y mirada vers el cel, ab franquesa resolta, feu aquest prech, ab el to imperatiu d'un *ultimatum*: — Senyor! Si s'ha de morir, que's mori d'una vegada, perque no puch pas més! — Y li semblà que ab aquella declaració ja havia complert, ja havia declinat en Deu tota la responsabilitat dels seus actes; y per això a la primera nova ocasió, al petó primer qu'en Mitus intentà ferli, la rebutja fou aspra, impetuosa, sense mirament.

— Deixem estar, masell!... Que tanta guerra!... — Y de la empenta 'l deixà mitj tombat sobre la caixa, y sortí ella de la cambra, regirada, tota encesa.

«Deixem estar!...» La paraula crudel, la paraula fatídica!... Y ab quín to, ab quína mirada, ab quín impuls tan viu d'expulsió!... En Mitus se sentí defallir. Mitj-jegut sobre la tapadora, sostingut tot ell per son braç dret apuntalat, y ab la mà esquerra clavada com un cranch a sa gargamella, cercava l'halè fos, com si anés a expirar. «Deixem estar!...» «Deixem estar,»

de nou, a n'ell, al marit, a n'ell, a l'ultratjat, a n'ell, al perdonador!... Carn de goç!... Mala dòna!...

Quan el bleix retornà, en Mitus s'aconduhí la roba descomposta. Com s'havia aixecat del llit totjust, al cridar-lo ella després de la mitjdiada, anava en mànegues de camisa y el botó del coll desfet. Se'l volgué cordar, mes les mans li tremolaven tant, que no encertava la botonera y s'apropà al mirallet, per'auxiliarse. Quín esferehiment llavors el seu, Deu poderós! Els ulls encara plens de la imatge seductora, d'aquell or dels cabells, d'aquell rosat del pellatge, d'aquella blavor de nines, d'aquell carmí dels llabis, toparen, ingratement sorpresos, ab una nova imatge, repulsiva, espantosa-ment lletja, lletja de natural y enlletgida encara pel pas de la malaltia y pel trasbalsament d'aquell instant... En Mitus reculà d'ell meteix, com si acabés de veure un monstre; després, de sobte, en un ver ram de bogeria, foll de desventura, agafà'l mirallet y el rebaté sobre la caixa, trencà la lluna a cops de puny, llençà les esberles a terra, les ongrunà ab els peus, espargí els troços del march a coces furibondes, s'estirà'ls cabells, se colpejà violentment el rostre, s'estripà la

camisa, tirà'l renta-mans per la paret fentlo a peces, y quan no trobà, mirant a son entorn ab ulls de brau rabiós, tots ramejats de sang, res més a destruir, corrégué cap al balcó de la sala pera obrirlo y tirarse dalt-abaix... L'atach de cor li va privar en sèch.

Aleshores el poble, enterat d'aquelles coses, ja no dubtà: diagnosticà resoltament sobre l'estat d'en Mitus y compadí a la Pepa.

Encara eixí de casa una altra volta. Re-
penjantse d'un braç al del seu sogre y ab l'altre aguantant el bastó, que la **feblesa** de les cames y la por de caure clavava al sòl, com un parpal, a cada pas, volgué anar cap a les afores. Era ben entrada la primavera, una primavera nèta, clara, tebia, deliciosa. El cel era d'un blau esblaymat, els brots novells d'un vert viu, alegroy, els claps de sol semblaven joyells sobre la terra y els ayres duyen remors confoses y perfums sil-vestres...

A n'en Mitus li vingué una recordança. Quan anava a estudi, l'aula, instalada en un graner, tenia molta vista sobre la plana; també's llucaven, de la finestra estant, con-reus, cel, verdors, sol... y part de dins d'ella

may hi mancava una mosca grossa, negra y fastigosa, que brunzia, saltant d'ací d'allà y pegant cops de cap pera passar, pera fugir, pera volar per l'espai cap a totes aquelles alegríes delitoses... Mes al devant sempre hi tenia'l vidre, y al darrera... al darrera'ls baylets de l'estudi que la empaytaven ablotadament, a cops de gorra, pera caçarla. Y al recordar això en Mitus se comparà a n'ell meteix, en aquella hora trista de sa vida, a la mosca fastigosa de l'estudi, ab totes les tentacions del viure al devant dels ulls, però guardades per l'obstacle de algú vidre invisible, y ab l'empaytador — una força inconeguda, desanimada sense mala fi — al darrera: la força perseguidora que al cap d'avall l'havia de despenjar a n'ell també d'un cop de gorra...

— ¿Cap hont anèm? — li preguntà'l seu sogre, veyent que feyen esses.

— Cap hont volguèu... El cas es pendre'l sol... — contestà ell, clavant y desclavant lentament el bastó, qu'esgarrapava'l sòl ab la guaspa punxaguda, com ab un unglot benigne.

Y anaren caminant, caminant, ab una infixa plena d'estroncaments, a tall de maynadeta que s'empassés una medecina a

glops. Y a cada glopet, en Mitus hi enfilava un recort.

— Aquí girà'l cap y'm va dir: «Estigues, que ve algú.» Aquí ens vam asseure un diumenge... Tenia una cama més alta que l'altra y jo li veyia la mitja... En aquest cantó va empassegar, distreta mirant a uns caçadors que apuntaven... Sota aquella prunera vaig ferli un petó a la galta... fresca com una rosa, tota suadencia... En aquest tossal el vent se'n hi va endur el mocador y jo vaig correr Deu sab què per'atraparlo...—

Y així, com un rosari de pedres precioses, el malalt anà passant de memoria aquell seguit de petites ventures d'altres dies, ventures fredes, incompletes, sense'l calor de la correspondencia, sense'l tornallúm d'una ansia, d'una mirada, d'un rampell amorós de part de la estimada. Esquerpa, indiferent, tot lo més violentment passiva, la imatge de la Maca destacava en aquells recorts com la d'un símbol fet carn, no com la de dòna viva... Y pensar que ara ja ni tan sols això, ni una quimera, ni un encís cobejable!...

Perque en Mitus ja no estava enganyat per cap ceguera. La Pepa no era dolenta,

no, malgrat son mancament. Emprendada d'un altre home, l'havien feta casar ab qui ella no volía, l'havien lligada mal son grat a una criatura feble y desagradosa que repugnava a sos sentits — oh, y còm la veyá bé'l pobrich, ara, aquella cosa!,—y ella era massa senzilla d'esperit pera sentir la força del dever y donarse resignadament al sacrifici; ella anava de dret a son instint, ab la ingenua franquesa d'una bestieta, sense comprendre'l dolor que portava a n'aquella ànima sofridora que tenia al costat. Y aquesta ànima, que havia patit més d'una volta inconscientment de la inferioritat, vagament pressentida, de la estimada, era massa noble de consuetut, pera reclamarlo'l sacrifici, pera imposarse a viva força. Hi havia un càlzer a beure y se'l beuria sol en sa agonía.

Y en Mitus, que al Cortal de la Marquesa havia sentit la esgarrifança de la mort, que l'havia oblidada després, la sentí de nou llampeguejar a dintre seu, mes ara sense girar el cap a banda y banda pera tractar de fugir, sinó ab tranquila fredor, ab l'anim resolut del sentenciat coratjós qu'espera'l derrer cop de mà del butxí. ¿Viure?... ¿Per quína rahó, ab quína excusa havia de

viure ell?... Ah, no!... Morir, morir del cop de gorra! Y tornà a casa, y tornà al llit y's llevà de nou, mes sempre empitjorant, empitjorant... El metge de la vileta vehina ja ho havia dit nètament a la Maca:

—Té'l cor, això d'aquí, ¿sabèu?, com un rellotge espatllat; li manca alguna osca a les rodetes y ara va massa poch a poch, ara massa depressa, ara s'atura en sèch... a lo millor s'aturarà un xich massa y... bona nit!

—Pobre Jaumich! —havía respost la Maca, y li havien relliscat dues llàgrimes, les primeres de ver compadiment, sobre la pell de nacre de sa cara. Y desde llavors, segura ja de que ell no era un obstacle insalvable en sa vida, pogué tractarlo altra volta afectuosament, tenirli una cura pacient de germaneta dels pobres.

En Mitus no s'errà pas per aquelles senyes.

—Es que sent que me'n vaig y'm té llàstima... lo meteix que'n tenia de la cadellada quan l'anava a llençar... Pera ella sóch tant jo com un gocet petit al que's vol esclafar la closca d'un cop de roch perque sobra a casa...—Y al vèureho així, la llàstima de la Maca se li encomanava, ab quina altra

agror, peròl... Una llàstima pregona d'ell meteix, de son gran isolament, de lo poch estimat que havia sigut sobre la terra...

Y malgrat tot, no poder oblidar encara, no poder morir en paul...

Perque ara que hõ vey a tot perdut, que sabia ben bé que l'aygua fugia per arreu de sos llabis, la sed d'amor que sempre l'havia consumit se li feu espantosa, intolerable. Y quan vey a la Pepa distreta, indiferent, sens heure esment de lo que li passava, no preocupantse de sa vida ni ab prou feyna de sa presencia, pera no deshonorarse y envilirse encara més captant l'almoyna miserable d'una mirada, d'una paraula, d'una mica d'escalfor de lloca, en Mitus se clavava'ls dits als genolls ab estretes de tenalla de ferro que tot el blavejaven, se pessigava ab una rabia sorda, freda y persistent, s'esclafava pitjant els dits d'un peu ab el taló de l'altre... Y com sentís qu'en aquells càstichs corporals hi trobava com un respir, com un balsam que li endolcia'ls sofriments y l'ajudava a bé morir, s'envicià... Ja no'n tingué prou dels dits, del taló, y agafà una agulla... Allà, en aquell cau arracerat de l'escó, penombrós per la manca de claror y les capes de fum sobre-

posades, se l'hauria pogut veure, els jorns que no feya llit, en una immovilitat de cosa insensible, de cadavre; cadavre ja consumit, verdós, momificat, envolt en el sudari llampant d'un tapa-boques a quadros roigs y blaus. Mes aquella immovilitat era sols aparent: que sota l'embolcall, unes potes d'aranya, neguitoses, acomplien una tasca de tortura refinada, propria d'algun *Jardi dels Suplicis* de la Xina.

Armat d'una eyna minúscula y palpant ab el cap dels dits esquelètics, cercava sota la lleu coberta dels pantalons, al llarch dels ossets pelats, un lloch bo pera ferir, un muscle no del tot esborrat, un petit tou de polpa, y allí apuntava detingudament, pitjant poch a poquet, poch a poquet, ab sanya quietosa... y la punxa atravessava la roba, atravessava la pell, penetrava, s'endinsava entre'ls brins de la carn, els desunía, fiblava com un fibló d'avespa, ab una picadura petita però viva, llarga, interminable... y els ulls del malalt s'aclucaven ab lentitut, y 's serraven ses dents, y els regalims de suor freda li anaven cara, espinada avall... tot ell defallia en una angoixa espaumòdica... Fins que l'esperit oprès se desencongía, s'aixamplava, se badava exasperada-

ment al goig del martiri com una flor al sol; fins que'l sobtava l'èxtasi dolorós... Quan ja l'agulla fou massa coneguda, la substituhí un ganivetet de butxaca, una joguina pera trencar pinyons, qual fulleta esmolada, més fina encara en son extrèm que la meteixa agulla, fería ab més netedat, fent punxada y tallet tot d'un cop. Y qualque volta en Mitus, a la nit, quan s'acotxava, sentía curiositat de veure les esguerradures que s'havía fet durant el día, y examinava aquelles ses cuixes seques, totes mostrejades de piquets nêts, de rosetes com pessichs de puça, de petites tumefaccions violades, en les que ab prou feyna hi espurnava rastre de sang, com si s'haguessin fet en un tronch sense vida.

A la fi ja estava més al llit que fòra, solet ab sí meteix, fòra'ls curts entre-y-surts dels vehins aqueferats y dels sogres, y els instants en que la Pepa li duya quelcòm sens entretenirse, més aqueferada encara que'ls vehins, com solía estar sempre. Aleshores ell se cercà una altra distracció. Ficat en aquella arcoba que la imatge de la Mare de Deu y els finestrons ajustats feyen semblar un recó de capelleta, no veyá més que les cortines de color de taronja que'n guar-

nien la entrada: unes cortines que tenien al vol un serrellet blanch, de borles com aglans, totes espayadetes; y ell, entre meditació y meditació, o quan aquestes el punxaven massa, s'entretenia comptant les borletes, d'abaix a dalt per una cortina, de dalt a baix per l'altra, fins que's cansava.

— Una, dues, tres, quatre... — Avuy, avuy fa vuyt mesos que va tenir la nena... Vuyt totjust y... — tres, quatre, cinch, cinch... ci...—y jo aquella alegria per... Mare de Deu!... que...!—No completava la idea tormentosa, y així com havia pujat poch a poch per les borles de la dreta, baixava alienadament, precipitantse, per les de la esquerra. — Una, dues, tres, quatre, cinch, sis, set, vuyt, nou... —

Entrava la sogra.

—¿Y donchs, Jaume?

—Pxè!...

—Sembla que fas més bons pòsits... —

El gendre li clavava la mirada, fredament persistent, mes no li deya res; no li deya may res a n'aquella dòna que havia venut a la seva filla contra-volença. Y la sogra sortia, y ell tornava a son àncora de salvació...

—Quatre, cinch, sis, set, vuyt... —

Y així els dies passaven.

Un matí la Maca li va dir :

—Tinch un cove així de roba: te deixo una estona, tres quarts o una horeta pera anarla a rentar... Si't convé res fesme un crit... Com seré aquí meteix, ¿sabs?

—Vés, vés...—murmurà ell.

La Maca anà a cercar la roba, ratolinejà una mica per la casa y després sortí a l'horta. En Mitus aleshores se distraigué de les borletes y's posà a seguir de pensament a la seva dòna.

—Xepolleja, mes encara no renta... Dèu netejar el safreig... Just: ara hi passa la escombra... ara ha posat el cove sobre la barana: quín bleix ha fet!.. Ay, quína sòrt el qui respira bé... No se sab lo grossa qu'es fins que un s'ofega...—Parava d'escoltar pera dirse en veu alta: —Pfuúll!... Quína calor!... Me dèu entrar febrota... — Se desabrigava, parant de nou la orella. — Ara deixa anar l'aygua... Canta com els aucells, l'aygua... Glu-glu... glu-glu!... Quín soroll més bonich!... Y aquella claretat!... Si jo pogués tirarmhi, al safreig, aquesta angunia'm passaria... Y ¿quí sab si'm retornaria'l remullarme?... A vegades va mes bé una cosa així que les me-

decines... Ara!, ara renta la primera peça... Còm s'hi entreté, còm la ensabona!... Li agrada'l rentar... Ay, aquesta fressa d'aygua'm fa venir sed... Si'm pugés quelcòm... però cah!... Quan se posa en una feyna sembla encegada, aquesta dòna... Ja se'n podria anar tot daltabaix!... Quina calor!... Està tan clos, això!... Quan vingui, que ho exhali... y que'm refaci el llit... No hi puch estar... tot bonys...—Se revolcà, s'estirà la roba de gayrell.—Ha dit tres quarts o una horeta... y ja dèu haver passat... Ella ray, qu'està bé... ab aquella aygua fresca... Y jo aquí com un goç, ab aquest neguit de la calor... y morintme de sed... Veyàm, ara potser!... Me sembla que no renta... Serà a dins aparellant quelcòm... Gracies a Deu! No podia pas més... Ay, aquest llit, qu'estrany... sembla de suro!... Calla!...—parava de nou la orella.—No es a dins, no: la sento... Però ¿què fa? Si sermoneja sola, com si resés... Pfuúl... Quina calor!... S'ha descuydat de mi... Mal...! Pepa...! Pepal... Ay, quina sed... quin fret!... Pepal... Pe...pall!...—

Mes la veu apagada del malalt no traspasà l'arcoba; se sentia més son bleix descompassat que aquella veu.

En Mitus no pogué resistir més son des-sossech y baixà com pogué del llit. Les ca-mes se li doblgaven, sense gens de força en les juntures, però ell, arrambantse aquí, apuntalantse allà, arribà fins a la calaixera, y de la calaixera fins a vora la finestra. Els finestrons estaven ajustats per ordre d'ell: n'estirà un ab sa mà trèmola, y una inundació maravellosa omplí la cambra: el malalt clogué'ls parpres enlluhernat... Quan pogué tornar a obrirlos, la crudeltat llençà una gran rialla en l'infinit.

Èscoltèu lo que vegé 'l pobre home. Primer de tot un safreig, tot clapejat de sol y ombra, que fresquejava com un bací de font sota l'emparrat vert; després la Maca, arrimada al safreig, de mans sobre la roba ensabonada, tota ella fresca, tendra, ab la cara enrojolada y les mànegues per demunt dels colzes; y enfront d'ella un home, arrambat d'un cayre d'amaluch a la soca de la parra, els peus y els braços encreuats, el coll de la camisa desfet, tot blanch, tot dau-rat, tot bell com el Sant Sebastià nou de la iglesia, y mirantse a la Maca sense pes-tanyejar. Estaven muts, seriosos, tots con-centrats en una quietut d'ànimes ja lliga-des, ja foses per arreu l'una en l'altra...

En Mitus havia quedat arrambat en la esqueixada, perlàtich, vert, afrós... Al darrer entrelluch de sa agonía havia passat un llamp per son cervell, una esma fulminant... El recort del testament fet a Barcelona l'endemà de casat; del testament pel que anava lliurement tot lo seu a la dòna si no tenien fills...

Y prou! Que d'aquell darrer cop de gorra de l'Adversitat, sí que la pobra mosca fastigosa rodolà al peu del vidre pera no aixecarsen més.

R. I. P.

CREU Y RATLLA

EN Jaume s'estava apedaçant el collar del matxo a la entrada, assegut a terra y ab les cames encreuades. L'alena era rovellada de la punxa y no volía passar llatina; y en Jaume, a cada puntada, maldava, maldava clohent els ulls y revirant els llabis, fortament estrets. Y les embastes de fil d'empalomar s'anaven arreglant, l'una al costat de l'altra, fent una filera una mica garrella, però tota neta y vistosa, sobre la ronya colrada del collar. Y a cada dit que avençava la feyna, en Jaume tombava'l cap, ara d'una banda, ara de l'altra, pera contemplarse tot satisfet l'obra aquella que anava eixint de les seves mans. Era així en Jaumè: tot el día feya quelcòm, posava ment en tot lo que feya, y de tot lo

que feya n'hi sortia un intim compliment y satisfacció.

Aquell día la mestressa li havia dit:

— Jaume, no't moguis de per aquí, que si's moria m'ajudaries a vestirlo... Una dòna sola té trevalls ab un cos tan gros... —

Y en Jaume no s'havia mogut, y era mitja tarda y l'amo encara aguantava. Malaguanxada junta que havia deixat perdrel Si aquelles coses se poguessin dir per fixe, si ell hagués sabut del cert quan s'escauria la darrera basca, hauria pogut treballar com cada día, plegant sols mitja hora avans de la desgracia, y tot hauria anat bé. Mentres que ara, té... Sinó que l'amo no podia pas allargar, segons havia dit el metge en la darrera visita, feya dos dies. Aquell mal cadell que li rosegava pels dintres ja se li havia menjat quasibé tot el pahidor; tant, que *l'ay!... ay!... ay!...* que se sentia tot el día en la cambra de dalt, era a cada punt més confós, més entelat, com si l'amo tingués teranyines a la veu.

— Mare de Deu! Una cosa tan senzilla com sembla'l morir-se, y tant que'ls hi costa a les persones... — pensava en Jaume. — Ab les besties s'enllesteix més aviat. Trobèu un lluhert parant el sol; no té cap mal

de res...: li tirèu una pedra y ja está llest... com si haguessiu tallat un broch d'un cop de ganivet... Donchs, un home té un gam, no pot menjar, no pot beure, no pot agafar una eyna, panteja tot el día y dura mesos, y mesos, y mesos... ¿Quí ho entén això?...—

La pregunta mental quedava enlayre, y en Jaume afegía, ab molts cops de cap y moltes estirades d'alena, mitja dotzena més de puntades al pedaç.

Sortí de la cort, cloquejant y ab les ales estarrufades, una lloca. Caminava ab catxaça, com si mesurés els passos, y a cada un que'n feya aixecava ben bé una poteta y clohía tots els ditets, com si hagués agafat quelcòm d'en terra. Derrera seu sortí tota la llocada: una faramalla de pollets, ab els ulls vius y les potetes de color de rosa.

En Jaume havia mesurat la civada pel mes y n'hi havien quedat alguns granots a les espardenyes. Al asseures aquells granots havien caygut a terra, a tocar a n'ell. La lloca'ls trobà y va aturarse:

— *Clò, clò, clò, clò!*... — feu gravement, baixant el coll estarrufat y picant a terra ab el béch. Tota la pollada la enronjà alienadament, empenyentse y piulant com si els escaldessin; mes al veure la civada, encara

massa grossa pera llurs bequerrets massa petits, els pollets, desencantats, s'apartaren de la mare, començant a saltar per sobre d'en Jaume: un al peu, l'altre a la cuixa, l'altre al rom del collar...

— *Clò, clò, clò!*... — sermonava la lloca, reclamantlos engelosida.

— *Piu!*... *piu!*... *piu!*... — responien els pollets, saltant y estiragaçant els brins de cli qu'eixien per les reventadures del collar.

— *Ay!*... *ay!*... *ay!*... — bleixava en sa cambra'l pobre moribond.

Y en Jaume cus que cus, clohent els ulls y revirant la boca...

Baixà la mestressa ab una escudella a la mà. Tenia'l rostre tot pancit y anava escabellada.

— ¿Que m'heu de menester? — preguntà'l moço maquinalment, al sentirla, y sens aixecar els ulls de la feyna.

— Pas encara... Encara aguanta...

— Podé 'n sortirà — feu ab optimisme de bona fe en Jaume.

— Què n'ha de sortir, pobret, si ja té'ls ulls envidriats!... —

Y la mestressa esclatà un sanglot y's portà'l corn del devantal als ulls.

En Jaume aixecà'ls parpres, y al veure

plorar a la mestressa se sentí de repent una escalfor estranya a la boca del cor.

— Arril — feu als pollets, esquivàntse de sobre ab una manaçada a banda y banda.

— *Piu!!... piu!!... piu!!...* — esclafí la maynada, saltant esparveradament de tots costats.

— *Clò, clò, clò, clò!!!* — protestà la lloca, engallintse; y, recludant a tota pressa sa llocada, s'allunyà del lloch del perill, tota estarrufada y ofesa.

La mestressa anà a deixar la escudella a la cuyna.

— Pobra dòna! Té pena... — pensà en Jaume; y, mirant cap als dintres de la casa, vegé pel finestró de la cort que donava a la entrada'l cap de l'euga roja, tombat cap a n'ell, com si l'espies.

— Mustela!... manyagal... ¿que frises?... També friso jo, Mustela... però no hi ha més, hem de tenir paciència fins que l'amo mori... —

L'euga semblà que l'entenía. Adreçà les orelles, sahinà, donà dos o tres cops de pota y 's gratà l'anca a la paret.

En Jaume pensà:

— Sembla que tingui seny aquesta Mustela... — Y el pensament li feu un surt: —

dolços... Mira que no sien reblanits ni arnats... Es tan mala cuca la hostalera!... —

La mestressa s'aturà.

En Jaume va preguntarli:

— ¿No volèu pas res més? —

La mestressa pensà una mica.

— Me sembla que per ara... Ah! digues a la nena que pugi a ferme companyia... Justament avuy que no ha vingut ningú!... —

En Jaume anà pera posarse la barretina, que tenia llevada per respecte al difunt.

Aleshores la mestressa s'assegué en una cadira y tingué una explosió de sentiment, portantse'l devantal a la cara ab les dues mans.

En Jaume no s'acabà de posar la barretina.

—Ja ho veus, Jaume, còm quedo, trista de mi!... — digué la mestressa ab la veu trencada pels sanglots.

— Prou que ho veig, mestressa — murmurà en Jaume, compadintla.

— Còm ho feré, viuda y desamparada, sense un home que'm faça costat!

— Per la feyna no passèu ansia, mestressa... Ja m'hi teniu a mi... —

La mestressa's mocà.

— No es tot hu, Jaume, moço o marit... —

En Jaume's gratà'l cap.

— Ben pensat, vos haurèu de tornar a casar, mestressa... —

— Prou que ho sé, Jaume... Però ¿ab quí vols que'm casi, trista de mi?... —

— Homes ray, mestressa! No vos ne mancaràn pas... Teniu un parament que Deu n'hi dó, un màs ben arriat y tres families que vos pugen... Bona aixera qui vos puga arreplegar, mestressa! — declarà en Jaume francament.

La mestressa 's tragué'l devantal de la cara.

— Tu ja ho dius, Jaume; però vés a endevinar quin serà bo pel regiment del màs... Hi ha pagesos y pagesos. No tots els que galleregen per places y firals fan creixê'ls seus cabals...

— Ab això teniu rahó, mestressa...

— Lo que deya ell, Deu el perdó... — y la mestressa mirà a la esgayada cap al llit, desde'l qual l'amo difunt semblava presidir la conferencia. — Val més ruch conegut que sabi per coneixer... ¿Veus? Jo m'estimaria més un minyó ajençat y que ja sapigués que fa pel meu ram, anch que no tingués res, que no pas un home de possibles y si t'encerto t'endevino...

— Oh, y que sí, mestressa; trobo que feu bon pensament. —

La mestressa's mocà y baixà 'ls ulls.

— Lo que més me va sumanir: «Sobre tot, tingues seny!, que les meves suades no vagin a mal borràs... Si les sabèu portar y no teniu mandra hi ha un bon passament, perque les terres donen... però si trées malament... Jo, d'ençà qu'estich mal, que passo llista... (perque ell tenia cap pera tot, pobret!) ¿Y sabs què trobo que faria més pera tu?... Un minyó com... en Jaume... Es sol, ho té tot per la mà y porta lley a casa...» —

En Jaume badà 'ls ulls ab una gran sorpresa y, malgrat la escalfor de la cambra, sentí una esgarrifança de fret.

—Y... vós... ¿què responíeu... mestressa?... — s'atreví a quequejar.

La mestressa estossejà y arranjà una mica la gira del llençol.

— ¿Jo?... Que més m'estimaria... tu que un altre...—

En Jaume's posà a tremolar, com si el sobtés una febrada, y la barretina li caygué dels dits.

Ab poques paraules quedà tot tractat y escatit; y una hora més tardet, tot anant cap a Roquetes per'avisar al Rector y pa-

---

rentela, en Jaume, dret a dalt del carro y ballantli tot al devant dels ulls pel trontoll que movia la Mustela, corrent com una boja, ab prou feyna 's sabia avenir de la seva sort, y, ben atuhit encara, no feya més que repetir-se de pensament una y altra volta:

— Un bon parament de pagesía, un màs ben arriat y les tres criatures que ja pugent!!...—

L'EMPÉS

VEYÁM si volèu esperar a mitj díá, per sortir! — havia roncat l'hèreu, enrabiat, veyent que'l vell s'entretenia vora la taula.

— Li llesco'l pa, home... — havia respost la jova, deixant la ganiveta y tirant el crostó, que'l seu sogre copsà ab les dues mans.

Y el vell, llençant un gruny confós y revirant ab ayre dolent la mirada tèrbola de sos ullots junts, se'n anà lentament, lentament cap a la porta. Al traspasar el marxapeu vegé que'ls bous ja havien fet la devallada y giraven el cantó. Sens apresarse devallà ell també. Trobà al pas dues nenes, ajocades en mitj del carrer y molt aqueferades jugant a pedraltes. Ab els

fronts tocantse y els banyons de cabells enriçats rera'l clatell, feyen cloquejar els co-dolets rodons, sens adonarse de res ni de ningú.

La vacada, remugant y brandant les cúes, se'ls hi havia acostat sense qu'elles se moguessin; els animals, entenimentats, van destriarse a dreta y esquerra y algú les hi trefullà les faldilles; sols aleshores les nenes giraren el cap distretament, pera tornar desseguida a les pedraltes.

Però vetaquí que arriba vora d'elles el vell, els ullots junts li relluhen ab un espurnall, estira un cantó de boca y, sense dir paraula, revira l'esclop y engega una coça sota'l braç de la nena més propera. La nena llença un esgarip y's torç enderrera com si anés a caure d'esquena. El vell fá'l gruny confós y va caminant sens apressar el pas. La mare de la nena surt a la porta y's posa a bagolar, ab els punys enlayre:

— Anima de penjat! Mal pa que tastes! Així com no se't torna escorpins a la bocal... Vés fent, vés fent, que no moriràs en cap llit, com les persones! —

El vell gira lentament la cantonada.

Els bous li van bon troç endevant; ja són a l'altre cap de plaça, tots acollats pera

embocar el corriol. Dintre'l corriol s'hi sent passar un carro. El vell fa un udol y els bous se precipiten tots corriol endins. Una enfilada de renechs, cohents com bitxos, puja enlayre; el vell estira'l cayre de la boca y va caminant tot xano, xano.

Quan arriba al corriol veu el carro aturat a la meytat y ben arrambat a una vora: pel pas que queda a l'altra banda van passant estretament, y d'un en un, els bous. El carreter, verinós com una avessa, s'esbrava cridant:

— Així com no t'estriparen al naixer, butxí de gent de bé! Aviar les besties quan veu que no hi ha pas!... Mal llamp te mati, amén! —

Y el fuhet xiula y's retorç com una serp sobre'l cuyro dels pobres bous; y quan els bous han passat y el carro avença, el fuhet xiula una altra vegada ab més malícia. El vell acota'l cap, reb la cinglantada, y després va seguint avall, avall tot gratantse'l clatell...

Ja són fòra del poble: un bou s'esgarria cap a una feixa y remusqueja quelcòm: el vell el deixa fer; un altre bou estira'l coll y romp una branca de presseguer que surt d'una tanca...

Al arribar al pont, una tocada d'ànechs se tira a l'aygua, lliscant satisfets d'ací d'allà. El vell cull una pedra, la engega y un dels ànechs blinca, espeternegant, el coll trencat.

Y així fins que arriba a la closa, y així l'endemà, y així cada día.

Es el càstich del poble, y no's troba una ànima que'l pugua veure: d'ençà que van desmamarlo, fa mal a un y altre sense parar. Fa mal ab una constancia inacabable, com si ho fes per ofici. Son cos es ple de verdanchs y costures dels cops que ha rebut a conseqüència de ses malifetes: un día fins li van trencar una cama, un altre día'l van sorrerjar, mes res hi ha pogut res contra la fortaleza del seu instint. Si li pegaven, rebia sense protestar; si el maltractaven de paraula, se'ls guaytava de gayrell, ab una mirada inintelligent y torba que feya mals averanys.

L'aborriren, primer, els pares, després la muller, més tart els fills; tan sols la dòna de l'hereu li demostrà una mica de compassió. Vinguda d'altres terres, encara no tenia'l cervell endurit per la taleya embretolidora d'animal feyner, y sentia vagament que aquell home que feya mal perque sí,

sense cap rahó ni profit, no'l feya per voluntat, sinó mogut per una força cega e irresistible.

Quan tothòm deya:

— Es un dempnat! Es un mal' ànima! —
ella responia:

— No hi es tot, no hi es tot! ¿Què hi pot fer ell? —

Y mitj d'amagat del seu home, que's donava vergonya de tenir semblant pare, ella li apedaça'l gech, li dóna pa, y una manta del bestiar per' abrigarse a la llitera.

Una vegada que l'atraparen mentres ne feya alguna de crespa y el van abocar a la Gorga per' anegar-lo, de l'esglay que va rebre agafà mal de Sant Pau, y, quan té algún accident, la gent se li aparta de la vora dihent qu' es perque no ha pogut esbravar la quimera.

Guarda la vacada del seu fill, y aquest fill ha de pagar cada dos per tres els perjudicis que causen les besties atiades per son pare. El fill se rampella y no més està desitjant que son pare's mori.

El vell tot el día es a la closa, y al vespre, quan torna a casa, la jova li porta a la entrada una llesca de pa y un plat de cols, y quan ha menjat el fa anar a jeure, perque

si's ficava a la cuyna'n faria alguna — trepitjar la cúa al goç, estirar els cabells a la maynada, escupir a la paret, — y tothòm cridaría; y a la jova no li agraden fresses a casa.

Un día'l vell surt a engegar més d'hora que de costúm. L'hereu, enecat d'ira, ha fet lo que no havia fet may encara: ha pegat a son pare un cop de xurriaques. El pare ha vist venir el cop, ha aclucat els ulls, s'ha estremit tot, però no s'ha mogut, y les xurriaques l'han mocegat avans de que la jova tingués temps de ficarshi...

Les dolenteries que fa aquell día'l vell, anant cap a la closa, passen de tota mesura: els ulls, els braços, les cames, se li mouen com si els hi estiressin ab cordills, y va destruhint al pas tot lo destructible: aquella es la forma que prenen en ell les emocions.

Arriba a la closa: ha plogut el día avans y tot l'ayguamoix es ple de llacunes que reflecten nètament el blau del cel, meteix que altres tantes llunes d'espill. Les clapes de sulsures semblen petits illots, y les mates de jonchs arbredes de joguina.

Els bous, brandant calmosament la cúa, tiren pel dret, atravesant els sòts y omplintse unglots y potes de llot salancós.

El vell, en cambi, salta de mota en mota més lleuger que si tingués vint anys. No li pesen ni els òssos ni els esclops, y de tant en tant retorç el coll y fa ganyotes estrafetes, com si begués vinagre. Ell ja sab lo que vol dir aquella lleugeresa, aquelles ganes de moures y aquell tira y amolla de tots els nirvis; però no'n fa cabal y va closa endins darrera'ls bous. Passa un quart, passa una hora corrent; s'assèu en un marge, hi està cinch minuts, li sembla que'l punxen y torna a aixecarse y a saltar de mota en mota. Se treu el pa del sarró, hi dóna caixalada, mastega, mastega y escup...

Té una mica de cosa que li rodola pel pensament: — Ell també... ell també... — Fica 'l coll en mitj de les espatlles, com si el volgués amagar, acluca vivament els parpres, estreny les dents y estira'ls llabis tant com pot: si algú'l vegés diria que riu com un condemnat, però a la quieta. Y altre cop torna a saltar d'ací d'allà, ab una lleugeresa d'adolescent y ab una inquietut d'aucell.

Aixeca'l cap y veu passar aprop un vol d'aloses; lluca ràpidament al seu entorn y, no trobant res, apunta y engega furient el crostó, com si fos un còdol. El crostó puja

enlayre, torna a baixar y cau dins del rieral. Ni pensar en que's puga agafarlo; se quedarà tot el día sense menjar.

Però les forces, en comptes de minvarli, sembla que se li augmentin; sent una virior estranya que l'alçaprema, y a cada punt fa les ganyotes més extremades...

De repent l'enemich l'embesteix, se li aferra a la gorja, se li enrosca al cos com una serpent rabiosa... Ell barboteja enfarfegadament quelcòm, se reblinca tot y cau de pit dins d'un clot. Ab els ulls en blanch y la boca plena de bromera, esdebatega 'ls membres com un animal mitj esclafat.

El cap ara ressur, ara s'enfonsa, y la cara bat de pla, com una pala, l'aygua... El blanch dels ulls se li omple de fanch... Aquell romflet desordenat y les espolçades espaumòdiques criden l'atenció dels bous de més aprop, que paren el remuch, guaytant ab ses llargues mirades torbes.

L'atach va cedint: els moviments se fan més lents, més febles... són ja imperceptibles... La cara s'enllota en el fanch, y no més surt de l'estanyol enterbolit el capcinell de la corona... Ha acabat tot.

A l'hora de tancar, els bous atravessen la

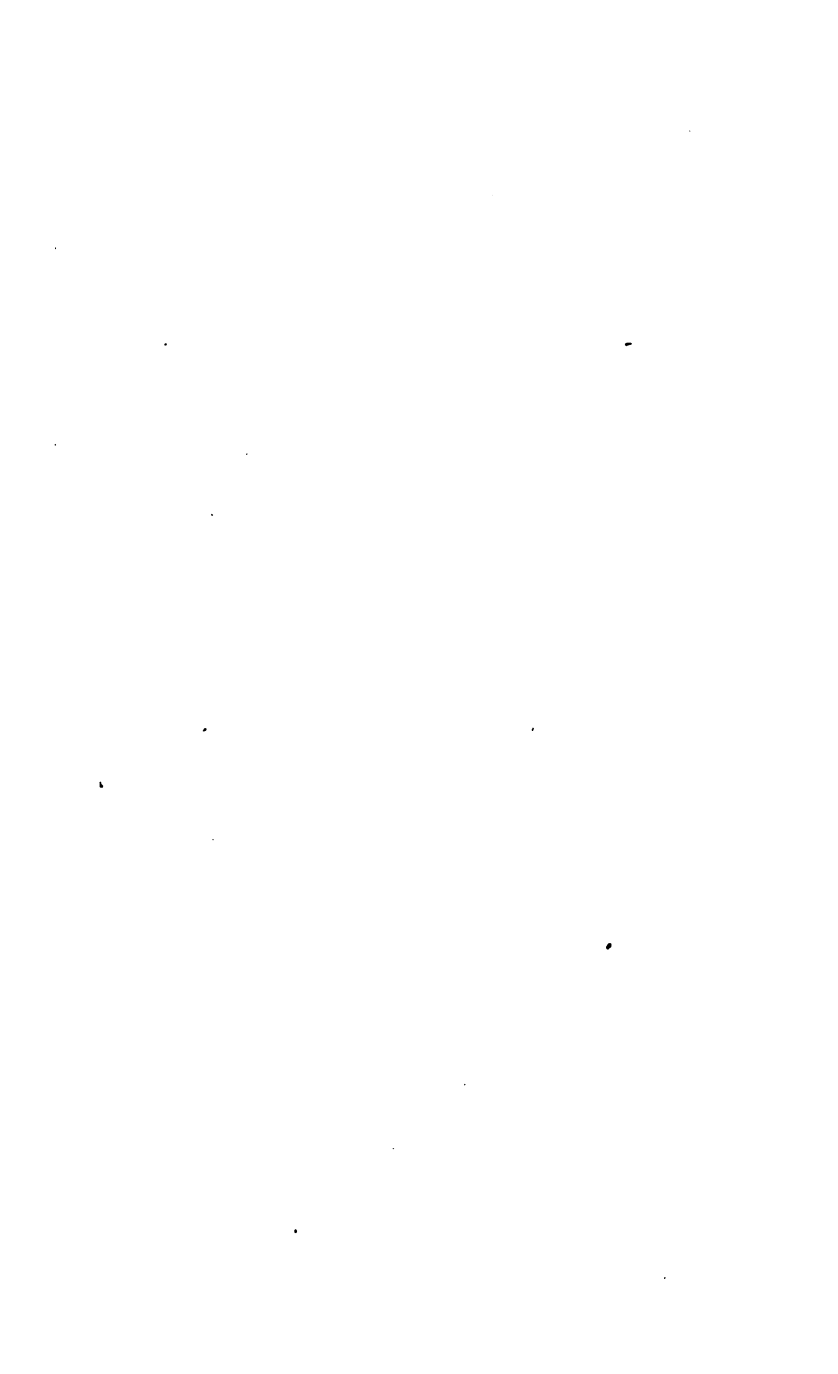
passera y lentament, l'un darrera l'altre, emprenen el camí de casa, ventantse ab la cúa y remusquejant per les vores dels camins. Quan arriben sota'l pont, s'aturen a beure; ab l'aygua babejant y regalimant del morro vellutós, s'enfilen per la pujada, atravessen entenimentadament el poble, y, llençant un bruel d'avís, ara l'un, ara l'altre, anclen devant la porta de la cort.

L'hereu, quan els ha vist arribar tots solets, se dóna a les àligues, barbotejant heretgíes del seu pare, y la jova tremola de por a un nou escàndol. Al cap d'una hora o dues dóna entenent al moço de que vaja en busca del vell. El moço encén el fanal y tira cap a la closa: desseguida troba al mort. Se'n entorna a casa, y ell y l'hereu baixen ab la civera pera recullir el cos.

La jova crida vora'l foch a la canalla y els hi diu:

— Fillets, resèu un parenostre per l'ànima de l'avi... —

L'endemà, al saber la nova, tot el poble va respirar com si s'hagués tret un pes de sobre.

EL CARCANYOL

AQUELLA llarga historia, relatada per peces menudes temps enrera, hauria constituhit una perfeta novela de *folletí*, mes jo vos la donaré en compendi, concentrada y esbravada ensemps, com gota d'essencia d'un genre mort, que hagués restat casualment oblidada en un flasch oblidat d'altres èpoques.

Hèusela aquí.

A la plaça major de la vila hi ha una gran casa antiga que abraça tot el costat que mira a sol-ixent. Les parets, de pedra escalabornada, tenen una patina daurat-torrada que les fa semblar un immens crocant; el ràfech de la teulada ix com a cosa d'una cana enfora per sobre eixes parets, tot escaixalat a indrets, com per les ungles

d'un gegant lleminer, y la porta forana es alta, ampla y maciça com una poterna de castell y està tota coberta de ferramentes curioses: claus a manera d'englantines y de pinyes bordes, escudets de pany com àligues laminades, golfos representant drachs d'eneriçades crineres y, allà dalt de tot, tan enlayre que sols s'hi pot arribar de puntes, un dimoni revirat y disform, que bat ab una maça la closca pelada d'un condemnat.

A dreta de la porta hi ha una finestra y altres tres a la esquerra, fent correcta filera y totes quatre igualment guardades per canons y fullaraques de ferro forjat, treball vell y de gran valua que'l rovell enriqueix de tons, tot esclovellantlo y destruhintlo poch a poquet. Al primer pis, y corresponent a les de baix, hi ha quatre obertures més, quatre balcones que no són sinó antichs finestrals allargats, rematats encara per relleus curiosos, en els que testes de donzells y donzelles, en variades positures, se besen devotament, en mitj d'escardots florits: simbòlica representació, segons un erudit de la comarca, de la juvenesa hardida y coratjosa pera fruhir, bo y ferida per les punxes d'aquesta trista vida.

Al segón pis hi havia hagut, per anys, una porxada seguida, de pilastres quadrades, que suportava la teulada y quals intercolumnis foren cegats més tart, deixant-ne dos tan sols d'oberts en el primer terç de la esquerra y que ara, empetitits y desgraciats per una nova reforma, semblaven boques de batiport sense portella. Fòra d'aquells dos ulls, pròxims entre sí y des centrats en lo alt del frontispici, totes les altres obertures restaven habitualment closes y la casa entera tenia un ayre fredament imposador de cosa morta, de demora abandonada, de reliquia de la vellura, tocada de misteri y plena de runa y teranyines: y fins, pera donarnhi més el caràcter, hi havia al cantó de la dreta una grossa esquerda que, partint de sota'l ràfech, devallava, zigzaguejant, fins passat del primer pis.

Tots els forasters discrets, tots els pintors de pas que la riquesa thermal y els encontorns pintoreschs duyen a la vila, s'aturaven sorpresos devant d'aquella casa, y mentres aquests treyen el *bloch* y el llapiç de la butxaca pera pendren una nota, els altres preguntaven al primer xicotet que veyen jugant a bales a la plaça.

—Nen *¿què es aquesta casa?*—

El baylet se'ls mirava estranyat de que no ho sapiguessin.

—Es a *cá'n* Feliu d'Anguera...—responia a la fi.

—Y ¿quí es en Feliu d'Anguera?—afegia'l foraster curiós; mes aquí el menut restava boca-badat, y després s'arronçava d'espatlles: ell no sabia tant. Però sempre que tenia lloch una escena així, s'encertava a passar una o altra comare, que, roncejant pera escoltar la conversa, acabava per intervenirhi amablement.

—¿Els Felius d'Anguera?... Oh! avans, una gent molt principal... Encara són cavallers de Rey y tenen nou tochs quan moren, però han vingut molt *á menos*... Desgracies y altres misteris, ¿sab?... Coses d'aquell temps... Ara'ls vells són morts y no més queden el ximplet y la senyoreta...

—Y ¿hónt viuen aquests? — inquiria'l curiós.

—Aquí; en aquesta casa...

—¿Còm?! Si veig gram al marxapeu de la porta y broça a l'ull del pany!...

—Oh, es que habiten sempre a la banda dels derrerers, a la part nova, que dóna a l'horta... Es una casa molt gran, aquests: entre una cosa y altra arriba Deu sab

ahónt...—Y la comare, satisfeta, avans de deixar al viatger li aconsellava que dongués la volta pera ferse cabal de la importancia d'aquell gran edifici ab aparences d'immo-ble nacional.

Lo que havia contat la comare era cert. Antigament la nissaga d'Anguera havia sigut clau dinal en aquelles comarques y fins tingut ressò fòra d'elles.

D'aquella nissaga n'havien eixit varons que ocupaven lloch vistent en els principals braços de la seva època: clerecia, milicia y privadesa reyal; y escorcollant ben bé la historia encara inèdita de Catalunya, no hauria sigut difícil trobarhi rastres d'eixa prolífica nissaga en importants fets d'armes, en el regiment de prelatures y cenobis y en les trifulgues cortisanes. Fins que un fet estrany havia vingut a capgirar les gestés de la meteixa.

Un día, sense que s'haja sabut còm ni per què, anà a caure en la casa d'Anguera un aventurer portuguès, João de Carvalho, borni, mitj geperut, lleig com un drach, però tan despert de coneixements y tan maligne de fets, qu'en lo que canta un gall se feu amich estret y conçeller del senyor

d'Anguera, amistançat de la seva jova y bella muller, y pern centrer de la casa tota, que d'aleshores en avall feu girar capritxosament a son albir. Mercès a son influix, el senyor d'Anguera 's tombà en poch temps com una mitja, devenint, de cavaller honest y morigerat, en escàndol y motiu de reprobació de tota la gent que'l coneixia. Se feu malveure de propis y llunyans, se posà en guerra encesa ab comuns y parentela, espargí els cabals en festes y corribandes, y, quan així va estar, un jorn, en una cacera, se feu de cop fonedíç entre'ls seus homes. Aquests el cercaren per tot arreu, ab atxes enceses, fins que'l van descobrir dintre un parany ignorat, tot el cos enastat en fulles d'eynes qu'eixien del fons, y ab el cap ple d'esberles. Quan se va preguntar qui havia fet aquell parany, ningú va saber donarne rahó, mes el portuguès, desseguida, acusà als bosquerols malvolents, amenaçantlos ab puniments greus, mentres aquests responien a l'una, però entre dents:

—El portuguès!... Ha sigut el portuguès malehit!—

¿Qui errava? ¿qui encertava? Tampoch se'n pogué traure l'aygua clara. Lo cert fou que's va fer una bona enforcada de page-

sos—els que més de reull havien mirat al portuguès—y que aquest se posà públicament al cap de la casa d'Anguera, gallarejanthi a son gust sense mirament ni por a res ni a ningú.

El difunt senyor havia deixat la esposa de vint anys no complerts y una nena de cinch: João de Carvalho enllotà a l'una ab una barraganía brutal y descarada, y malversà'ls cabals de l'altra a mans plenes; y quan la infantoneta complí els tretze, la dama d'Anguera aparegué un matí ofegada en son llit, y avans de que la gent pogués adonarsen y la encontrada en pes se revoltés contra l'intrús, aquest, vell, lleig, repugnant y descompost encara per excessos seguits de luxuria, glotonía, ira y beguda, havia pres per muller a l'òrfana, ab excusa de guardarla y defensarla ab drets vistents si en tingués fretura.

Aquella feta decisiva que baratà'l nom fonamental de la casa pel Carvalho portuguès—que, anant anys y passant per boques de rústechs y plomes de cartolaris havia de convertirse en el Carvalló català de les derrerías,—semblà marcar durament d'un segell sinistre a tota la descendencia, en la que, d'aleshores en avall, hi sovintejaren les

morts prematures per violencia o accident, y les minoritats entregades als forfets y abusos de tota mena de cobejances y curateles. D'aquí en vingué una minva gradual en el prestigi y forces de la casa, la qual, de desgavell en desgavell, parà en una grandesa ilusoria, purament ja tradicional, y en una pobresa efectiva, estoica y gallardament soportada per les tres derrerres generacions.

De tant en tant, per virtut d'un entroncament sortós, la casa feya una revifalla, dreçava'l cap, reprenia nomenada, aflui-xava una mica'ls dogals que la oprimien; mes, a no trigar, un nou cop imprevist la junyia, altra volta indefensa, a la desventura; y, al arribar a l'avantderrer hereu, la sòrt semblà plegar definitivament les ales sobre'l retut poderiu.

Quan aquell don Feliu Carvalló d'Anguera prengué possessió de son patrimoni —allà, pel temps de Ferràn VII,—se trobà que aquest patrimoni estava tan ple de xacres y goteres, que a primera vista no se sabia qui duya'l sobrepuig, si els mals o'l portat. Els Carvallós, a tot temps fèrtils en fillada, havien abundantament enriquit, ab ella y ab les deixes corresponents, monastirs y capellanies nombroses; y don Feliu vegé

que lo que havia de bestraure pera violaris, beneficis, sosteniments d'hospitals y obligacions a causes pées de tota mena, feya cada any una mota esparveradora, convertintlo, de senyor de sa casa, en mandatari y procurador gratuhit de cent altres senyors desconeguts. Aleshores repassà albaràs y capbrevaris, demanà concell a gent entesa, medità llargament, y d'una munió de dubtes legals que se li aixecaren sobre la concessió y assegurança de moltes d'aquelles deixes, van sortirne gran nombre de plets que, com un vol de voltors afamats, havien d'acabar per menjarse lo poch de nèt que restava dels vells. A la mort de don Feliu, son hereter vegé espessirse y replegarse més encara sobre la casa la volegada negra, ab nova ratxada de disputacions per justicia: disputacions ab censalistes que s'amparaven en noves lleys pera escapolarse de pagar 'ls censos; disputacions ab la vila y ab propietaris del terme sobre drets de domini, caducats o no existents segons uns, reconeguts y vigents segons altres; disputacions ab fadrixterns per suplementes abusius de llegítima; disputacions encara ab causa-havents en dret per això, lo altre o lo de més enllà...

Resultat: que quan en l'any vuytanta cinch moriren del còlera, ab un día de diferencia, el senyor de Carvalló y sa muller, la casa temps ha que feya la viu-viu modestament, ab una humilitat burgesa, confinanta ab la menestralía y soportant, a força d'ordre y d'estalvis decorosos, les encara freqüents sagnies curialesques que'l destí li imposava com a ròssech de les passades esplendors.

Restava aleshores l'escolament de la ferotge sang del portuguès d'antany en les venes de tres pobres criatures innocentes: l'onclet Rafel de Carvalló, vell de setanta anys y germà petit que fou de l'avant-darrer hereu don Feliu, y un noy y una noya, néts d'aquest y fills del matrimoni que acabava de finir.

El noy, que duya'l nom de son avi, tenia dotze anys y, a mida que anava creixent, se li remarcava més y més una minva pronunciada d'intel·ligencia que'l duya de dret a la idiotesa; la nena tenia quatre anys, una pell de seda propiament, y uns grans ulls blauverts, plens de mirades imprecises.

L'oncle Rafel, tutor y curador de sos nets, al veures investit de tan gran responsabilitat y en tan males circumstancies,

reuní les forces de sa vellesa, comptà y recomptà, feu encara més estreta la economia interior de la casa, estirà les entrades tot lo possible, y fent un va-y-tot dugué la nena a un bon pensionat de monges y ell restà al poble ab el pobre infeliç, la seva dida, que havia quedat a son costat pera cuydarlo bo y després del didatge, y una criada jova per tot altre servey.

Quan Maria Romana Carvalló d'Anguera y de Cortils sortí del col·legi, tenia a la frega de setze anys, era alta y esllanguida, esbelta y prima com una tija de flor, y ab una abundosa cabellera ros-castanya que se li menjava la cara petita, d'una blancor pura trencada per la clorosis, y li ombrejava'ls ulls clars, d'una claretat reposada y trista d'estany blau.

Durant el temps de pensionat havia sigut una deixeble de tantes, ni notable ni dolenta, mes poch amiga d'esforços de cap lley. Ses preferencies eren: per les *classes* els trevallets de mà, que feya ab lenta pulcritut, y en l'esbargiment les passejades sens objecte precis pels caminets més estrets y amagats del jardí, ahont no s'hi sentís gayre fregadiç de peus ni remor de converses. Era una solitaria silenciosa en mitj del

trahut de la companyia, una malaltiça flor de raça gastada, que semblava pròxima a mustigarse bo y pòncella, com si manqués en son sí força expansiva que la fes esclatar. Les monges la tractaven afectuosament y fins la estimaven, però sense foch ni entusiasme, malgrat no trobar a censurar en ella altra cosa que sa estranya mania de menjar coses no mengívoles, com calçobre de les parets, bocins de paper, pa humitejat ab el petroli de les llanties del refetó, etc...

Quan va anarsen, monges y companyes la despediren plorant, ab sentiment, mes al cap de vuyt díes d'esser fòra del pensio-
nat, ningú s'hauria recordat d'ella si un dels caminets menys freqüentats del jardí no hagués quedat batejat ab el nom de *Pasillo de Maria Romana*, per les estones que hi passava soleta mentres les altres nenes jugaven, brincant y rihent, a jòchs abalotats.

Un cop a casa seva, la joveneta seguí duhent, si fa no fa, la meteixa vida quieta, suau y apacible que al colegi. La criada vella, convertida en mestressa per les circumstancies, regia la casa, y Maria Romana, un cop arranjada ella, no tenia a fer més qu'entrar la xacolata a l'oncle

Rafel, que's llevava tardet per mor de sos vuytanta dos anys, y després asseures a la terrada—una ampla eixida coberta y envidrada a troços,—pera començar o prosseguir una de ses grates feynetes d'agulla, tot escoltant distretament a son germà, el beneytet, que a passos menuts y precipitats anava amunt y avall per son costat, tot preocupat trayent sos eterns comptes ab el cap dels dits:

—Un trenta y un trenta, dos trentes, y un trenta, tres trentes, y un altre trenta, quatre trentes...—y així fins que arribava a catorze trentes, maxim que li permetien assolir ab grans feynes sos coneixements arismètrichs: y que, quan lograva assolirlo, s'aturava en sèch o's ralentien sos passos, mirava ab fixesa'ls dits ben escampats de les dues mans, y un somriu beatífich resplendía en sa cara com si hagués fet la troballa d'una incògnita llargament perseguida.

Quan havien dinat, el boget baixava a l'horta ab una canya a la mà, pera fer dir la doctrina a les plantes, y a cada pregunta, alterat perque no era contestada, cop de canya va, cop de canya ve, fins que'n tenia prou; en tant que sa germana, altra volta en la terrada, seguía quietosament la feyna,

y l'oncle Rafel, no gayre lluny y aclofat en sa vella cadira de braços, confegia, bo y sens ulleres, ab un silabeig discret de res, la llegenda d'un llibre de fulles groguenques...

María Romana, aixecant de cent en quaranta'ls parpres sedosos y deixant caure a la falda les mans esblaymades y llargues de damisela vandyckiana, seguía al boget ab mirada benèvola y somrihent, mes sense cap enveja d'acompanyarlo en ple ayre y de gaudir d'aquell sol que queya sobre tot, terra, animals y plantes, com daurada benedicció del cel. D'ençà que n'era fòra, semblava encara més poch amiga de la claror y el moviment que al colegi, y no eixia de casa més que per' anar a missa.

En cambi sentía un goig intim, recatat, passejant soleta pels llochs deshabitats de la casa, per aquelles salaces del devant, de dies plenes de polçaguera fina y de teranyines sempre renaixentes, de tuf a reclòs y de penombres vagues, y a les nits de fosca tenebrosa, de rich-richs de corch y de fantàstichs raigs de lluna, quan la joveneta badava una mica'l porticó pera saber ahónt posava'ls peus. Perque era a la nit y sense llantia de cap mena quan més li agradava

anar a n'aquelles sales. Ella que xisclava quan la lladrava un goç, qu'empalidía d'esglay al pas ràpit d'un tren, no tenia por, no n'havía tinguda may, de lo incompreensible que s'amagava en el silenci y en la obscuretad d'aquella demora payral: ans al contrari, sentía com si li fos amich benvolent l'esperit de la quietesa que hi regnava a tot arreu, y principalment en aquelles cambres y estances oblidades, testimonis amordafats del passat poderiu. Y es qu'era una ànima d'antiga castellana, extraviada d'època, la d'aquella dameta que no anyorava'l brugit del món ni l'austeritat del claustre, mes que 's sentía a pler en la vida retirada y dolçament inútil de l'emmurallat voluntari. Y tan a pler s'hi sentía en aquella vida, que no feu res pera viure la de son temps, per'atraparla, y deixà que aquesta passés distretament a l'entorn d'ella, que s'allunyés per arreu, que la oblidés del tot.

Malgrat el nom que duya, malgrat el pubillatge cabal que li anava per la niciesa manifesta de l'hereu, malgrat el simpàtich perfil de sa testa menuda y la llanguidesa atractívola y senyoril de son cos, María Romana de Carvalló, ignocenta de baixesa, ignocenta fins de desitj de plaure com a

dòna, per cap home fou pretenguda ni co-bejada en sa plàcida y esfumada juvenesa de reclosa. Y així arribà fins a vintisis anys, hora en que morí, a sos noranta y tants, l'oncle Rafel.

Ne feya cinch o sis qu'era ferit y no's podia valdre, y que, per tant, sa neboda duya la quefatura efectiva de la casa, anch qu'ell la servés a la vista de la gent pera major respecte y ben veure. Ab la mort de l'oncle se plantejà resoltament un problema que fins aleshores havien esquivat solucionar: el de donar estat legal a la incapacitat notoria del germà, requisit sens el qual María Romana no podia vendre, empenyar ni complir obligació de cap mena com a mestressa. Convenia advocarse, demanar parer, encarregar a n'algú de tot aquell tripijoch, y per' això calia eixir del poble, anar a Girona o Barcelona, allà hont hi hagués gent entesa en aquestes coses... Y María Romana calculava ab disgust els *còm* y *què* d'aquell viatge inexcusable, una vetlla, tot passejantse, segons sa costúm, sense més claror que la de la lluna, per una d'aquelles sales del devant, sa preferida. Aquesta sala era la dita *Es-trado de la portuguesa* per haver aparegut morta en ella, segons la coneguda tradició,

aquella viuda del derrer senyor d'Anguera que, per son tracte il·lícit ab l'aventurer Carvalho, fou rebatejada pel poble ab el sobrenom menyspreuant de *la portuguesa*. Y si en aquella hora algún espantadiç coneixedor de la fúnebre llegenda hagués vist passar y traspasar, erratívolament silenciosa, al través del malincònich raig de lluna que com una banda de glassa verdosa esgayava la sala de part a part, a n'aquella visió prima y endolada, hauria cregut tal volta que l'última renéta de la dama antiga era la meteixa ànima d'aquesta que vagava, imperdonada y sofridora, pels llochs del pecat y del crim.

Però María Romana ni se'n recordava d'aquella rebesavia qual afront semblava haver atuhit per arreu a la nissaga prepotent; anava y venia, anava y venia silenciosament, del tot entregada a sos pensaments qual penell feya girar a voltes, y per un instant, un xeriguell de petits xiscles vius o alguna corrediça de potetes invisibles que sonava a sos meteixos peus. Aleshores María Romana ralentia una mica'l pas y brandava en la foscor la testa senyorial, com renyant a una criatura entremaliada que volgués destorbarla.

Les rates!... Encara aquelles rates trapceres que havien pres l'estrado per son camp de joguines!... Ja feya massa dies que durava aquella gresca, y tota vegada que's reyen de metzines y rateres, no hi hauria altre camí que tapàrloshi els caus, si's volia privar que ho fessin tot malbé... Mes a n'ella li donava tanta angunia sentir remenament per la casa!... Piquen tant, embruten tant, destorben tant, els mestres!... ¿Fòra que aprofités de ferlos venir ara, quan ella seria fòra?... Y al tornar ja ho trobaria de nou endreçadet y quiet tot... Li semblà bona idea, y així ho deixà resolt.

La hereva de Carvalló marxà a Barcelona deixant al ximplet, que duya poca feyna, ab la criada jova, y enduhentsen ella a la dida. Mes el día avans de l'anada havia sigut cridat en Brianet Molera, el mestre de cases, al qui la mestressa ensenyà les sales velles, donantli les ordres corresponents pera l'endemà. Y l'endemà comparegué en Brianet, ab la gaveta a coll y la paleta a la mà, ins-talantse en aquelles sales.

Tranquilament, sens aqueferarshi, com qui porta bé a la memoria les hores de tasca que li cal fer cada día, esbatanà, ab sor-

presa dels vehins y gran espant d'aranyes y trugetes, totes les obertures, traginà aygua y calç, escampà a l'enrenou totes les eynes per terra, y després, ja cantant com una calandria, ja xiulant com una merla, se posà a cercar ab compte y perfidia'ls cataus de les pobres ratetes esparverades. Ajocat sobre les cames encongides y aquí *pich-pich* ab el mànech de l'eyna, allà *rach-rach* ab la paleta de ferro, anà donant la volta poch a poquet a l'estrado de la portuguesa.

Al topar ab un rejol somogut el reclavava, al veure un gratallet sospitós hi tirava una grapada de morter, mes no trobava cosa d'importancia que valgués la pena d'entretenirshi, y feya vía d'enllestir. Ja portava'ls tres quarts de sala enrondats quan, al picar en un punt, vora la paret del frontis, sentí que bombava.

—Aquí sí que hi ha bona niera!...—pensà en Brianet; y agafant la escarpra l'apuntalà en una cretlla descarnada y feu alçaprèm per'aixecar el rejol; mes tantost el rejol se movia d'una punta, qu'en Brianet aixecà la mà depressa y guaytà tot sorprès: li havia semblat que li bufaven de terra estant.

—Y ara!—feu ab una esma de basarda, veyent que no hi havia res en terra.

Era coneixedor, com tot el poble, de les rondalles que's contaven del casal, y al sentir aquella mena de bufet a la mà, li havia passat com un calfret pel cos y pel pensament. Ell meteix se'n va riure desseguida y tornà a posar la escarpra al junt dels rejols, mes a l'instant llençà un crit a mitja veu y's feu enrrera.

—Fonçy!... Ara sí qu'es ben cert!...—Ja no tenia dubte: sortia una bufera dels rejols! Posà pell de gallina, y per un punt no va saber què fer. Després va fixarse. Allà hont havia apuntalat la escarpra, el *material*, saltat, havia deixat com una clivella negra. Hi arribà la mà estesa: quina fredor!... Era d'allí que venia l'ayre!... En Brianet se tranquilisà de repent. Alabat sia Deu! El catau donava a fòra... Ja no valia per l'esglay!... Si aquelles malehides rates!... Y donant cop de martell a la escarpra, feu saltar el rejol en sopolç, deixant en descobert un trau negre, pregón.—Ay, ay—exclamà en veu alta en Brianet quan se l'hagué ben mirat, aquell trau:—Si això està rebatut!... —En efecte: se veyà l'angle recte d'un forat fet exprés, quals altres angles devien

quedar sota'ls rejols vehins. Pres d'un trenca-cor y ab les mans totes trènoles, en Brianet feu saltar aquells rejols y aparegué'l trau complert. Feya uns cinch quarts en quadro, y les cares de a mà dreta y esquerra d'en Brianet ne tenien, de sòl en avall, tres de gruixa, arquejades en la part inferior, y les altres dues, també de la mateixa mida, estaven rematades per horitzontals. En Brianet tornà a restar sospès devant d'aquell forat, y després, lentament, una mica recelosament, s'hi abocà pera mirar a dins. Ja no hi passava lley d'ayre y era tot fosch: miranthi semblava que s'acluqués d'ulls. Sondejà ab el regle: a tres pams en avall y pel devant quelcòm feya fort, mes a banda y banda y cap a sota seu el regle no trobava aturador. En Brianet compregué. Aquell trau donava en el carcanyol d'una volta antiga y era ben bé un catau, però no catau de rates: o, en tot cas, les rates que l'havien fet eren rates de vint ungles.

¿Seria, tal volta, un amagatall de...? El minyó, al creuarli pel cervell aquella suposança, sentí fret de cap a peus.

Encengué una cerilla y entrà novament el braç en el forat misteriós. A plom de la boca hi vegé un munt de runa; després,

ençà y enllà cap a dreta y esquerra, volta pelada; després, fosca, fosca y prou... Per més qu'escorcollà, neguitós, frenèlich, no pogué descobrir altra cosa.

Ja'l rellotge havia picat les dotze y en Brianet, pera no cridar l'atenció de la criada trigant a sortir, colocà novament els rejols arrebastats a lloch, se posà la brusa y anà a dinar. Passant pel corredor y al entrar en el troç de casa habitada, vegé una porta oberta y sentí a dins picament de matalaços; aquella era la cambra de la pubilla, en la que feya endreça la criada. Al fons, y devant per devaut de la porta, hi havia'l tocadoret, tot guarnit de blanch, y demunt d'ell, a la paret, un espill de mà. El xicot ho vegé de pas, sense fixarse.

Encara no havia picat la una qu'en Brianet ja tornava a esser a câ'n Feliu d'Anguera.

—Que trempat, noy!— exclamà la serventa al vèurel.—¿Còm es això? Encara manca mitja hora!...—

El paleta's tornà roig.

—No hi feya res per casa, y com avuy voldria resseguir tota aquella salaça y es tan gran!...

—Donchs tu meteix, Brianet; ja sabs el

camí. Jo me'n vaig a dinar, qu'encara no he pogut ferho. Ni sé còm girarme, avuy!...— Y ja anava a entrarsen quan, veyent passar devant la porta al boget, saltà: — Calla! Potser que te n'enduguessis allà a n'en Feliuet, que's distrauria... Sempre passejant per aquí, no sé còm no li roda'l cap. Y avuy està tot trist... jo crech que anyora a sa germana...— Y sense reparar en l'actitut esferehida d'en Brianet, cridà al nici:

—Senyoret, senyoret!... Vagi ab en Brià, corri, que li deixarà coses y jugaràn a fer casetes!—

El derrer senyor de Carvalló s'aturà, ab tots els dits d'abdues mans estesos devant dels ulls, y mirà a la minyona concentradament, com si no volgués perdre la idea que duya entre cella y cella.

—¿Casetes, casetes?... No, no, no vull casetes, no vull casetes, no vull casetes...— y tornà a sos dits, perplexe, com demanànt-loshi memoria de lo que feya quan l'interromperen; y així que li acudí, els ulls se li animaren, y somrigué ab esclat de joya, tornant a caminar a menuts passets precipitats y dihent entre dents:

—Un trenta y un trenta, dos trentes, y

---

un trenta, tres trentes y un altre trenta, quatre trentes...—

El cor d'en Brianet feu un salt d'alegria. Per un moment hauria escanyat a la criada per sa inoportuna proposta.

Y atravessà la part habitada, y al esser al corredor tornà a veure distretament la porta de la cambra de la senyoreta, y pel badall, allà al fons, el tocadoret guarnit de blanch y el petit espill ab mànech, penjant a la paret...

En Brianet entrà en l'estrado de la portuguesa y ajustà la porta darrera seu, lliganthi un regle entravessat pera privar que algú pogués obrirla de l'altra banda y entrar sense la seva venia. Després tancà'l balcó de la sala y la finestra que donava a un carreró, talment com si tingué por d'enca-darnarse.

S'havía dut de casa una canya llarga y una candela; ficà la candela al cap de la canya y, després de descobrir el cau y encendre aquella, ja anava a introduhirla quan li semblà sentir remor. Apagà la candela d'un bufet y se la ficà depressa a la butxaca, pres d'un gran torbament; un genoll y una mà en terra, a punt de redreçarse, parà la orella... No sentí res més que les pe-

tites fresses de carrer, llunyanes e inconforribles. No restà ben tranquil, per això. Va aixecarse y anà a la porta, encastanthi una galta. Res, res: tot estava quietó a l'altre cap de casa. Aleshores en Brianet tornà a lloch, repetí la operació d'arranjar la canya y a la fi va ficarla, poch a poch, ab gran compte, al forat. Estira y arronça'l braç, gira d'ací, lluca d'allà, abócat al sòl, enretira la cara y... res! Veya fins a quatre o cinch pams a dreta y esquerra, y després, prou: pampallugues, ombres, cohissor als ulls d'esforçarlos revirantlos violentment pera passar l'esguart de manera impossible, y... prou. Com la boca quadrada era massa petita pera entrarhi braç y cap al plegat, y fins el cap sol, en Brianet no'n treya res de tots els esforços; y quan, romput dels ronyons, congestionat, s'aixecava un moment pera reposar, amenaçava a n'aquella gola negra ab el puny clos y una mirada de quimera.

—Dempnat catau! Sinó pel sinó, t'esbotzava com la O de la iglesia... No'm feràs maldar poch... Y per res, ben segur... Lo que diu els ayres!...—

Y's posava a rahonar. Allò era un amatall, no calía dubte, y ab el temps fins

potser hi havia hagut qualcòm de bo a dintre, mes després vingueren els revessos de la casa, y cucut! els merlots haurien fugit del niu pera no tornarhi. Si fos altrament, prou la casa no hauria decaygut d'aquella manera, ni s'haurien venut finques, ni deixarien anar a terra'ls teulats vells, ni aguantarien amenaces d'embarchs com les que's deyen havien fet a don Rafel mesos avans de morir... No, no: de segur que allà no hi havia res feya molts anys, però...—y aquell *però* grillava; — però se'n veuen unes de tan crespes, devegades! ¿Que no havia sentit a contar tothòm de gent que fent una escala o tirant a terra una paret ensopegà *trobos* de coses ignorades? Oh, y en cases tan revelles, que tot són misteris y aldiques!... Oh, y els d'aquell temps qu'eren com garces, que tot ho enterraven y no descobrien el segret fins a la darrera confessió... y en aquella nissaga, que hi havia hagut tantes morts sobtes, tantes morts de *mala mort!* Quina 'n fóra que...! Cal... de segur que no tindria tanta sòrt. Però ja que'l catau hi era y Deu li havia fet descobrir, ¿què costava de mirarho bé?... Al cap y a la fí, el jornal anava a càrrech de la

mestressa y ell no hi perdria res; tant era fer una cosa com l'altra...

Y tornava a fixarse en el forat.

—Però ¿què fonoy havia de mirarse per aquella fogonera!... Si tingués tan sols una mà més d'amplada... tan sols dos dits... Veyàm; potser de cayre... potser de...—

Y vinga ajupirse de nou y proba que proba, y grata que grataràs, ab una fal-lera creixent, més perfidiosa com més infructuoses y més difícils eren les recerques: fins que picà l'hora de brenar sense qu'ell hagués tocat martell ni paleta. Se'n anà, tot moix, després de colocar novament els rejols sobre la bauma, y al passar distretament devant la cambra de la senyoreta, de cop sentí una batzegada a dintre, com si quelcòm entravessat en el corredor li hagués aturat violentment el pas. Mirà. La porta era tancada, però al través d'ella en Briagnet vegé'l tocadoret blanch y l'espill de mà. La idea havia nascut en son cervell. Vet-aquí lo que calia! Un troç de mirall... Si el tingués!...—Y's quedà ab els ulls fits en la porta. Mes aquesta estava tancada; tot el dia l'havien tinguda oberta, y ara justament!... Y recordà 'l remor del principi de la tarda: l'hauria fet la criada anant a tancar,

y ara podia tornar si li passés pel cap...—
Ba, ba, anèm!...—se digué en Brianet a
n'aquella suposició, mes sense moure'ls
peus ni desclavar els ulls d'aquella porta.
Ara que veyà còm havia d'anar, qu'era
qüestió d'un moment!... Y allargà 'l braç,
sense donarsen compte, com pera empenyer,
quan caygué del campanar la batallada
d'un quart de cinch. Com si aquell ressò vi-
brant trenqués l'encís de la tentació, en
Brianet se posà a correr y sense veure a
ningú sortí de la casa.

Una dòna que passava li digué, rihent:

—Alça, Brianet! Ja's coneix que no hi ha
els amos, que t'entretinguis tant a festejar...
No hi faries tan belles estaries a casa, no!—

En Brianet hi somrigué també. No duya
mal festeig, fonoy marí!

Quan retornà al casal tenia com dos claus
al cervell.

—Si sapigués què ha de fer aquella!... Si
hi pogués entrar!—

Casualment *aquella* era a la eixida ab un
estrenyidor, escombres y drapaços a coll.

—¿Ahónt vas tan carregada?—preguntà
en Brianet, recelós.

—Mira, a rentarli la cara al sostre de la
cuyna, avuy que ningú 'm ferà nosa...

—Dònal Prou hores queden; no t'esca-
rracis... ¿Sabs què pots fer? Venirten a do-
narne una estona de conversa...—Y el cor
se li nuà per lo qu'ella pogués contestar.

Mes la criada exclamà, ab un esferehi-
ment pacífich:

—Com hi ha món! Per converses estich,
ab tota la casa en orril—

En Brianet guinyà un ull.

—¿Y no t'hi deixaràs caure gens... gens...
cap al tart?...

—Avuy no, fill meu; ja t'hi pots divertir
en aquell sarau; enloch de destorbarte jo
voldria que 'm poguessis ajudar a mi...

—Ja està dit! Donem tot això, que t'ho
traginaré!—Y en Brianet, que no estava
del tot tranquil encara, sens escoltar les pro-
testes enriallades d'ella li agafà'ls arreus,
fentli dir ahont els havia de portar. Quan
hagué vist la cuyna, sí que respirà: era a
l'altre cap de casa, en el cos eixit que feya
sobre l'horta. Mal qu'ell tirés canonades en
l'estrado no hi havia perill de que'l sentis-
sin d'allà estant, y ab l'enrenou que hi ha-
via per tot, no tindria pas ganes la criada
d'anarlo a veure.

Brincantli el cor com may a la vida, se
trobà parat devant la porta closa; no calia

més que tornar a estirar el braç y empenyer una mica, però aquella acció tan senzilla li semblà en aquell punt un trevall d'Hèrcul, superior a les seves forces.

«¿Entres?... ¿No entres?» li feya a dins un doble impuls contradictori, y hauria donat Deu sab lo què perque aquella porta hagués estat oberta com al matí, mes no ho estava y no hi havia altre remey que obrirla.

—Que tantes camàndules! — se digué a l'ultim, amohinat ab ell meteix.—No ho faig pas ab mala fil—y empenyé resoltament la porta.

Els porticons de la finestra estaven ajustats y malgrat la neteja s'hi sentia allà dins un tuf complexe, tufet agradós de dòna, barrejat ab una flayra especial, flayra de flors trefullades, de processó de Corpus. En Brianet ensumà ab goig y després, de puntetès, ràpit, mirant lluhenterament d'una banda y altra, anà de dret al tocador garnit, despenjà l'espill de la paret y fugí desseguida. En aquell doble pas de llençadora de la porta al fons y del fons a la porta, havia entrellucat distretament en la penombra de l'arcoba un llit gran, gran, y parat de blanch també, meteix que'l tocador.

Com en la cambra aquella, en l'estrado

de la portuguesa'ls finestrons estaven ajustats, ab un ayre misteriós de cosa a recatar. En Brianet no'ls obrí pas: li hauría semblat que tots els vehins s'havien d'adonar de lo que feya: mes, en cambi, tornà a tancar y embarrar la porta ab més compte que suara; y tot fentho, y després tot clavant la nova candela que havia dut de casa al cap de la canya, donà voltes a un pensament que totjust li havia acudit per primera volta.

Si per encert trobés quelcòm... No sería, es clar! Mes posèm que fos... Si per encert trobés quelcòm, ¿què fería?... Dirho a la mestressa desseguit que arribés, això deixemho correr; mes ¿en quína forma? Aquí estava la qüestió. ¿Li entregaría tot y ella que li dongués lo que volgués — perque de donar, sempre's dóna en aquests casos, — o bé ferien tractes: «Miris: jo conech un segret de la casa, y per tant o per quant la 'n faré sabedora?...» No, així no, que si ella fos gasiva li diría que no y miraría 'ls papers vells a veure si duyen alguna cosa assentada, o fería regirar la casa pel seu compte, y ell se quedaria sense res... Calía rumiarho y trobar un medi que anés bé pera tots dos... Perque no fóra pas just

que si ell li duya la fortuna, dihèm, ella li pagués ab una coça... Cert que'ls Carvallós no semblaven pas gent d'aquella mena, però la casa estava apurada y ara com ara, ab la mort de don Rafel, els papers de govern y una cosa y altra, no haurien pas de menester poca picaçada... y quan la gent se veu aygua al coll, a vegades, per bona que sia... Per alguna cosa diu l'adagi: «Pensa mal y no erraràs...» y pel sí com pel no, les coses pensades y tractades, que després no hi hagi rahons...

Però en Brianet se sulfurà ab ell meteix. ¿A què treyen cap aquelles cabories, si encara no havia trobat res, y segur que tot lo que pogués trobar, embolicat ab una fulla de col, no valdria cinch cèntims?... Quelcòm a descobrir!... Oh, y ab aquella fam de diners que havien passat aquells pobres senyors pobres! Podia mirar per allò de la seguretad, però encaparrarshi!... Pxè!

Y deixantse de rahons tregué'ls rejols, encengué la candela y masegant, masegant, ficà tota la canya al carcanyol, la fixà de l'extrèm qu'ell tenia en el piló de runa, y ab la meteixa mà entrà en la bauma'l mirallet de María Romana. Proba d'un costat, proba de l'altre, ara ençà, ara enllà,

tantost dret, tantost més aplanat, no veyà dins la lluna més que'ls rejols de la sobrevolta, el séch del carcanyol cap a la paret, y després, lo de sempre: ombres, ombres, foscor...

Malaventura la seva! Ja ho havia dit: res, res, ben arreu! Y estigué per rebotre cau enllà aquell mirallet mentider que, malgrat protestes y sofismes, li havia fet concebir tantes esperances. Ab tot, se contingué. Havia inspeccionat la banda de per avall: mancava l'altra, la que tenia a mà esquerra. Y tornà a la taleya, trayent y ficant la canya, bellugant neguitosament l'espill, extraviantse les ninetes a força de retorcer l'esguart com una serpentina. Y altra volta sols veyà rejols rosats, com eixidets totjust del forn, malgrat els sigles, y ab els junts plens de blanques estalactites de guix... el séch del carcanyol... la paret forana... l'arch de la volta, y... tornemhi: rejols... séch.... penjarelles... Calla! Y en Brianet tingué un surt, parpellejà, espolçà la testa, procurà fixar la mà que de cop s'havia posat a tremolarli, y tornà a clavar la vista àvidament en la petita lluna.

Deu de Deu!... Allà baix, lluny, vora la faror de la candela, hi havia quelcòm: un

tou fosch, mes no ab la foscor vaga, fumosa, destriable, de les tenebres, sinó ab una altra mena de foscor... foscor de cosa corporia...

En Brianet sentí un cegament terrible, y quedà un punt sens esma, ab el braç dins del forat y el puny enfonsat en el pilot de runa. Allà dins hi havia quelcòm: ¿què seria?... ¿Un altre munt de calçobre? ¿Un repeu de paret?... Amidà d'un cop d'ull el troç que hi havia del lloch dont estava a la paret mitgera de la peça, y després tornà a mirar al carcanyol. Aquell grop espès se trobava com a meytat del camí... devia caure cap al balcó: no era, donchs, la paret mitgera. Del forat al balcó hi havia dues canes y mitja, la canya feya dèu pams... En Brianet prengué'l regle y l'entollà a la canya, dins meteix de la bauma; després s'aplanà sobre'l sòl y anà aviant, aviant endins la canya seguida del regle... després estirà 'l braç, més, més... més... fins que, *crach!* Un truch, quelcòm que feya fort, un altre truch y... un soroll ben discret! Era cert! No s'havia errat! Hi havia quelcòm, quelcòm que no era paret ni runa! En Brianet se posà les dues mans al pit y mirà enlayre, ab la boca entreoberta, tot anhe-

lant... ¿Què seria, què seria allò, Deu de Deu?!

Trasbalsat, ab les fesomíes alterades per la emoció y vacilant sobre les cames entumides, en Brianet agafà la maceta y *pich-pich, pich-pich*, ab el mànech anà trucant el sòl, tot vora la paret, fins al balcó... Res: enloch bombava y, ab tot, si hi havia quelcòm, hi *havia d'haver* una altra obertura... El cor li deya clarament; mes ¿ahónt dimoni seria? A terra no era fàcil. ¿Tal volta a les parets? Se posà a passar revista, y desseguit els ulls se li clavaren en el marxapeu del balcó. Feya com un alt grahó de pedra brunyida, de la meteixa amplada que'l gruix de la paret, que passava de cinch pams y dividit en tres peces, la del mitj d'un to seginós y gastada fonament pel fregadiç de peus durant centuries, y les altres dues, ab ayres de més noves, encara ab el cayre viu enter. Quan el balcó era finestra, sobre'ls extrems laterals de la pedra groguenca hi havien descansat dos pedricets, que ab la transformació desaparegueren posantse en son emplaçament les dues altres peces del marxapeu que havien de completar-lo. Aquella transformació de la primitiva obertura, relativament poch an-

tiga, de quan ja la casa no estava al cap d'amunt, era pera inspirar inquietuts respecte a la troballa possible. Mes el cop d'ull de l'ofici per una banda y l'instint d'escorcollador qu'en poques hores s'havia desenrotllat prodigiosament en ell, per l'altra, tranquilisaren a n'en Brianet respecte aquell punt. La transformació havia sigut poch absoluta, servant curosament en son lloch els elements que podien restarhi de lo vell, ja que la pedra central no havia sigut tocada pera posarhi les altres, segons testimoniava la diferencia d'argamàs ab que estaven clavades y fins el trevall, de dues mans diferentes. Aquell nou descobriment enhardí al minyó.

No hi havia més: si existia un grifoleig qualsevol de l'amagatall, per allà devia esser, y si hi era, ell no veyia ahont pogués dissimularse fòra d'aquella pedra estranya que desseguida li havia cridat la mirada. y totes ses reflexions y congetures paraven en la meteixa conclusió:—Si jo la pogués traure d'aquí! Si jo la pogués traure!...— Mes era cosa d'esllavissarho tot, de tirar a terra mitja casa, y per molta que fos la fallera d'en Brianet, no s'atrevia a tant. Y per altra banda, haverho de deixar així, com si

no hagués passat res!... Tampoch podia conformarshi, aquell desventurat frenètic d'una ilusió exasperada. Cercaria un altre rastre. Veyàm, potser encara... A la fi, ningú li'n responia de que la pedra aquella fos la clau de tot!... Y febrós, impacient, ab una ansia que 'l retenia y l'expulsava de tot lo que feya, tornà a picar el sòl de tots costats, les parets per una y altra volta... quan, de cop, sense ni menys adonarsen, se trobà de nou al peu del balcó, acotat, visurejant la pedra afanyosament. Quina alegria va tenir quan descobrí qu'era quasibé sobreposada, sense cap lligament d'obra per sota la travessa de fusta del balcó! Aleshores ja no vacilà: treuria la llosa y passés lo que passés. Li hauria sigut impossible allunyar-se d'allí sense ferho.

Posà desseguida mans a l'obra, ab tot el compte que podia. No li costà gayre esclavarla, la pedra; lo més dificultós era'l desencaixarla y ferla correr, donada sa colocació poch favorable pera ràurehi un home sol. Mes en Brianet no s'esperuguí: fent força sobre força y servintli de politges, parpals y falques les mans, per no tenir allà prou eynes ni voler anarne a cercar, maldà estona y estona, fins que,

congestionat, vermell com un pagó, el pit obert pels esforços, ple de nafres y ab les ungles desfetes, logrà traure la llosa de l'encaix y vegé apareixer, quasibé sense sorpresa, tant s'havía ja fet a n'aquella idea, una bauma pregona.

Ja la tenia la boca grossa de l'amagatall!
Ja la tenia la malehida boca que tant l'havía fet gruar, y, ara que la tenia, com si tot de cop la realitat de la troballa 'l curés de la follia de les recerques, sentí com un immens desglaç d'entusiasmes y esperances, un gran deshalè, un cruiximent moral que'l deixà tot pancit. — Aquí pla que hi ha res!... Beneyt de mil... — se digué convençut, tot aixugantse la suor que, a regalims fets, li anava cara avall; y a mitges aygües estigué de tornar a posar la llosa sense ni ficar el cap a dintre. Mes quan se li aturà'l panteix, anà cobrant coratge, y a l'ultim penetrà en l'amagatall. Al tornar a traure'l cap aquell home, semblava que allà sota hi hagués comès una mort: tan espantosament descompost estava son visatge.

Donchs... ¿eren certes les rondalles de fortunes trobades... de fotges plenes d'or?... Donchs ¿era cert, cert... cert! qu'ell era rich, misteriosament rich, faulosament rich, així,

de cop y volta, en el traspàs de cinch minuts?...

En Brianet, ab la gola ben seca, el respir com bravades d'incendi, l'esguart esbarriat, no podia donar fe a sos sentits, embotats per l'espauame. Volia que la claror del jorn confirmés aquell somni espantablement venturós de les tenebres. Obrí la mà, va mirar, y un rictus de penjat, que volia esser una rialla histèrica, li desformà 'ls llabis blanchs. Una guspira, una fosforescencia, portava la certesa. Allò era or, *or!*... Una moneda estranya, cayrejada, una moneda d'altres centuries... Y allí sota n'hi havia més, tota una gerra, y encara una altra gerra... y potser més encara... no ho havia vist bé... Un tresor... tot un tresor!... Tot un tresor *seu!*...

En Brianet petava de dents, debategava; debategava tan fortament, que la moneda va saltarli del palmell de la mà y quedà encastada en el regueró del carcanyol...

El minyó tornà a sota y s'omplí les butxaques de les calces. Després volia omplirse les de la ermilla, però va temer: no tenia res pera posarho sobre l'or a manera de tap, y si un pas en fals, una embestida, aquell meteix tremolor de sos nirvis li feya saltar

una altra moneda, estava perdut. Hauria de donar explicacions, se descobriria tot, potser el tractarien de lladre, potser fins li pendrien els diners... En Brianet s'esferehí topant ab aquella possibilitat. No, no: valia més esperar a demà, que vindria preparat. Així com així, era hora de plegar y tenia d'anarsen de totes maneres.

En Brianet sortí del cau, deixà anar la llosa lentament, ab el cor oprès, com si la posés sobre'l cadavre de sa mare, y tancà darrera d'ell la porta de l'estrado. Pera sa tranquil·litat hauria volgut endursen la clau, mes, no atrevintshi, la lligà fortament al tirador ab sengles voltes de cordill pera que ningú pogués obrirla sense bregar molt. Y fugí apresserat, d'esquitllentes, donant un bona nit! ben fort a la criada pera que no tingués dubte de que ell era fòra ni li acudís anarlo a cercar a la sala vella; mes al esser a la porta del carrer se repensà, y tornà enrera amatent.

— Escolta, tu: me descuydava d'avisarte qu'he posat metzines a les rates avans d'aparedarleshi els niús, y he embarrat la porta perque no fugin ni s'escampin per la casa... Guayta de no anarhi a gratar res allà, per ara...

— ¿Jo? — va fer la criada ab uns grans ulls.—Encara que'm donguessis tot lo del món no m'hi acostaria a n'aquelles *catedrals*, estant sola a casa. Oh, y ab la basarda que'm fan!—

El xicot l'hauria abraçada, ple d'agrahiment per aquella basarda providencial.

Quina nit passà 'l pobre Brianet! Que, així que hagué trobat una sitja a casa seva per'amagarhi novament l'or que duya, se li aixecà un terror inexplicable per mor d'aquell altre or que havia deixat a casa en Feliu d'Anguera. Que beneytaç, que llucaró havia sigut de deixar aquell or allà, exposat a tots els perills! ¿Còm havia pogut ferho, Senyor? ¿Còm no havia calculat, còm no havia vist clar que a la nit era la millor hora pera traginarlo sens esser observat ni inspirar sospites? Haver quedat per no estar preparat, quan no calia altra preparació que lligarse 'ls calçotets ben estretament a baix de les cames ab aquell meteix cordill que havia subjectat la porta, y després omplírsels d'or fins a la trinxa, enduhentsen tot el que pogués, si no podia tot d'una vegada!... ¿Què'n treya de les altres precaucions que havia pres, què d'aquelles inútils

l·
lligadures, quan d'un cop de ganivet serien a terra y aleshores la llosa, vistentament arreballada, serviria d'esquer a les mirades, senyalant clarament el camí del cau misteriós? Ben cert que la criada era sola a casa— puig el nici no comptava per res,—y ella havia dit que li feyen basarda les sales del devant, mes a la llengua se li fa dir lo que's vol y no hi ha millor arcabota dels intents qu'ella. Y aquests cada hu se'ls sab, y com més perillosos, més ben dissimulats ab mentides y ab embulls crehibles. Ell meteix ¿que ho cantaria a to de chor, lo del trobo? ¿que ho havia donat a entendre, quan cercava? ¿que no havia inventat excuses pera estarse més temps a la sala, pera amarrar la porta? Donchs la criada podia haver fet lo meteix pera deixar-lo refiat, tant més quan a n'ella li havien d'haver inspirat recel els ayres d'ell, y ses preguntes y ses estades fora d'ordre y, sa mania de tancar-se... y podia haverlo sotjat y descobert lo que feya, y després, a soles— què millor ocasió! — fer la seva també, partintse de riure de la ximpleta d'ell, y segura de que may més ningú n'havia de saber res... Mes ¿no saberse? Fonoy! Ella que probés de tocar una sola peça, una sola! y ho veurien,

si se sabrí! A la mestressa, a la justícia, a tothòm arreu, ho aniria a denunciar. ¿Y donchs? Bona fóra que's deixés robar tranquilament son tresor! Si ell l'hagués de perdre que'l perdés tothòm! Avans que vèurel en altres mans, que se'l mengés el *govern* del dimoni, y que se'n anés de dret a presidi la *causa!* Y si per mal encert se'n escapava, pobra d'ella també, que'l día que l'atrapés a soles ja sabria'l bo que hi feya en escorcollar forats y en vigilar als que trevallaven... Perque de segur que hauria llucat pel pany... Aquella fressa que havia sentit al començ de la tarda may li havia fet goig... Fonoy marí! No haver sigut més resolt, no haver obert la porta d'una revolada, atrapantla al darrera y retorcentli el coll com a una gallina! Al menys hauria quedat tranquil per arreu, mentres que ara... Ell aquí com un enza, ab les mans plegades, mentres qu'ella, allà, soleta y ab la nit pel devant, pera poder fer a pler tot lo que li dongués la reyal gana... Fonoy, fonoy, fonoy, no haverhi caygut! Haver deixat tota sa fortuna, com si fos res, a mercè d'aquella ànima dempnada! Tan fàcil qu'era endúrseho tot... o tornar a cla-

var la llosa... Veyàm quí hauria sigut el temprat que l'anés a desclavar!

Y en Brianet donava toms pel llit, bufava, se pegava cops a les cuixes, estrenyia les dents, llençava malediccions triturades... semblava talment un enfebrat d'alguna febre maligna que li hagués trasbalsat les potencies. Ell, que totes les nits dormia com un sòch així que s'acotxava, en aquella no podia clucar ull, agullonat per mil agullons invisibles. Y quan, cap allà a les dotze, li vingué un cert detall a la memoria, no podent resistir més la tortura dels llençols, s'aixecà posantse a revoltar pel dormitori com una fera enferestida dins de la gabia.

Deu de Deu, Deu de Deu, lo que havia fet! Oblidar el mirall dins del carcanyol, deixar-se allà la proba, y de més a més ab els rejols fòra de lloch, ensenyantho tot! Però ¿còm havia tingut aquella gran torbació, còm havia fet aquell desgavell, còm no ho havia previst lo que tenia de passar?... Semblava impossible! Perque ara sí qu'estava tot ben perdut, fonoy! Vès si no se'n adonaria la criada, mal que fos més cega que la burra de Sant Joseph que hi havia a la portallada de la iglesia! Y que no caldría pas que anés a sotjar pel forat del pany... Ab sol^s

anar a tancar la cambra de la senyoreta y trobar que mancava'l mirall, anch que no hagués sospitat fins aleshores — posemho així, — prou li vindrien les sospites, prou lligaria caps, y després, d'una cosa'n ve l'altra... Es dir, *ve!*... Ja *havia vingut*, si fos cas... Que de les vuyt fins a mitja nit, vès si en tenia de coll pera qualsevol cosa! Oh, si ell pogués saber tan sols lo que passava, si ho pogués saber!...

En Brianet no aguanta més: se vesti d'una esgarrapada y 's llença al carrer. Feya anys que no s'hi havia vist en aquelles hores.

No hi ha que dir ahónt el dugueren els passos: de dret a la plaça, y allà, passejant amunt y avall frisosament, no treya'ls ulls de l'estrado de la portuguesa, com si fos un centinella alerta o un ayment gelós qu'espera descobrir l'indici d'una traidoria.

Hauria volgut que son esguart atravesés parets y fustes pera escorcollarho tot d'un cop, hauria volgut tornarse tot ell sotil y vaporós com un esperit pera filtrarse entre pedra y pedra y penetrar dins d'aquella casa malehida... Els capets dels relleus, besantse recatadament entre les fulles d'escardot, semblaven donarse compte de les

inquietuts estranyes d'aquell home de carn y òssos y compadirles, delectantse més en llur ventura tranquila, eternitzada per la pedra.

Al cap d'una estona que passejava en Brianet vegé venir al *sereno*, que, al adonarse d'ell, se'l guaytà sorprès, ab ayre inquietor. En Brianet, disgustat, li donà la bona nit, y portantse les mans a la cara's planyé d'un gran mal de caixal que no'l deixava habitar enloch. El *sereno*, tranquilisat per aquella explicació, li recomanà uns quants remeys y seguí la ronda. En Brianet comprengué que feya una ximplesa d'estarse allà y que podia cridar l'atenció d'algu. Se posà a rodar entorn de la casa, com un gat afamat entorn d'una fiamblera. Tot semblava reposar en pau, no's sentía'l més petit remor, no's veyá rastre de claror en cap obertura, y ab tót, el cor d'en Brianet no tenia sossech. Aquella gran tranquilítat li semblava també de mal flayre: un cop n'ha passat alguna de crespa, tot queda com un cementiri... Mes, pogués saber tan sols què... ventejar les ocurrencies possibles!...

Quan arribà als derrerres de l'horta, se decidí. Segur de no esser espiat per ningú, donada la llunyania del vehinat, s'enfilà pa-

ret amunt y tragué 'l cap per sobre la cressallera. Mes no bé ho hagué fet, de res estigué que no cau daltabaix y s'eslloma. Ja s'ho valia! Ara sí que no eren figuracions del magí ni pampallugues de la vista! Allà baix, a l'altra banda de la teranyina que feya'l brancatge dels fruyters, hi veyállum: una espurna, un estel que relluhía fixament en la negror...

D'esma baixà de la paret y's posà a caminar tambalejantse com un ubriach. Era cert! *Ella* llevada!... ¿Per què ho estaria si no fos per *allò*? No hi havia dubte: ho *tenia tot, tot!*... En Brianet s'estirà'ls cabells. Pèdreho, ara que com qui diu ja ho tenia a la butxaca! Si era impossible! Oh! Deseguida que pogués entrar a la casa, l'agafaria pel coll y li fería confessar... Li proposaria anar a mitges... No, a mitges, nol... Si ell havia fet lo principal, descobrirho, li tocava la millor part, y se la fería, mal que no volgués... Y si's resistía, pitjor pera ella: ell ja estava disposat a tot, així s'hi hagués de jugar la vida.

Y de fet: tantost s'obrí la porta de cà'n Feliu, en Brianet hi entrà resoltament. Encara fosquejava. La criada, tota escabellada y mal composta, se sobtà al vèurel.

—¿Y ara, Brianet? ¿Tan dematí?—

Ell se la mirà, querrisquejant les dents.

—Estich com un foll dels caixals... no'm deixen habitar a casa... Però veig que tu també t'has llevat d'hora!

—¿Què dius, llevar?—feu la criada naturalment.—Encara'm tinch de ficar al llit... Ahir me li donà un tropell a n'en Feliuet y tot anit que li estich fent aygües... Ah, may més, may més sola ab ell a casa! Conta si m'arriba a tenir quelcòm fort, quín càrrech pera mil...—

El grilló que oprimía'l cor d'en Brianet se serrà més y s'omplí de punxes rohentes! No s'havía errat! Ella estava llevada!... Mes semblava tranquila, sense torbació!... En Brianet procurà contenir l'urch de la mirada y de la veu, y preguntà novament:

—Ja que anaves per aquí, ¿no has pas sentit correr les rates?—

Ella contestà encara més naturalment:

—¿Rates? No'n tením pas en aquest troç de casa... Y tampoch m'he mogut de la cuyna, com qui diu...—

Ab tot, en Brianet no respirà fins que's vegé devant la porta de l'estrado, ab les lligades de cordill intactes; més, fins que palpà de nou l'or, fins que se'n hagué ben

farcit el dintre de les robes, fins que'l tingué tot mudat de pollaguera... Havía promès una missa a la Verge de l'Ajuda si podia eixir d'aquell gran pas sense contratemps. Ab quin fervor la ohiria, arribada que fos l'houra!

Quan María Romana tornà de Barcelona, tota la casa estava en ordre y ella's sentí felix de reintegrarse a sa placèvola vida habitual. El boget, malalt d'anyorament tots aquells dies, se desensopí al veure a sa germana y's revifà desseguida. Tot seguí com avans del viatge, a la casa d'Anguera, talment com si res hagués passat.

Mes en cambi, pera en Brianet la vida donà un tom de sota a sobre. Cada dos per tres se'n anava del poble y tardava dies a tornarhi, y a cada tornada venía més compost de figura, més resplendent d'esguart, més segur y satisfet de sí meteix. Se li havia girat una gran afició a les coses boniques del seu ofici y's mirava, ab un interès que may ningú li havia conegut fins aleshores, la portalada, tota plena d'imatges de pedra, de la iglesia, els finetrals obrats de câ'n Feliu, la torra vella del rellotge de vila; y explicava al senyor Rector, marave-

llat d'aquella sobtada sapiència, que al Museu tal d'ací, que a la casa del Marquès qual d'allà, que a la *galeria* de l'antigari mesqual de l'altra banda hi havia una figura igual a n'aquella, una arcada semblant a n'aqueixa, una vidriera de colors com la de més ençà... Y ab una enquesta habilidosa no s'hauria trigat en ferli donar una llarga llista de coleccionistes d'art, de numismàtics, de mercaders d'objectes preciosos, reliquies perdurables d'edats mortes...

—Que forbit s'ha tornat en Brianet! No sembla'l meteix Cebrià Molera d'un any enllà! — deyen la gent del poble.

—Y quí ho hauria dit, quan emblanquía la rectoria, que aquest xicot sapigués tanta de cosa! — afegia preocupat el senyor Rector. Mes un día cregué descobrir l'intrínquilis de tot allò. Després d'uns quants mesos d'absència, en Brianet, la meteixa nit d'arribar al poble, li havia anat a fer una visita y li digué que s'havia instalat per arreu a Barcelona, ahont feya temps tenia contractes d'obres, cada cop més importants; que semblava que totes les gallines li ponien, puig empresa que agafés, reeixia, posantlo en camí de fer gran fortuna; que les referen-

cies d'ell podien preguntarse a les cases més importants en tots els rams de forniments pera construccions urbanes, y que si ell s'havia fet un home y sobrepasat de bon troç a l'antich mestret-de-cases de poble, havia sigut perque estava enamorat y volia posarse al llivell degut pera pretenir, sens ultratge ni desmèrit pera ella, a la estimada del seu cor: que aquesta estimada era la pubilla de câ'n Feliu, Maria Romana Carvalló d'Anguera y de Cortils y que, en conseqüencia y com a resúm de tot lo dit, pregava al senyor Rector qu'en nom d'ell, d'en Brianet, demanés a la reclosa dameta si volia esser la seva esposa... Y aprofitant la estupefacció que havia deixat bocabadat al senyor Rector, afegí, en un apart planer, ple d'ingenuitat y confiança, que — *perque quedés entre tots dos, naturalment!* — ell sabia de bona tinta que la casa d'Anguera estava a l'última pregunta, y, com era de lley, se sentia dispost, si *ella* acceptava, a salvar de moment els principals compromisos y després a tornarho tot en ordre de mica en mica. Y fent lliscar destrament el propòsit de celebrar una missa a tot cost en la capella de l'Ajuda, en acció de gracies a la Verge per la prosperitat que li concedia, en

Brianet se despedí, enterament satisfet de sa entrevista ab el senyor Rector y deixant a n'aquest ben encisat de sa persona y de sos sentiments cristians.

Després de molts mesos de meditar, fer plans y enginyar recursos per'acallar l'es-crúpul que, malgrat ell, emmetzinava la possessió venturosa de sa riquesa, en Brianet creya haver trobat lo que podia curarho tot a satisfacció de tothòm y en descàrrech de sa consciencia. Retornar el tresor a sa lle-gítima mestressa, no hauria pogut pas ferho aquella ànima interessada que, així que palpà l'or, sentí que s'hi enganxava alienadament, que s'hi lligava per arreu ab lligams indes-tractibles, més poderosos que'l poder de tot rahonament, de tota por, de tota amenaça, de tot càstich. Entregar — *perdentlo per sempre més!* — part tan sols d'aquell or pera ajudar a restablirse l'antiga casa aculada, posantla en peu de nova vida, també li semblava sacrifici cruent, irresistible. Y, per altra banda, consentir que agonitzessin en la miseria vergonyant, cada día més ce-nyida que'ls envoltava, aquells desvalguts mercès als quals ell era ayuy lo qu'era, li semblava una ruhinesa que un jorn s'havía de tornar contra seu, estroncantli la sòrt

que'l perseguia. Mes no sabia en Brianet com lligar bé tots els extrems, y, com a vay-tot de mil càlculs enutjosos, havia ja resolt comprar de sota mà'ls principals crèdits de la casa d'Anguera, fersen amo y esser després acreedor benigne pels despullats, quan de cop y volta li acudí la idea salvadora, la idea sublimment senzilla de casarse ab la hereva. Son rostre s'illuminà, el cor va obrírseli de bat a bat a l'oreig de les satisfaccions absolutes. Vetaquí la solució justa, propia, honrada, equitativa; vetaquí l'*única* solució *convenient!* Complir llealment sos devers y entrar, com en premi d'aquest compliment, en la gènera predilecta, enllaçarse ab ella, fer resplendir sobre sí l'encís de les llegendes passades, destacar per demunt de totes les nomenades de la comarca, reunir, vincular en ell y en els que d'ell sortissin, la noblesa, el diner, la representació de l'antich poderiu ressuscitat dels Carvallós d'Anguera!... Quín somni aquell pel modest paleta d'antany! Quín somni tan maravellosament fantàstich, més maravellosament fantàstich encara que'l de sa riquesa!

D'aquella hora en avall, en Brianet no tingué pünt de repòs fins a posar aquell

gran somni en els carrils d'una probable realisació.

Y quan va haver parlat ab el senyor Rector y vegé la bona acullida que aquest dispensava a ses ambicions, donantles ja per complertes, s'humanitzà, sentint brollar en ell un recort que les poetisava ab tochs de sentiment. Aquell recort era'l de la cambra de la senyoreta d'Anguera, aquella cambra dolçament recullida, fosca y silenciosa, parada de blanch y plena de perfums de dòna y de flors de professó de Corpus: aquella cambra que havia entrevist sols dues vegades en la vida — quan anà a cercar el mirallet, quan anà a deixarli — y en moments d'angoixa terrorífica, y que ara li semblava com quelcòm atractiu, com quelcòm fortament tentador, mes ab tentació de cosa santa, de cosa digna del major respecte. Y de la cambra passà a la seva ocupadora, a la gentil dameta pàlida y indiferent, a la verge de tofuda cabellera y mans vandycianes, tan senyorívola en l'absència d'altivesa y de desitg mundans, y sentí que quasi bé no havia mentit al senyor Rector al dirli que la estimava, sentí que aquella dòna li plavia fortament, que, al compararla ab les altres dònes, totes les altres dònes que

.....

havía fins aleshores vist a Barcelona y á París, li plavía més que totes, qu'entre totes l'hauría preferida com a dòna... y en un jorn, en el primer sol jorn que seguí a son retorn al poble, se trobà completament enamorat de María Romana, ab un emprendament que no era sols vanitat y càlcul, sinó quelcòm més viu y més sencer, quelcòm que sorgía impensadament, com una altra riquesa misteriosa, d'un fons desconegut de la seva ànima, d'aquell fons que s'entreobre en l'ànima de tots els homes qualche volta en la vida, pera férloshi creure que són com els demés.

La contesta de la senyoreta d'Anguera a la embaixada d'en Brianet fou breu, precisa, terminant: *que no*. Bé pledejà'l senyor Rector en pro de la proposta, bé acumulà arguments convencedors, bé aludí a l'estat de la casa y a les delicades intencions del pretenent, bé lluytà en favor d'aquest ab un foch y interès que ni per cosa propria, mes fou en va tot. La dameta l'havía deixat dir ab tota cortesia, l'havía deixat escarraçar-se, y després havia repetit ab sa distreta fredor habitual, ab sa suau fredor inofensiva, la declaració de bon començ: que *merçès; que no tenia ganes de casarse per ara...*

Quan en Brianet ho va saber, restà col·pit d'una sorpresa imponderable. No podia passar, no podia comprendre que així, tan senzillament, poguessin anarsen daltabaix totes ses coratjoses ilusions. Després, quan se'n feu ben bé càrrech, esclatà ab una violència extraordinaria, qu'en un minut feu peces la prima esclofolla ab que dotze mesos d'esforços pacients havien cobert al barbre Brianet primitiu. Aixaliades per la decepció, ses passionetes de poll reviscolat se redreçaren com una niuada de serpinyols malignes, escupint son verí de grolleries y amenaces contra aquell casal y aquella dòna que no's volien junyir resignadament a ses ambicions desapoderades: y d'aquella hora en avall cregué que ja no'ls hi devia cap lley de compassió ni mirament.

Al cap de poch anys estava pendent de diligencies d'embarch, instades pel representant de don Cebrià Molera, tot lo que havia format l'antich patrimoni de Carvalló, inclòs la casa payral, y, mentres la hereva, María Romana, moribonda d'un cranch en les entranyes, ocupava un llit de caritat en l'Hospital del Sagrat Cor, y son germà'l boget, derrer senyor d'Anguera,

neuròtich d'anyorança, se tirava a la cisterna de l'horta poch's jorns avans d'esser llençat de casa seva pel tribunal, en Brianet Mestre-de-cases,—com encara li deyen en sa terra—pletòrich de riqueses, se bastía un palau sumptuós, pera vivénda propia, en un dels punts més triats de la gran urb barcelonina.

En la tranquila consciencia del plutòcrata s'hi havíen embotat completament els febles escrúpols d'altre temps.

El remordiment es una flor de conreu, segons parer d'un cèlebre antropòleg.

SOTA'L CEL

MIRANT de dalt del terrat, s'hauria dit que havia plogut sobre l'hort una gran gotellada de sang. Tot era una estesa de motes vermelles, un esplèndid floriment de clavells encesos com la grana, qu'exhalaven intensa flayre d'especies, picanta y violent, que s'expandia pels ayres y atacava'l respir de les persones, pujàntselshi al cap y contorbantles com si fossin una beguda esperitada.

De colzes sobre la barana, ab els ulls fits a baix, la boca ben closa y els badius del nas oberts alatejants, la Marceleta anava ubriacantse poch a poch ab aquelles flayres penetrants.

A l'un costat d'ella estirava cap al cel ses branquetes, de color vert tendre, una mata d'aufàbrega, arrelada dins un canti partit,

y a l'altre costat una cabellera de la reyna, relliscant de son gibrell esquerdat, s'estenia per sobre la barana y la paret fins a besar el montant d'una finestra, tot badant al sol ses nombroses flors petites y rodones com estranys ulls fascinadors, enrondats de pestanyes ertes, d'un to violat de porpra. Una mica més enllà, en l'àngul meteix de la barana, mirotejava, com una senyora ufana y victoriosa, la clavellina doble, esclatant cada día a centenars les pòncelles botarudes, replenes d'aquell bé de Deu de fulles d'or que no'ls hi cabien en llur sí fecund. Aquella clavellina era planta sagrada a l'hort, la més estimada de totes perque era un present d'ell. Li havia donat, a poch de demanarli tracte, un esqueixet com el dit, que ab poch temps s'havía fet una gran matarrada que meravellava a tots quants la veyen. Els clavells eren grochs, dobles per demés, grossíssims, y esqueixantse de tots costats ab una fortalesa y dalit expansiu ple de voluptat y de vida intensa. La pubilla'ls cullia a poms, aquells clavells, s'enjoyellava ab ells, els flayrava de cap a cap del jorn, y quan eren mústichs els llençava torrentó avall, però may volia donarne cap a ningú, com si hagués temut que al

donarlos se dependria de qualcòm que havia nascut pera esser d'ella sola.

Quan més oblidada de sí meteixa estava la minyona, se deixà sentir al lluny un dolç y onejant xiulet d'home qu'entonava *La donzella de la costa*. Tal com si aquell xiulet hagués sigut un crit d'alerta, la Marceleta pegà bot y de dues gambades passà a l'altra banda de terrat... Venint per la part dels estanyols sèchs de sota l'era, s'acostava un minyó a pas de dayna, la gorra negra sobre la orella, la ermilla posada, la brusa blava a cavall de la espatlla, y farolejant al sol les mànegues folgades de la camisa de color de rosa. Ab la mà dreta feya giravoltar una vergella ab tanta rapidesa, que dibuixava en l'ayre y entorn d'ell com una roda cendrosa. La Marceleta s'abocà sobre la barana de rejols contrapuntats en forma de gra d'ordi. Estava somrihenta, alegre, tota esparrucadota.

El minyó arribà al torrent y posà'l peu sobre'ls sòchs de la palanca per'atravesarla. La pubilla cridà amatenta y a mitja veu:

—Ten compte, Pep! El de la dreta està aixapat; ahir de poch que'l boher no se'n hi va a baix... —

En Pep aixecà'ls ulls y la tranquilisà ab una mirada y un somriu de confiança; y a seguit passà la palanca ab tanta llestesa, que'ls sòchs consumits ni trontollaren. Després s'enfilà pel marge com una cabra, y anà a deturarse sota per sota de la clave-llina groga. Aixecà'l cap, tirantse la gorra enrera.

—Bon día, Cela...

—A mitges ganes me n'entraria, toca-tardà... Una hora que t'espero, ab aquest sol que m'escaliva y aquesta farúm de clavells que m'ofega...

—Tíramen un de clavell... Aqueix que portes a la botonera...

—No te'l vull tirar... ¿Per què has trigat tant?

—Tírel y t'ho diré...

—Digues, de primer... però no vull mentides!

—Per mentides estich!... He rebut noves...—

La Marceleta feu un surt y's repenjà més sobre la barana, tota intranquila.

—¿Noves?... ¿Del govern, potser?

—¿Y donchs de qui, malviatge?—

La pubilla sentí que una fumera calda li

pujava al cap, y no s'atreví a concloure la pregunta que tenia al pensament.

—¿Y...?—començà no més.

El minyó's llevà la gorra d'una grapada y feu acció de rebótrerla al torrent; després confegí d'una encanyonada:

—Demà se'ns enduhen...—

Els llabis de la Marceleta, encesos com una maduixa, s'empalidiren fins a devenir com fulles de rosa.

—Reynal... què'm dius!...

—Lo que sents, Cela...

—Però... no dèu pas esser per arreu...

—Sí... Avans de quatre dies ens embarquen... — Y el minyó's mocegà'l llabi y girà'l cap vers el torrent pera que la xicota no descobrís la pena que volia eixirli als ulls.

La Marceleta s'havía quedat erta, com estabornida; la veu trèmola d'ell la serenà una mica. Altra volta ab el cap enlayre y els ulls lluhents, envernçats per les llàgrimes contingudes, ell feya, ab un lleu esfumat en les paraules:

—¿Ho veus, ara, per què he trigat a venir?... Me feya pena durte aqueixa embaixada...—

La pubilla li clavà una llarga mirada sense poder dir res.

—Tira'l clavell, ara, Cela...—

Mansament, afectada, obehí l'ordre del promès; tragué'l clavell de la botonera, l'aguantà un pensament entre sos dits, com si volgués despedirse d'ell o tramètrelí al-gún encàrrech misteriós, y després el deixà anar a plom dins de la gorra que'l minyó parava ab les dues mans: mes al petar en ella s'esfullà una mica, y tres o quatre fulles caygueren al sòl. El minyó s'ajupí depressa, cullintles una a una.

—Deixaho estar, Pep: ja te'n tiraré un altre.

—No, més m'estimo aquest, qu'es tot calent de la teva escalfor y fa flayre de tu... El guardaré y quan sia allà baix, me semblarà que't tinch aprop...

—¿Es dir que no m'enganyes, qu'es cert que demà te'n vas?

—¿No m'ho llegeixes a la cara?...

—Y... ¿ja no'ns veurèm més?...

El xicot la mirà fixament, atrevidament, y ella sentí de sobte que la cara se li encenia com una brasa.

—Sí que'ns tornarèm a veure— feu ell sens abaixar els ulls. — He vingut pera de-

manarho, Cela... No'ns hem pas de despedir d'aquí estant, ab tant de lloch entre tots dos... Tinch de dirte coses, moltes coses, avans d'anarmen cap aquell altre món... Ne tinch tot això ple (y's posà les dues mans al pit) de les coses que haig de dirte...—

Ella deixà de mirarlo.

—Dígueles, donchs...

—No puch... així, de lluny... Te les diré de la vora, que no puga sentirles ningú més que tu...

—Ningú ho sent, ara... L'avia es a missa, el pare a fira, els moços fòra y el boher a la closa ab el bestiar...

—No, no; ara no sabria pas dirte res... T'ho diré després... aquest vespre...

—Aleshores pla ho sentiria l'avia, que dorm aquí sota meteixl...

—Entraré a l'hort per l'altre cap...

—Ay, Reynal! Deu me'n reguartl... El pare'm mataria...

—¿Y que ha de saber res, beneyta?

—Tot ho vigila, y ja sabs que no't pot veure...

—De fira estant, ray! Tu has dit qu'era a fira...

—Bé, sí... però podria tornar y...

—Y... ¿què?... Això són excuses; ja ho sabs que no tornarà, que no pot tornar fins a demà...

—Però jo...

—Mira, més m'estimo que síes franca, que m'ho diguis clar que no'm tens lley d'estimació, Cela... —exclamà'l minyó ab retop, enquimerat y endolorit a la vegada.

Ella li fixà'ls ulls esbatanats.

—¿Jo?... ¿Y ara?...

—Tu, sí! Tant se te'n fum que me'n vagi com que'm quedí...

—¿Per què ho dius això, Pep?—murmurà ella, a punt de plorar.

—Perque sí; perque'n dones probes... Sempre que t'he demanat quelcòm m'has dit que no. Ni sé còm no me'n he desenganyat de tu per cent y una vegades!... Vaig dirte per' anar a passeig a fòra, quan ton pare't privà de ballar y d'enrahonar ab mi, y tu vas fer l'orni...

—Ja sabs que a fòra no més hi van les aixaliades, les que donen que dir...

—Fa mal qui vol... y jo't volia ab bona fí...

—¿Y el gènit del pare?

—Que tant de pare, malviatge! —botzinà'l minyó ab despit.—Sempre'm retraus

al teu pare, y qui té una bona estimació no se'ls escolta pas tant als pares... Mira, jol Bé volien que no'm posés ab tu, mes quan me van veure ben arriat, amollaren...

—Quín amollar! Diuen dicteris de mi y'm maleheixen d'un cap de día a l'altre!

—Però ¿què n'han tret? ¿M'han pogut distraure may de tu? Digues!...

—¿Y no he fet jo lo meteix?

—No: que per tu jo hauría passat els set càlzers d'amargura y tu may has volgut fer res per mi. Sempre lo meteix que aquestes roques!—Y el minyó, trasbalsat, colpejà ab rabia les que tenia sota'ls peus.

A n'ella se li enaygaren els ulls y li tremolà la barba. Y ell, aviat, afegí tot verinós, sense ni guaytàrsela:

—Y bé, Deu te faça bona! Ja no't demanaré res més; demà me'n vaig, potser per la vida, y quan jo sia fòra, mira!, pòset ab un altre que't deixi ben tranquila y que s'enrigui de tu com tu t'has enrigut de mi... No te'n mancaràn pas, dòna! Prou qu'en Xamot espera que jo me'n vagi pera tornar a pletxar, y a n'aqueix ja'l podràs deixar entrar, perque ja'l vol ton pare... Com que té una dobla a cada budell!...—

Un sanglot ofegat li estroncà'l discurs,

aixecà'l cap, y a l'acte se li esvahí tota la quimera com si li haguessin ventada de dintre.

La Marceleta s'estava acotada sobre la barana, ab la cara abscondida entre'ls braços encreuats, que li ofegaven una mica'ls grans sanglots continguts.

En Pep sentí com un nus a la boca del cor y, cap en l'ayre, quedà mirantse a sa promesa tot espaumat.

—Cela...—murmurà a la fi, dolçament.

Per tota resposta la Marceleta seguí sanglotant.

El minyó començà a respirar fort.

—Vaja, dònal... No n'hi ha pera tant... Escolta si't plau.—

Res. Passà un minut, y ell afegí ab accent humil y sotmès:

—¿No'm vols escoltar, Cela?...—

Ella feu un moviment ab les espatlles.

—Aixeca'l cap, puntosa... No't volia pas agraviar, creume... Sinó que tenia tanta pena... y m'ha fet una cosa més estranya aquí dintre quan m'has dit que no volies parlar ab mi aquest vespre!... M'he pensat que no'm tenies lley de voluntat, y he perdut l'oremus... ¿Que no'm sents, Cela?...—

La pubilla aixecà una mica'l cap, fregantse'ls ulls ab el revés de la mà.

— Prou que't sento — murmurà sense guaytarlo y ab veu ennassada.

— Y donchs, mirem, donal!... —

La pubilla li donà una ulladeta esgayada, tota freda.

Ell se posà de puntetes sobre'l derrer relleix de roca, y clavant les ungles a la paret, com pera enfilarshi, y mirant ab anhel suplicant l'únich bocinet de cara qu'ensenyava la pubilla, li preguntà tot commogut:

— ¿Me perdones, Marcela? —

Ella tornà a recolzarse en la barana, refregantse les galtes en les espatlles pera aixugàrseles.

— Ni sé còm tinch vergonya d'escoltarte! D'ençà que'm vaig fixar en tu, me'n he sentides més que'ls jueus... L'avia té rahó: posar la voluntat en un home es jugarse l'alegría a una carta falsa...

— No diguis això, Cela!

— ¿No tinch de dirho, si may has procurat altra cosa que ferme patir?

— Es de tant que t'estimo...

— També'l pare diu qu'estima a l'euga, y sempre la fuheteja pera esbravarse...

— No treguis aquesta comparança, Cela...

Ton pare es un mal' ànima y jo sóch un home d'entranyes... Ni may que te'n hagués posada tanta d'estimació, perque fa patir massa y un hom se queda que ni sembla persona ni bestia... Y si un reflexiona que se'n ha d'anar a l'altra banda de mar, y que tot lo qu'estima queda aquí, y que allà pot deixarhi els òssos, y que per la paga ni tan sols se volen despedir d'un...

—Això tu ho dius...

—No, que ho has dit tu... ¿Veus? Jo'm pensava que, avuy tan sols, me'n tindries de compassió, sabent que havíes de trigar quatre anys a veurem...

—¿Y que no te'n tinch de compassió, per ventura?

—Jo... què't diré!... Si tu te n'haguessis hagut d'anar anch que no hagués sigut més que per vintiquatre hores, t'hauria condonat tot lo que haguessis volgut, així haguessis volgut la meva salut y tot; ja veus... Mes això va a naturals...

—Es que tu demanes coses...

—Y ¿què't demano de mal, Cela?... Que'm deixis arrimar a l'hort pera dirte quatre mots que may he pogut dirte d'aprop, y que'm deixis donarte... una abraçada per despedida...

—¿Ho veus?

—Quèl ¿Fins això t'agravia?

—No m'agravia, però...

—Es que si m'escoltes, m'esperaràs, y si no m'escoltes, te casaràs ab un altre...

—Ja't tinch dit que paraula es paraula...—

En Pep anava a replicar dolçament, quan la Marceleta, que havia llambregat cap al lluny, el detingué ab un moviment.

—L'avia torna: ja es a la girada del camí—

El minyó tingué un rampell de malicia; després se la mirà ab ulls de prech.

—¿Y ara me'n tinch d'anar així, Cela?

—¿No veus que també te'n trauria d'aquí?

—¿Y no'ns hem de dir res més... res més... avans de marxar per... arreu?...—

Ella no respongué, anguniosa y entristida. Ell se la mirà fixament, y després, estirantse tot lo que pogué y ab les ungles clavades a la paret, barbotejà poch a poch:

—¿Eh que sí, que ho vols, Cela?... No més una estoneta... lo que tu diguis... Vindrè a les deu o a les onze, quan puga deixar als companys... Saltaré pel recó ¿eh?... ¿M'esperaràs?...

—L'avia't sent—feu ella, ab veu imperceptible.

— Bé, digues ¿m'esperaràs? — repetí el minyó ab insistencia calorosa.

— No ho sé... Adeul—y d'una correguda atravessà'l terrat y's ficà a dins.

El minyó espolçà'l cap rialler y passà la palanca, perdentse pels estanyols sèchs de sota l'era. El sol, petant en ses mànegues de color de rosa, feya riolejar el quadro ab dues notes vistoses.

Tot aquell día la pobra Marceleta no va saber què's feya ni què's pescava; anava d'una banda a l'altra sense necessitat, s'aturava en sèch en mitj d'una feyna, sentía tan aviat ratxes de fret com de calor, y els ulls, enhartats per visions internes, no's fixaven en lo que tenien al devant, ni el pensament, rodolant d'esma per un infinit penombrós, havia esment d'altra cosa que aquella llampegant idea fixa de l'anada d'en Pep. A la fí, era certa aquella anada; certa, positiva, propera! Prou que la sabia ella decretada de temps, mes fins ara, bo y acorantla, li feya un estrany efecte de falornia, d'amenaça de per riure, de cosa que al cap d'avall no s'havía de realisar, com tot lo que venia del govern. També havia sentit a dir moltes vegades: «S'ha d'embargar

als que no pàguen les cèdules...» «Se ferà'l pont nou quan ne passin els enginyers...» «Trauràn al mestre sórt que ja no serveix pera ensenyar res...» Y els que no havien pres cèdula s'estaven ben tranquils a casa seva, y el pont *nou* era *vell* d'anar per les llengües y els papers sense que s'acostés cap enginyer al poble, y feya sis o vuyt anys que'l mestre arrocegava la sordera y la inutilitat per l'estudi, rihentse del substitut ordenat per la lley. Sí: ella havia vist sempre que tot lo del govern se'n anava en vèrbola y no en fets, en fullaraca y no en fruyts. Venia a esser com les comedies que feyen, de cent en quaranta, al cafè del poble: tot era disfregar-se ab vestits llampants, tot dirse fàstichs uns als altres, tot fer que's ventaven cops d'espases... Y a vegades ho feyen tan a lo viu, que'l cor se li arronçava a la Marceleta, mes pensava: «Cal... No t'hi encaparris: no passarà res... com qu'es comedia!» Y, en efecte: ni els comedians eren comtes y marquesos com feyen veure, ni les baralles anaven de veres, ni les espases tenien tall, ni havien de portar may els sagraments a ningú... Y això era lo que li havia semblat de l'anada d'en Pep. Aquell «pera Ultramar...» «pera

Ultramar», també li arronçava'l cor, també la feya patir, però, ab un cert escepticisme refiat de dòna ignocenta, se deya: «Quí sab!... Potser encara... Mira'l mestre, mira'l pont, mira les cèdules! Camàndules, com totes les coses del govern, com les comedies...» Mes aquesta vegada la comedia no havia sigut de per riure: el govern havia dit que a n'en Pep li tocava anar a Filipines, y a Filipines el faria anar a despit de tot. Filipines!... Estranya paraula contorbadoral D'aquella terra de l'altre cap de món, ahont, segons dir, no hi duya cap carretera ferma, la Marceleta n'hauria tingut una idea per demés boyrosa e imprecisa, si un conegut de casa seva, el fuster del poble, que havia fet el servey allà, no n'hi hagués contat coses que feyen escruixir. D'aquelles coses, una sobre tot estava destinada a deixar un sólch profund en la vida de la Marceleta. En un moment de confiança y en el recó fosch de la botiga, en aquella hora solitaria, el fuster li havia posat devant dels ulls, a la noya, la imatge d'una dòna horrenda: d'una dòna que tenia'ls ulls petits, petits com pichs de mosca, y la bocaça grossa d'orella a orella. Aquella dòna, lletja y repugnant com un drach, que, segons el fuster, encisava als

castilas fentlos desmemoriar de tot, de pare y de mare, d'amichs y de promesa, pera no recordarse més que d'ella, havia esclarit, com la resplendor d'una llanterna les tenebres d'ignorancia en la Marceleta, venint desde aquella hora a representar concretament, pera ella, aquella terra llunya ahont anava a parar tant fill de mare. Dir *Filipines* y sorgir al devant seu la estranya imatge, era tot hu. Y en aquell día en que ja sabia de cert qu'en Pep se'n aniria *allà baix*, l'espectacle repugnant de la dòna perversa, que reganyava les carns sobre'l paper ab la tranquil·tat de la bestia selvatgina, s'havia ensenyorit del pensament de la pubilla y no la'n podia bandejar. El fuster havia contat: «Si no'm trauen d'allí m'hi quedava hètich... No podia viure sinó a vora seu... Y ella, com totes les de la seva mena: tothòm li era hu... Y el que no volia ferli cas avuy, ja n'hi havia de fer l'endemà... Bé tens de beure una hora o altra... y el que ha begut, ja està llest!... Aquelles herbes, ¿sabs?... Aquelles herbes malehides!... No se'n escapa ni un... Ja t'ho sabrà dir en Pep quan torni...»

Y la estranya profecia que, totjust ohida, no havia produhit més que una alarma pas-

satgera, ajocantse després distretament en un recó fosch de la memoria, ara, que la Marceleta ja sabia que la cosa anava de veres, s'havia desvetllat tot d'una produhintli una basarda horrorosa que li destroçava'l cor com bequerrades de voltor afamat.

¿Quí sab si aquella caraça de proa de vaixell s'emprendaria també de l'estimat y voldria també férsel seu com al fuster y a tants d'altres que'l fuster anomenava? Ben cert que hi havia de per mitj la voluntat d'en Pep y sos sentits de bon minyó, mes, si era cert lo de les herbes, ¿quí podia res contra'l malefici, contra'l poder desconegut?... «No se'n escapa ni un... *Ni un!*...» La cosa era espantosa! Pensar qu'en Pep, en Pep!, aquell meteix home que totjust suara se la mirava a n'ella ab més devoció que al Santissim Sagrament, pogués un dí oblidarla, esborrantla poch a poch de la memoria, pera ferhi lloch a una altra dòna, folla que fos, bonica o lletja, dolenta o borbant se valia, si era una altra dòna!... pensar que podia guaytàrsela ab amor, que podia festejarla, demanarli també'l clau de la botonera, empresonarli el cos bal estrènyerli febrosament la mà en un rada solitaria de camí, càsarshi y tot.

ser!... Oh! Tals suposances, a cada punt més seguides y cremadores, alçapremaven a la pobra Marceleta ab un gran impuls de rebel·lia y lluyta.

No, no podia esser! En Pep era seu, seu, ben seu, de sa propria voluntat, y ningú tenia ja dret a ficarshi entre ella y ell. Ell que se'n anés a Filipines, ja que no hi havia altre remey; ella l'esperaria, y així que tornés, als quatre anys, se casarien tant si ho volia'l pare com no; mes, entre tant, en el cor de l'estimat, solitut, pau, serenor; cap, cap rastre petit ni gros d'altra dòna. ¿Partirlo ella ab ningú com si fos una dotzena de mocadors o una peça de terra massa gran? Quín afront! Y a més, si ja patia prou ara, tenintlo tot sencer, vès què faria si hi sentís, si hi sospités tan sols el domini d'una altra! Encara recordava ab esglay aquella ombra de mal pensament que havia tingut una vegada, feya temps. En Pep parlava de sa mare, fentne ponderacions, y ella pensà, ab un arborament qu'en un punt li abrandà tota l'ànima: «Tant de bo que's morís! Així no estimaria més que a mil» Després se'n havia arrepenit d'aquell mal pensament y havia fet tres mesos de penitencia, perque's tractava de la *mare*,

mes ara comprenia que si fos cas d'una altra dòna no n'hauria pas tingut gens de penediment. ¿Què diu penediment? Ni compassió de cap mena! ¿Què no mereixia la dòna que ab sang freda llevava'ls homes de les altres? Garrot, esquarterament, qualsevol suplici, per espantós que sigués. Y que si no hi hagués butxí pera executar-lo, ella, ella, la Marceleta, se veuria capaça de posarli el dogal, d'arborar l'eyna matadora ab ses meteixes mans. Una altra dòna!... Oh, no! Ja li diria aquell vespre: «O jo o les altres: tria! Si dius res a cap, si't mires a cap, jo ho sabré, jo ho endevinaré, perque aquestes coses s'endevinen sempre, y aleshores, tot desfet; me caso ab en Xamot, o ab el primer que passi: tant me fa!...» Y que ho feria, per aquell sol que veyal «Te vull que vagis per aquelles terres com un sórt, com un mut, com un ceguet; ja'n tens prou d'enrahonar ab els soldats y de pensar en mi. ¿Què t'ha de fer de tot lo altre si tampoch t'hi has de quedar, allà?... Y per beure, no més que aygua clara, y encara... de la que beguin els cavalls, que a n'aqueixos no hi ha por que'ls vulga enhartar cap dòna dolenta!»

Y la Marceleta, després de la tirada ima-

ginaria, ja veyà a n'en Pep atuhit, sotmès, ab aquella mirada esporuguida de quan l'havía feta enfadar, prometentli y re-prometentli tot lo qu'ella volgués... Una que altra volta, en mitj del tràngol de ses impressions esvalotades, l'atenció de la Marceleta s'encallava un moment, com una alga que topés en una boya.

—Valguem Deu, moça! ¿Que rapapieges? —li havia fet la veu alterada de l'avia:— Dues hores que t'he demanat el cantiret perque tenia la gola aixuta com la lluquetera, y tu, enloch de dúrmel, l'agafes y te'n vas a regar el test; després poses el ventall sobre'l fogó sense mirar si hi ha foch a dintre, y té: una cremada com la mà; y ara com ara, prens la escombra y'm tires el capdell a la cort ab les pells de fava... Ja't dich que ni a Sant Boy, Deu nos en quart!—

La Marceleta duya'l canti a l'avia, se mirava tota sorpresa'l ventall desgraciat, cullia'l capdell de la mitja y el desembullava, y desseguida tornava a voltar son molí de pensaments:

—Sí: aquest vespre li feré jurar, y, si m'ho jura, ho aguantarà, qu'es home de paraula... Mes si s'hi nega, pobre d'ell! D'una

clant, des a meteixa companyia inesperada... Mes no's movia, no's bellugava de son piló d'estelles, com si estigués ull-presa. Fins que un soroll estrany, un refrech enlayrat, li aturaren instantaniament la sang a les venes.

En Pep traspassava la paret, cama ací, cama allà sobre la cresta, se deixava anar rossolant paret avall, ullejava tot ensacant-se la roba, la descobria en l'ombradiç, corria cap a n'ella y li donava la bona nit a cau d'orella, esflorantli la galta ab una halenada tebia que flayrava a ayguardent...

Això passà en un instant, y en aquell instant li passà tot a la Marceleta: por, vergonya, sorpreses, remordiments, tal com si res li fos ja nou, com si s'hagués trobat en aquell lloch y en aquella situació d'avans de naixer... Fins, per passarli, li passà la memoria de tot lo que havia rumiat aquell dia, y no sentí més que una alegria ofegadora, d'ubriaquesa, ni vegé altra cosa que'ls ulls del seu promès, que, allà a tocar, relluhién ab una lluhissor estranya, com si hi tingués mistura...

Al cap de més d'un any de no escriure de dos passats d'absencia, vingué la mala

nova, lo irreparable. Son pare li abocà com un tret de trabuch, sense preparació de cap mena.

—¿Ja ho sabs, eh? Aquell es mort!... Ma-liatsiga!—

Y querrisquejava les dents, triturant l'ira sorda.

La Marceleta havia quedat sobtadament blanca com un paper.

—Reyna del cell!... — confegí ab prou feyna.

—M'ho ha dit el Batlle... ell té la carta...

—Un sarcasme ferotge li estirà'ls llabis.—
Y ara ¿què?... «Quan ell vindrà!... m'ho va prometre!... no passeu ansia!...» Llamp de...!!
Y, ara, mort, ¿còm s'arregla?...—

La Marceleta caygué rodona a terra.

La familia's posà dol; ella, esclava del *què diràn?*, tingué de dragar son dolor en silenci. Feya més d'un any qu'estava delicadota, prima, descolorida... D'aquella hora endavant li quedaren uns atachs de nirvis que li venien a cada dos per tres.

—La maragaça que la té arrapada; cop d'aygua de ruda!—deyen les comares del vehinat.

—Neurastenia... neurastenia...—murmurava'l metge esquivant preguntes; mes ni

les herbes camperoles ni els remeys de cà l'apotecari li adobaven res.

Cada any va una vegada a Girona, ab l'avia, y quan torna, torna ab el cap baix y ab els ulls com el puny, y en vuyt dies son pare no li bada la boca.

Ha fet mudar les estelles de lloch y no s'acosta may vora la figuera. Y ja se sab, així que floreixen els clavells, comença a emmalaltirse, fins que ha de fer llit.

Vol jaure planera, però s'ofega, y tan punt se posa boca-terrosa sent a cau d'orella una veu velada per la emoció, que li diu a estrebades: «Si m'escoltes, m'esperaràs, si no, te casaràs ab un altre...» «¿Què hi fa si ens casarèm així que arribi?...» «¿Me'n vaig y no't faig llàstima?...» Y veu uns ulls lluhents y pregadors que la miren fixe, fixe, y sent la escalfor d'un cosserrat a n'ella, y un baf xardorós de pell humana barrejantse ab la flayre intensa, ubriacadora, dels clavells...

La Marceleta esclata en sanglots. Ella sab qu'en Pep no ha mort de bala, sinó de malaltia, d'una malaltia que congria aquella terra, segons deya la lletra, mes ella no hi creu en això, y el pensament li barboteja:

—El fuster tenia rahó... No se'n escapa ni un... *Ni un!*—

Y la imatge de la dòna horrenda, lletja com un drach, ab sos ulls com pichs de puça y sa bocaça d'orella a orella, se li torna a presentar una y altra volta y no pot foragitarla del seu devant.

Y aleshores la pobra malalta, boja de gelosía, mocega'ls coixins y s'esgarrapa'ls braços furiosament. Y plora més, molt més, molt més que quan va a Girona.

CONTRA-CLAROR

LENTAMENT, ab una lentitut de bou enregat que anys ha està avesat a no veure enfront dels ulls altra cosa que'l sólch que ha obert en terra ab ses meteixes feixugues anades y vingudes, el vell jornalero aixecà'l cap y escampà la mirada, erma d'expressió, cap al lluny, cap allà hont no hi havia res a guaytar.

A son entorn les cols, de fulles amples y brufades y tons aturquesats, s'obrïen a flor de sòl com poncelles colossals de roses verdes, llevades d'algún màgich roser invisible, y li amoixaven les cames colrades ab manyaga suau de mans d'amiga. Mes el vell jornalero no la sentía la fresquívola dolçor d'aquell refrech, perque ses cames estelloses y endurides pel blanquer de la intemperia no semblaven pas cobertes ab pell

humana, sinó ab cuyro de brúfol adobat.

Demunt dels peus morats y al vol de les clivilles bonyegudes, la sang, grassa y en-sopida, inflava en tortuosos bordons les venes, sense força pera remontarse llestament y moure l'engranatge rovellat del cor ab la vivor de la potencia: y sota la post del pit, ayrejada pel badall esbotonat de la camisa, aquell cor estovat feya penosamente sa tasqueta de molí de sang, tot esperant l'hora de la vaga eternal. Mes, entre tant, ni una esperança, ni una quimera, ni una temença venials, cap d'aquelles rauxes que porten sotrachs a l'organisme, venía a empenyer y precipitar l'obra lenta, catxada, del temps. En mitj sigle que trevallava per casa meva, ningú l'havía vist cambiar de gènit ni ab prou feyna d'aspecte, al vell jornalier. Inconscientment, insensiblement, apagadament, tal com havia anat descapdellantse desde les entranyes de la seva mare, tal com havia anat passant per la infantesa, per la joventut, per la virilitat, anava ara mustigantse, en mitj de ses amigues y companyes, les fresques cols de l'hort, aquella altra estrafeta col humana. Ni un impuls fantasiós, ni un sentiment intens, havien donat color y relleu a sos vuytanta

y tants anys. La escalfor de les passions, la sed d'ideal, els grans ressorts de les accions heroiques, que alçapremen als homes, havien mancat en absolut a n'aquell micropsich, a n'aquell pobre ser vivent, que, a no trigar, la mà resoluta del destí esborraria de la existencia com s'esborra de la piçarra tot guarisme inútil, en mitj de l'absoluta indiferencia de les generacions.

Y tot passant pels corriols llotosos de les feixes pera guanyar la pròxima carretera, mirava jo distretament, en aquella alegre matinada, la vella carcaça del jornalер, y pensava una vegada més ab ironía, que d'aquell ignot tzero, d'aquella col marcida, se'n deya *un home*, y que de tot home'ls altres homes ne diuen *un déu*, *un microcosmos*... Y una vegada més va semblarme admirable y aconhortadora la fanfarria humana, que així deslloriga totes les coses pera donàrleshi les belles aparences de la grandiositat. Sense les ulleres màgiques de l'envaniment, que xiquet y miserable li devindria a l'esser tot lo del món!

Una allanegadeta y tres o quatre passes precipitades denunciaren ma presencia, y el vell jornalер tombà'l cap.

— Bon díes que Deu nos dó! — feu aixecant la mà fins al front com ab esma de traures la barretina.—Y dôs, ¿se'n va a cacera, vostè?

— Cal no... a fer gana pera esmorzar solsament, Joseph!... Y vós, sempre cavant l'hort, ¿veritat?...

— Què s'ha de fer! Bé hem d'aprofitar el lleure... La doctrina diu que s'ha de donar menjar a qui té fam y beure a qui té sed, y aquestes minyones sempre s'estàn ab la boca oberta...

— Y que són ben boniques, aquestes cols, Joseph! ¿No'n podrieu portar alguna a casa? Ahir vaig sentir que les dònnes se queixaven perque les orugues no'ns hi deixen un bocinet... —

El vell jornaler me mirà confós, y sa mà sarmentosa s'aixecà de nou fins a la barretina, pera ferla anar, aquest cop, avant y enrera, signe en ell de gran perplexitat.

— Perdoni, senyor... No les tinch pas pera vendre, les cols... De la vianda d'aquest clap no més puch tastarne jo... —

Y, acte seguit, demunt l'esguart inexpressiu del vell hi caygueren els parpres ressecs com dos pessichs d'esca.

Me vaig posar a riure.

— ¿Y això, Joseph? ¿Qu'heu fet una prometença? —

El vell gratuçà la terra ab el revés de l'aixada.

— Oh!... manies... Cada hu té les seves, conto...—Y, tombant el cap, avià dèu passes avall una ampla escupinada. Mes tantost ho havia fet que sa esquena blincada s'adreçà com un arch desparat. Quelcòm li havia cridat vivament l'atenció. Vaig mirar a l'entorn. Per un dels caminets de l'altra banda d'hort, venia cap a nosaltres un home. Era apartat encara, y sa noteta fosca semblava una figureta retallada de periòdich ilustrat. Duya un barret de feltre negre ab les ales caygudes, y una brusa blau-morada que li passava dels genolls. Quan se va anar acostant vaig vèureli un garrot a la mà dreta, y l'altra mà sostinguda en una corretja que li atravessava'l pit, aguantant un fòtil penjant rera la esquena y qual extrèm apuntava arràn de colze. Les calces doblegades y les sabates enribetades de fanch denotaven que venia de lluny. L'home s'acostava reposadament y taral-lejant quelcòm a mitja veu. El vell jornalero, quasibé donantme la esquena y estirat per tot lo llarch que Deu l'havia fet, no'l perdía d'ull.

— Es un paraygüer, Joseph — vaig dirli aleshores.

— Oh! Bé ho sé prou! — contestà secament y sense moures.

Y el foraster anà avençant, avençant fins a nosaltres. Sa figureta animada de periòdich ilustrat anava engrandintse, engrandintse, tota perfilada d'or la banda dreta, pel sol clarífich y tebió de les set hores. Ja'l teniem a quatre passes... Era un minyó jove y cara-roig, ab la barbata negra retallada en punxa. S'aturà.

— *Bonjour!* — feu sa veu ab alegra entonació.

— *Bonjour!* — vaig contestar jo; mes el vell jornalero, com si no més hagués estat esperant aquell punt precís, com si aquella salutació hagués tingut quelcòm de conjur màgich, eixí de son aguayt silenciós y, fent un pas decidit, exclamà ab una veu ferma y entera com may li hagués sentida:

— ¿Què vols, gabaig de Deu?... Au d'aquí, desseguida!... Vesten a camí ral, si vols campar, que això es terra privada, ¿entens? —

No m'hi vaig veure de sorpresa.

— *Parbleu!* — murmurà'l foraster, tan es-

corregut com jo meteix de la escomesa y mirant alternativament al vell y a mi.

Però aquell no li donà'l temps de retornarse. La cara li prengué un tirat ferotge, y arborant ab ayre resolt l'aixada, repetí l'ordre comminativa.

— No'm facis alterar, mala bestia, y surt d'aquí desseguida, avans no t'enterri a sota aquestes cols meteix que a l'altra brivia!

— *Mais...* — y

— Joseph! — exclamarem alhora'l foraster y jo, enterament confosos; però devant d'un altre moviment enèrgich y un nou pas endevant, el foraster començà a recular y a mi la veu se'm quedà encallada.

Tots plegats restarem un punt en pensa; de cop, el foraster s'apuntà un dit al front y, mirantme com desorientat, silabejà:

— *Il est fou!* — Y ab un nou arronçament d'espatlles y un somriu tranquil, se girà d'esquenes, entornantsen reposadament caminets enllà.

Quan sa figureta de periòdich ilustrat era prou apartada de nosaltres pera que no li arribés ma veu, no vaig poder estarme de dir al vell ab ayre de reconvenció afectuosa:

— Però, sant cristià, ¿què ha estat aquesta foguerada? —

Me mirà ab fermesa, com si també anés a ferme cara; mes, de repent, la expressió irada de son rostre s'esvahí, y l'enasprament de tota sa figura va desapareixer com una vesta que li caygués de sobre. Baixà'l cap, y altra volta ab els ulls sense mirada y un braç pengím-penjàm, se torcé sobre l'aixada.

— Oh, què ha estat! què ha estat! Fa de bon dir, què ha estat!... Aqueixa mala bestia que...!

— Però si ell no vos deya res, l'home! —

Se revifà, com arborat per un estup renunciós.

— ¿Què hi fa, que no digués, si hi ha coses que ab la vista tan sols?... Y després que vostè acabava de dir lo de les cols...— Y el vell, trasbalsat, reboté de costat el mànech de l'eyna, y traspasant de rega en rega, anà a seures al marge. Una estranya punyida'm ferí el cor, y sense dir un mot vaig anar seguintlo, asseyentme també al seu costat. Ab els braços sobre les cuixes y el cap entre les mans, el vell respirava fort, com si plorés per dintre, y jo li percebia'l tremolor dels membres.

Passaren cinch llarchs minuts de silenci

angoixós. A la fi l'home's redreçà una mica y notant, sense guaytarme, ma presència y ma actitud expectant, confegí mansament:

— Vol que li conti tot, ¿eh? Al cap d'avall tant se me'n dóna... Ara ella ja no'n pot tenir pena, y si vostè'm declara a la justícia, veliaquí que no m'hauré d'escarraçar pera guanyarme 'l pa, que Deu n'hi dó. —

Una mena de llampech basardós me feu allargar les dues mans com pera esquivar a una fantasma.

— No, no! — vaig contestar ab prestesa.
— No'm contèu res, Joseph; no vull esbrinar res... Els vostres secrets són vostres y no meus...

— Pxèl... ¿Què'm fa de tot a mi, ja?... Per lo que tinch de viure... Y de més á més... passat de quaranta anys que me li menjo 'l fetge y començo a estarne fart. —

No sé per què, sota aquell cel pur com una urna de cristall y en mitj de la natura encalmada, les paraules enigmàtiques del vell jornalier percutiren en mon ohí com un bramul de fera selvatgina, y sa momia inexpressiva's revestí a mos ulls ab els tirats fatídichs de la Esfinx...

Me'l vaig mirar de nou. Tenia'l cap cobert de borriçol ben blanch, y els peus descalços blaus com mataparents y tots encordillats de venes rebotides, hont reposava fadigada la deù de vida, preludiant el proxim adveniment d'un altre repòs més absolut y definitiu; y entre aquell cap y aquells peus, centinelles avençades de la mort, vaig sentirhi glatir, viu y ben viu, el misteri d'un drama.

Y el vell, de sa propria voluntat, me'l va esboyyar aquell misteri.

— Jo tenia una noya, la Guideta... Era viua y llestota com un esquirol. Ja a deù anys, quin escarraç per la seva mare!... Tot ho tirava avant... No s'es vist un follet com allò... No més tenia una fal-lera, que m'enquimerava: aquest hort. Era'l seu seguitori... Quan se'n venia aquí no la'n podiem traure... A tota hora semblant, regant y trasplantant flors... que n'hi tenia de totes menes, com a l'hort de la rectoria... Encara ho tinch present com si ho vegés... Aquí una vorada de canaris com el pla de la mà... Allà les roses-malves, meteix que toyes florides y més altes que jo... De l'altra banda les motes de clavells y marave-

lles, y viudetes, y pèsols d'olor, y altres flors estranyes que no sé còm ne deya ni d'hónt les portava... Y que no podia sofrir que jo li toqués res... Ay senyor, els fills! Ja de petits petits tenen més fortalesa que nosaltres, y críen gustos y platxeríes que no'ls hi venen per la sang ni els hi ensenyen a estudi... Tingui: a mi tant m'era trepitjar un esqueix com una bohína, perque ben mirat, la flor es la cosa més inútila de la terra... Dòs ella, aquell desfici... Sempre l'haviem de renyar, perque'ns tornava a altr' hora a casa... Fins que una vegada, quan anava pels tretze... ho tinch ben present... era per l'aplech de Fustes... la dòna y jo vam aprofitar la festa per'anar a baratar una euga... y al tornar, ja postes les albes, encara ella no era a casa. Jo'm vaig cremar. «¿Volsthi jugar que ve-yentse mestressa ha fugit a l'aplech?» va dir la dòna. Però aleshores entrà ella, tota esferehida y guaytant enderrera... «¿Aquestes són hores de tornar de Fustes?» li va cridar sa mare. Ella's posà a plorar y va dir que no hi havia pas anat a Fustes. Y era així: duya la roba de cada día y estava tota escabellada y bruta de fanch. «Y cal — vaig saltar jo, enrabiad. — ¿Que no ho veus

d'hónt ve? De l'hort, dòna, de l'hort! Cria de taup masell!... Ja te'n desniaré jo d'una vegada d'aquest hort. Com hi ha Deu, demà estasso les flors y les colgo arreu, sense deixarne una!...» La criatura, pobrota, no digué un mot, però tota la nit, del tremolor, li sentirem petar la capçalera del seu llit a l'envà... Y l'endemà era trista de cara com si hagués passat una marfuga... Jo, esbargida la qui nera, ni 'm vaig recordar més de les flors, però vaig pensar qu'ella se'n havia sentit d'aquella prèdica, perque no tornà més a l'hort pel seu gust... Hi anava no més quan la feya seguir sa mare per'ajudarli a dur la vianda... Y després vam creure que la privança li hauria fet mal, perque desseguida anà perdent el tint de les galtes y's tornà seca y peluda com un ratiñol d'aygüera... Jo fins sentia una mena de penediment... «El teu mal geniç ne té la culpa!... La criatura no estava avesada a renys, vas esglayarla, y ara a veure si se li hauràn apilat les sangs entre cor y freixura...» Però la dòna'm deya que no'n fes cas... «Es la edat, Joseph, es la edat, també. Fan moltes trasmudances...», fins que jo m'ho vaig creure... ¿Què sab un hom d'aquestes coses?... Però al cap d'una passada li va

sortir un bony al coll... La dòna li va fer pegats y untures... Enlloch de fondres, més gros, més gros, més gros, fins que's va reventar... Tot ple de brach, després una costura, un sacsó, y el nirvi de la galta arronçat... Quan ella's va veure d'aquella manera, feya condol y no gosava sortir de casa; però tan punt li parlavem del metge, que no, que no y que no!... y fins, perque jo m'hi feya fort, amenaçà a la seva mare dihent que's tiraria al pou... Y ho vam tenir de deixar correr, perque ho hauria fet... Y va sortirli un altre bony sota l'aixella, y després un altre al coll... Jo'm vaig agafar una tirria a mi meteix, que no'm podia veure... «T'haguessis mort avans que dirli res — pensava. — Ets esguerrat la teva filla que may més serà altra...» Y anés ahont anés y fes lo que fes, sempre tenia aquella punxa al magí, que no'm deixava sossegar... Fins que un dia... havia plogut y jo m'estava a la porta adobantme'ls esclops esquerdats, quan veliaquí que veig venir de l'altre cap de carrer al Francès... —

Un cop de cor me digué que arribavem al pinyol del drama, y vaig interrompre:

—¿Quí era'l Francès, Joseph?...

— ¿No n'ha sentit a parlar?... Un paraygüer gabaig que cada anyada feya'l tom per aquests pobles y viletas... Deyen qu'era un Jan Fume... y encara's va dir més temps enavall, quan se va fondre per sempre més, sense deixar rastre, y la gent va fer correr que se l'havía begut la lluna... —

Aleshores vaig recordar una faula antiga del paraygüer francès, que'm recontaven de petit, quan no volia fer bondat.

Mes la veu apagada del vell, aturada un punt, tornava a sonar com el ressò monoton d'un res llunyà.

— Al vèurel me vingué a la memoria que tenia'l mànech del paraygua romput, y de la porta estant crido a la noya que'l porti, y li faig senya a n'ell que s'acostés... Maliat-sigal... Allò va esser ben bé un voler de Deu!... La noya surt a la porta així qu'ell s'aturava, y tantost el veu, llença un xisclet d'esperitada y se'n entorna corrent casa endedins; y ell, que de cop s'havía quedat tot parat, se posà vermell com una rosa doble, y sens esperar comanda ni donar tan sols la bona nit, de quatre gambades **traspasà'l carrer** y no'l vaig veure enloch... Miri, no sé què'm va passar per aquí, aleshores... Me n'entro a casa y la noya, al sentirme, va

quedar més morta que viva, tremolant tota meteix que aquella nit... Maliatsiga! Encara no volia enrahonar... Ja ho veig, pobreta: la vergonya... Era tan joval... Ah, sang de mal jueu!—

Y el vell jornal·ler, eneriçat tot ell per una revifalla de furia tràgica, amenaçà l'espay ab sos dos punys trèmols. Devant la explosió d'aquell gran dolor recòndit, un doll de pietat brollà de mon cor fins aleshores indiferent, com una deù calda d'una roca viva.

La veu somorta s'havia encallat de nou, xuclada pel sentiment. Freturós de saberho ja tot, la vaig esperonar ab una àvida interrogant.

—¿Y...?—

Aquell gran dolor, a tall de corrent soterrania que reaparegués, portà a flor una nova llenca del misteri.

—Y... ¿què li diré, jo?... Ja pot pensarshol... El malehit aplech de Fustes... ni una ànima pels fòres... la criatura sola a l'hort... el jueu de l'infern més forcegut que un bastaix de riba... ¿Quin mal s'ho volía?... Filleta del meu cor!... Ella m'ho hagués dit desseguida... no seria pas morta!... Jo prou havia sentit a dir qu'estava empestat

d'una maselleria lletja y, temps avall, quan ho vaig explicar al senyor Benet, al metge vell, va dir que ja era tart... Ah!... que cremi, el bacó!... Que'l meu perdó, may més!

—¿Que va morir, també? — vaig preguntar, pressentint ja la resposta.

—¿Que si va morir, diu? — y el vell rigué ab feresa. — Quan plegà la ruixada, agafo la bufanda, me poso la vimella a la trinxa y avall, cap a l'hostal... Ni vaig entrarhi, per això; que de la finestra estant ja havia vist que no hi era. «Ets fugit per la por... Mes no ets tu gayre lluny, que la pluja t'haurà fet encauar...» Y me n'entorno a casa, poso ble al llargandaix, el fico a la llumanera y me'n vaig per caragols... No portava cap pressa... El cor me deya: «Bé prou que'l trobaràs... no t'escarracis...» Y anava arreplegant tot lo que'm sortia al pas... Me'n recordo com si fos avuy... Feya oreig, y cada vegada que m'ajupia, les dues farors del llargandaix llengotejaven cap avall, com si volguessin amagarse, y sortia per la boca de la llumanera una bafarada calenta que m'afumava tota la cara... Caminant, caminant, arribo fins a una barraca que hi havia als comuns de la vila... «Es

aquí...» me va dir el cor; y tantost hi fico'l cap ja'l veig estès a terra, ab la caixa dels paraygües per coixí... Dormía com un sòch... Vaig despertar-lo d'una coça als ronyons. Se va asseure tot esparverat... «¿Què hi ha? ¿Què volèu?!...» Ni'm coneixia... «Vinch a estriparte... ¿No ho veus?...» De primer va pregar, després m'amenaçava... fins probà de traures quelcòm de la butxaca... Mal llamp! D'un cop d'esclop vaig estabornir-lo y d'un altre vaig esclafar-li el cap... Ni tan sols vaig tocar la vimella... «Arri, boch empestat!... Aquí tens la medecinal» Y quan va estar ben llest, vaig ferne una pilota, y embolicat ab sa meteix brusa vaig dur-lo a l'hort... Pera mi, aleshores, un quintar era res... com una palla... Aquí l'havía feta y aquí el vaig enterrar... Y ab ell la caixa dels paraygües y els meus esclops... Les cols eren mitjanes... les vaig replantar perque no's conegués, y quan van esser fetes, ab quín gust les menjaval... Y d'aleshores ençà, sempre més... No hi ha millor femer... Després de quaranta anys, encara la seva podridura les engreixal...

—Y... ¿ningú sospità res?...

—¿Qui vol que sospités, si d'ell no que-

dà un bri sobra la terra?... Ni una gota de sang... que ab borròm vaig calar foch a la barraca y la vila pensà que ho havien fet els guardians en revenja de no deixarlos acostar als comuns... Per això, anant temps, veyent que no sortia, se va dir que la lluna se l'havía begut... Mes, anch que no hagués sigut així: si ningú hagués dit res, també l'hauria estripat com a n'ell... ¿Y dôs què? ¿Un pare no pot fer tals escarments?...—

—

El misteri estava desvelat, y dins l'urna crestallina d'aquell jorn placèvol y devant d'aquelles dues extremitats mitj mortes— els peus morats y el cap de neu,—el drama viu y punyent del pobre pare va semblarme desolador [com una immensitat negra. Y el pes del juhí fallit, del juhí eternalment errador, va ferme abaixar el front. Tzero, col humana, lo meteix que la xifra més alta de la taula, lo meteix que la flor més excelsa de la especie, ets un home; y, home, tenen rahóls altres homes: ets un rey, un déu, un microcosmos, perque tens... un cor!

L'AMORETA D'EN PIU

AIXÍ que hagueren fet els funerals y el Regent quedà instalat a la rectoria, la senyora Pelegrina's retirà a casa seva. Fins aleshores ningú ho havia sospitat que aquella bufoneta casa del carrer Mitjà pertanyés a la majordona. Dos anys enrera, al volèrsela vendre sos propietaris—uns *americanos* del poble que se'n tornaven a Guanabacoa, — la senyora Pelegrina feu sortir un home de palla que tractà y contractà com per compte propi, però que li cedí sos drets en l'acte de passar la escriptura; y com aquesta's firmà a Girona y d'allà estant els venedors se'n anaren cap a Amèrica, la cosa quedà ignorada de tothòm.

Per això fou tan regrossa la sorpresa quan, a la mort del senyor Rector, la ma-

jordona passà a *cà'ls americanos* y la gent compregué que no hi anava com a llogatària sinó com a mestressa. Aleshores fou quan a cuyta-corrents se retregueren moltes coses en veu alta que fins allavors s'havien comentat sols poch a poch: com, per exemple, el gran pernot que havia de tenir el senyor Rector difunt y la dita del Regent, de que per la rectoria semblava que hi hagués passat en Boquica, y les conferencies segretes del Paborde major ab la majordona temps enrera, y les anades d'aquell a Barcelona a comprar paper del govern, y l'adquisició, mitjançant procuradors, d'uns censos a Roch-Paniç, y les hipoteques posades a les terres de Masnovell—la millor hisenda dels entorns—a cambi d'uns quants paquets d'isabelines que s'havien fet a mans de l'hereu no feya gayre...

Y un cop inventariats menudament aquell bé de Deu de senyals de prosperitat, a la gent no li quedà cap dubte de que la majordona treuria les ungles y's posaria a rumbejar pel poble més entonada que un pagó.

Però la gent s'errà de mitj a mitj.

Fòra de la rectoria, la senyora Pelegrina seguí fent y essent lo que a la rectoria havia fet y sigut sempre.

Anava a missa de bon matí y a rosari a entrada de fosch cada día, els diumenges a *funció* de tarda, y entre any a tants combregars com senyalaven y a tantes processons com eixien al carrer; tenia a son compte l'altar de la Puríssima, y rentava, planxava y tavellava a la palla les estovalles de tres o quatre altars més; no deixava anar a cap mendicant de la porta sense ferli almoyna, y mantenía de franch a una cegueta enllitegada.

✦ Fòra d'això no la veyà ni sentia enlloch ànima viventa, y duya la vida modesta y retirada de la persona que té son passament, però que no vol esser inquietada ni inquietar a ningú. Havía ja tombat la cinquantena y era una dòna petita y botaruda com un aglà, vermella de cara, llarga de nas y ab uns ulls molt sortits que tenien força blanch y poch negre sota'ls parpres rogenchs, estesos sempre com domàs en balconada. Anava testa, ab la barba encauada en sos meteixos sacsons y les dues mans plegades a la cintura, dintre l'encaix que li feya entre'l ventre voluminós y el pit tan fòra de mida que, al caminar, sempre li havia privat de veure hont posava'l peu per molt que allargués la cama. Son parlar era mesurat

y sentenció, y les faldilles de merino negre y el mocador gran ab el béch petit sobre, que may desamparava, li encomanaven un bell posat de reverencia. No's tenia memoria d'haverli vist una llantia a sobre ni haverli ohit una paraula més alta que l'altra. Afable y seriosa ab tothòm, donava, carrer amunt y carrer avall, els bons dies y la bona nit sens aixecar els parpres ni desclavar les mans de la cintura.

L'única diferencia que se li notà al mudar de casa, fou aquesta: que mentres estigué a la rectoria, tenia dues dònes pera fer les feynes, y al passar a casa seva prengué una criadeta a tot estar.

Aquesta criadeta era una noya de bé: mansoya com un anyell, ab el nas un cayre de duro massa ensotat de l'arrel y unes ganes de trevallar que ni fetes pera mostra. Havía complert setze anys y's veyá que aquells setze anys li durarien per la vida. Fòra d'això, lo més important que tenia aquella minyona era sa mare: una mare viuda y pobra (qu'es com esser dues vegades pobra o dues vegades viuda), ab un vell tulit pera destorbarla, tres boques a tapar y mitja pesseta de jornal, llevat cabotes y dies festers. Aquesta dòna, tipa de

dur la creu tota sola, cridà a sa filla a capítol de bona horeta y va parlarli així:

—Escolta, tu, encantada, y goyta de posarte a la memoria tot lo que't diga. T'he llogat a câ la senyora Pelegrina Rectora, y aquest vespre t'hi menaré. He dit que feries bondat y pobra de tu que'm posis en un afront, perque ja estaries fresca. Ara t'ensenyaré'ls manaments que has de seguir, y ten compte de ferhi cap mancament. Primer: trevellaràs fins que't cayguin les ungles o que li facis llàstima. Segón: estalviaràs l'oli com si anés a unça'l citrell. Terç: menjaràs poch pera no danyarte'l pahidor y no castigarli la butxaca. Quart: la galejaràs sempre com si fos Sant Roch el día de la festa. Cinquè: no xerraràs res a ningú com si una avespa t'hagués pessigat la llengua. Sisè: no t'embrutaràs la roba per no haver de gastar gayre sabó. Setè: t'aixecaràs ben dematí pera no agafar peresa ni esquinsar llençols. Vuytè: no't queixaràs de cap mal fins que demanis la extremaunció. Novè: no't faràs dir cap cosa dues vegades perque no't tinguin per sorda. Y decè: quan te fiquis al llit resaràs l'*a Deu m'encomàn* tan fort com si't sortissin ànimes... Aquests dèu manaments s'enclouen en dos:

tenir contenta a la mestressa y respectar la vara de la justícia — y li ensenyava'l seu braç, arborat com una maça guerrera. — Perque si li trenques un plat, t'arrocego pels cabells; si li dónes un mal respost, t'escaño; y si t'ha de despatxar, t'esquartero viva! Ara ja ho sabs.—

La Pauleta quedà espaumada, com si el cel li hagués caygut a la crestallina; mes tan fermament degueren estamparse en son cervell els manaments, que no's tingué esment de que hagués mancat a un tan sols una sola vegada; però sa mare, com si desitgés refrescarli la memoria de tant en tant, compareixia al carrer Mitjà, y guaytant ab ayres de dictador cap hont era la minyona, solia preguntar a la mestressa:

—Y bé, senyora Pelegrina, ¿llaura dret aquella bestia?

—Dret com un fil, Paula—contestava la interpelada, somrihent ab gravetat y encauant la barba en sos sacsons.

—¿Té criança?

—Més que un que demana.

—¿Es trencadella?

—Com un atmetlló de clova dura.

—¿Menja massa?

—Lo que li fa menester... No vos esca-

rracèu, Paula: per ara tot va com ha d'anar.

—Es que si cal, ja sab que té la meva dreta pera...

—Pera esquarterarla, sí: ja ho tinch present!—

Y la majordona esclafía una rialleta de divertiment que li feya tremolar tot el sota-barba. Era la expansió més grossa que may se li hagués conegut.

Ja ho crech que n'estava de contenta la senyora Pelegrina ab la Pauleta! No podia trobarne d'altra millor ni cercantla ab fanal. A judicar: li endreçava la casa, li feya la cuyna, li rentava la roba, li cuydava una seixantena de conills, li fangava l'horta, li venía la fruyta sobrerera, l'ajudava a fer confitures y flors de carculles, a planxar, a canalar les estovalles de la iglesia y a apedaçar la roba de casa; y tot això, y miràntseli els profits més qu'ella meteixa, per sis tristes pessetones cada mes.

Les vehines, al veure aquell tragí seguit y aquella gran devoció per la mestressa, deyen ab quimera:

—No hi es per la voluntat, que hi es per les fiances.

—Ja hi pot deixar el bleix, si son cabal creix!

—Prou sabia ahónt l'amorrava la cuca de la Paula!

—Mal fat la puny! Podrà dur faldilles de alepí y mocador de sol-y-ombra...—

Perque tothòm estava convençut de que la Pauleta seria la pubilla de la majordona; y això no per pensaments temeraris, sinó perque un día una vehina, més arriscada que les altres, s'atreví a tirarne qualche entretoch a la senyora Pelegrina, y aquesta, deixant caure sobre la blancor dels ulls la espessa cortina dels parpres, havia contestat reposadament:

—Tot lo qu'està en l'ayre està per caure... Les voluntats fan les persones, y l'adagi diu que per ben servir may se pert soldada.—

Fins la Pauleta, ensinistrada per la mala volença de la gent y per les advertencies y amenaces de sa mare, havia arribat a entrellucar la ventura que podia esdevenirli. Sinó que aquella ventura remota desseguida prengué un deix amargant, com totes les ventures.

Un día sa mare li havia dit a soles:

—Avuy per demà qu'entris mestressa de

cà'ls americanos, vull que facis tapar el balcó de la sala; me fa venir cap-rodó y un día m'hi clavaría daltabaix...—

La Pauleta havia obert un pam d'ulls, sentint com una esma de protestar, però sa mare li mitj-partí l'intent ab una mirada furibonda y fulminant aquesta sentència:

— Es que si no t'hi conformes, te trech desseguida de la mestressa y aleshores no tindràs ni balcó ni casa. —

Devant tal *ultimatum* la Pauleta no havia tingut més camí que transigir: taparia'l balcó! Mes, desde llavors, no podia resignarse. Justament aquell balcó qu'era lo que li feya més goig y més orgull de tot lo que tenia la senyora Pelegrina! Els diumenges a la tarda, quan eixia de la funció d'iglesia, deixanhi encara una mica més a la mestressa, ella corria cap a casa y avans de posarse als quefers se'n hi anava una mica al balcó; solament cinch, dèu minuts, per por de que li atrapessin. Mes allò era pera ella lo millor de la festa. Tocant ab prou feyna'ls caps dels dits a la barana, com si tingués por d'escaldarse, allargava'l coll a tall de grúa y, sense bellugarse gens, guaytava al carrer com enhartada... També a n'ella, com a sa mare, el cap li rodava una mica y

per això s'havia d'estar ben quieteta, però hi trobava un bo, una dolçura, en aquella mena de tremolor y de basqueig que li veníen desseguida!... Y era aleshores quan somniava... somniava un somni de grans enlluhernador. Quan ella fos mestressa, com que ja no tindria tanta feyna y ningú la podria reptar, s'hi posaria una estona cada dia, al balcó, y els dies de festa, dematí y tarda... No envejava cap més privilegi de la riquesa. Y justament contra aquell somni únich era que atentava sa mare! La Pauleta no se'n sabia avenir, y cada vegada que pensava en l'*ultimatum* li muntaven les llàgrimes als ulls. No s'aconhortà una mica fins que li acudí una idea salvadora. Quan entrés mestressa aparedaria'l balcó, ja que sempre li deya la senyora Pelegrina que no s'ha de trencar el respecte als pares, però així que sa mare morís, tornaria obrirlo. Respirà; en aquestes condicions el sacrifici ja era més enraonat; y si fos cas que la mare manqués avans d'heretar ella, aleshores...!

Y la Pauleta reya tota sola, pensanthi en aquella simplificació del conflicte.

Atrets pel pubillatge en perspectiva, començaren els minyons a fixarse en la Pau-

leta y en pòch temps li eixiren tres o quatre casadors.

La Pauleta'n parlava a sa mare y la mare li deya:

— Còntaho a la senyora Pelegrina; ha d'anar a gust seu, perque si no... —

Aquell *si no* espahordía a la Pauleta, y el meteix vespre demanava parer a la mestressa. Aquesta meditava, y després solía contestar:

— Per mi, aquest minyó té aquesta tara, y l'altra y la de més enllà... Jo de tu ho deixaria correr, Pauletà; no te'n mancaràn pas de casadors, ajudant Deu... —

No se'n parlava més, y la Pauleta, mansa com un anyell, *deixava correr* al pretendent.

Els minyons, picats, començaren a dir:

— Quíns fums la de *cà'ls americanos!* Ni el rey li es bo!... —

Però un día o altre havien de cambiar les coses.

Certa vetlla, anant pel sopar, la minyona s'explicà així:

— Senyora Pelegrina, ¿may diria qui voldria conversar ab una servidora? —

— ¿Qui?

— En Piu de les Cabres... —

La senyora Pelegrina aixecà'ls parpres.
— ¿En Piu de les Cabres?... ¿Quí t'ha entabanat, criatura?

— La tía d'en Piu n'ha parlat a la mare, senyora Pelegrina. —

La senyora Pelegrina reflexionà.

— Això ja es altra cosa. Y ¿què li ha dit ta mare?

— Que'n parlaríem'ab vostè, y que lo que vostè fes estaria per ben fet. —

La senyora Pelegrina acabà l'agulla, se la plantà en la cúa postiça y s'estarrufà en la cadira.

— Y a tu ¿què't sembla, Pauleta?

— Caràm; senyora Pelegrina... una servidora... jo... caràm, jo diria... qu'es un galàn noy, senyora Pelegrina... — declarà tota roja y encongida la Pauleta (era la primera vegada que li demanaven parer).

— No'l tinch pas gayre per conegut... — Y la senyora Pelegrina, ab les celles frunzides y els llabis estrets, concentrà tota la seva atenció en les minvades, que aleshores començava.

Al cap d'una mica, el neguit no deixà habitar a la Pauleta.

— ¿Què'n diu vostè, senyora Pelegrina?— s'atreví a preguntar.

— ¿De què?

— D'això... d'en Piu...

— Ja no me'n recordava... Deixem passar l'agulla... Ara estich pera tu... Referies d'en Piu... Si n'ha fet parlar a ta mare, dèu anar per bon fi...

— Sí que hi va, senyora Pelegrina — digué ab prestesa la noya.

— Y ¿còm ho sabs tu?

— Perque, caràm... perque la seva tia m'ho ha dit...

— No n'hi ha pas prou d'això, dòna. La tia pot dir lo que vulga... L'hem de veure a n'ell. —

La Pauleta tingué un alegroy.

— ¿Vol que demà li diga que vinga, senyora Pelegrina?

— Valguem Deu y qu'ets ignocenta! Això ha d'anar a la quieta, sense donar que dir a ningú fins qu'estiga fet...—

A la minyona, desesperançada, li caygué dels dits la trumfa que pelava.

La mestressa passà en silenci la minvada, y després afegí:

— Demà li diràs que'm passi una quinzena la llet. Així com així també la volia pendre. —

Les mans li feren tal salt a la Pauleta,

qu'enlloch de treure un ull a la trumfa, se n'hi endugué la meytat.

En Piu de les Cabres erà una peça sense parió al poble. Alt y esquerdalench, sa cara tenia una blancor d'òs, sos llabis una vermellor de fraga y ses ninetes cendroses, arrecerades en l'ombradiu de les pestanyes, deixaven caure de gayrell una mirada dolça y picardiosa ensemps, que li esqueya d'allò més y constituí'el principal encís de sa persona.

Portava calces estretes ab campana, ab tot y haverne passat la moda, brusa blava una mica cayguda de muscleres, al coll mocador de seda vermella, ab la cúa al devant y els dos bechs derrera, y una gorreta vert oliva carregada demunt la cella dreta.

Era un ballador de primera, que ab dos salts se'n anava d'una banda de sala a l'altra sense deixar tocar els peus a terra a la parella, y en el *pilé* y en la mazarca *de punta y taló* hi feya ab les cames unes postures de cavall enflocat que constituíen l'admiració de jovent y miradors.

Per la festa major cantava l'ofici a la iglesia ab sa veu pastosa y mal focada de tenor de poble, y, per Carnestoltes, vestit

com un galifardeu, feya ganyots y tamborrelles capaces de fer esqueixar de riure a les comares y baylets que l'enrondaven.

Avans d'esser cridat pel rey, s'havía fet barber d'afició y els diumenges al matí escorçava a pèl y a repel la cara de qualque parroquià de cuyro fort que's deixava caure en ses mans, y a la tarda *ajudava* al cafè-hostal del poble, veyéntsel anar d'ací d'allà en mànegues de camisa, ab el llençollet confós sobre'l muscle dret, balancejant ab fantasía la safata plena de begudes y cridant els *«voiiy!...»* d'una manera tan particular, que allò sols hauría bastat pera donarli nomenada. Figureuvos que clohia la meytat de la boca y badava l'altra meytat en rodó, en forma de clau de vaga, y per aquell graciós foranich engegava a l'espai, ab sa clara veu de tenor, el crit eufònic, que ratllava la fumareda espessa y cohenta del cafè, zigzaguejant y retorcentse ayrosament com una serpentina sonora. Però, llevat d'aquelles habilitats inútils y d'aquells oficis incipients que ab prou feyna li donaven qualque ralet pera beure y galejar, en Piu no tenia res més a fer en tota la setmana que passejar el terme en busca de qualque conillot descuydat o d'una alosa ignocenta

que's deixessin arribar aprop el missatge d'algun tret mal intencionat.

La tía que se l'havía recullit quan quedà orfe no havia pogut lograr ferli junyir la esquena sobre cap feyna que durés més enllà d'un quart.

Però anà al servey, y al tornarne, desseguida's conegué que havia fet grans progressos: duya, sobre tot, una finura de llengua y un recapte d'importancia que no hauria desdit pera'l càrrech de batlle major.

Tirantse enrera y deixant anar les paraules com si fossin cinquenes, declarava a qui el volgués sentir qu'ell se veyia ab cor de tenir una *circunferencia* ab el més *pin-tado* que se li posés al devant, perque qui ha corregut món fa cas *sumís* de les coses *mínimes* qu'embauquen al *baix pòpuli*...

Per altra banda, participà a la tía que volia fer quelcòm de profit pera guanyarli el pa a la vellesa y que no més mancava trobar *què*. Y, després de llarga reflexió y madur examen, la tía's vengué un dels dos horts que tenia y comprà pera en Piu mitja dotzena de cabres que d'aquella hora en avant havien de donarli ofici y sobrenòm.

Feya cosa d'un any que les tenia, quan sa protectora, vehina de la Paula, reparant

la fortuna que s'esperava a la Pauleta, va parlarne a n'en Piu. En Piu declarà que s'hi pensaria. S'hi pensà, y com sempre la seva deria havia sigut, avans com després de fer el servey, no escarraçarse gayre, veyent que aquell era camí pera lograrho més tart o més dejorn, donà molt solemniament, com aquell qui fa una gran concessió, sa venia a la tia pera qu'explorés el terror. Al cap de tres dies s'aturava a la porta de *cá'ls americanos* pera deixarhi la llet.

Així que l'ohí la Pauleta anà corrent pera obrir, mes la senyora Pelegrina li feu una senya, li prengué l'ançat dels dits y sortí ella en persona.

El minyó estava enrondat de les cabres, ab la verga en una mà, la mesura en l'altra, la cama dreta testa, la esquerra allargada, tot ell en positura coreogràfica, ab son cap de gayrell y la gorreta sobre la cella. Tenia preparat a flor de llabi un mot d'afecte, y dels ulls li vessava una mirada encisadora que havia de corferir a la Pauleta tantost tragués son nasset camús; així es que al veure, en comptes d'ella, a la majordona, quedà una mica desconcertat, però refentse desseguida y agafant tot ell un posat de gran finura, la saludà pressarós, de

la meteixa manera que saludava al coronel del *cuerpo*, y li preguntà per la salut. Després descambiaren quatre paraules de complacencia mentres mesurava la llet, y quan se perdé carrer avall l'ayrosa silueta del cabrer, que's balancejava avant y enrera, com si tingués una mica balderes les frontices de les cuixes, la senyora Pelegrina se n'entrà a dins tota satisfeta.

La Pauleta la esperava rera la porta, ab les mans beatament plegades y els ullots d'anyell plens d'ansia amorosa.

— ¿Y dôs, senyora Pelegrina? —

La senyora Pelegrina's posà seriosa.

— Es un minyó de molta criança, a fel! —

La Pauleta creuà'ls braços devant del pit, vessant una alegría imponderable.

— ¿Vol que li diga això a la mare, senyora Pelegrina? —

La senyora Pelegrina medità una mica.

— No diguis res per avuy, Pauleta: demà me'l miraré ab més perfecció... —

L'endemà la senyora Pelegrina 's mirà ab més perfecció a n'en Piu, en Piu estigué encara més fi que'l día avans ab la senyora Pelegrina, y al complir el terç, la senyora Pelegrina donà a la Pauleta la seva aprobació sense reserva de cap mena. No

s'ha de dir si la Pauleta aniria cuyta-corrents a durla a sa mare, la mare a la tia y la tia a n'en Piu! Tan depressa's tramità l'assumpto, que al cap de la setmana en Piu era declarat oficialment promès de la Pauleta.

La Pauleta arribà al comble de la ventura quan la senyora Pelegrina li digué qu'ella seguiria prenent la llet tot l'hivern pera que *ells* poguessin veures una mica cada dia sense donar que dir a la gent.

La minyona, la mare y la tia no hi veyen de cap ull; els únichs que conservaven la serenitat, per rahó de llur natural enlayrament, eren en Piu y la senyora Pelegrina.

Però aquell, que no volia dormir-se sobre sos llaurers, declarà un dia a la Pauleta que aquells quatre mots escaducers dits al peu de la porta, no'l satisfeyen pas, y que haurien de mirar de sortir una mica cada diumenge. La Pauleta, tota temerosa, ne parlà a la mestressa, y la mestressa arrugà les celles, dihent que allò fóra donar que dir a la gent.

La Pauleta, tota emmigranyada, no s'atreví a replicar; mes aleshores la senyora Pelegrina, en vista de l'acatament y sumissió de la minyona, va ferli:

— Mira, dígali a n'ell que això d'anar a fòra no m'està bé, però que si té ganes de conversar ab tu el deixaré venir una estoneta cada dissabte.—

Així's feu, a satisfacció de tothòm, y en poch temps en Piu va ésser l'home de confiança de la casa.

S'havien de despenjar unes cortines, per exemple, y deya la Pauleta:

—¿Per què'ns hem d'estirar tant, senyora Pelegrina? Si vol, aquest vespre li diré a n'en Piu que les despengi...—

La senyora Pelegrina ho trobava ben pensat: en Piu despenjava les cortines y, com observés que la sala's retirava a la de casa'l seu coronel, la mestressa li ensenyava complaguda tota la casa. Un altre día'l paborde major se posava malalt a l'hora d'anar a cobrar els censos a Roch-Paniç, y la senyora Pelegrina, després de molt vacilar y encomanarli gran reserva, conferia l'encàrrech a n'en Piu. Y en Piu posava aixeta a les bótes del vi, y en Piu inventava un nou escorridor pera les gabies dels conills, y en Piu, en fi, resolía en un santiamén totes les dificultats que's presentaven a la casa.

Així que, a entrada de fosch, comparei-

xia, la Pauleta'l rebia ab alegroys, y la senyora Pelegrina, somrihentli tota afable y majestuosa, li signava una cadira. Després passaven la estona tots tres a la cuyna, perque la Pauleta no s'hagués de destorbar; y mentres aquesta arreglava'l sopar y la senyora Pelegrina feya mitja, repapada en la cadira alta y ab la bosseta del capdell penjada al braç, perque no tenia falda, en Piu contava falornies de quan feya de soldat, ab cada mentida que les divertia d'allò més.

Un dia la mestressa preguntà:

—Y bé, Pauleta: ¿estàs contenta de lo que faig per tu?—

La Pauleta creuà les mans sobre'l pit y clogué'ls ulls tant com pogué, no trobant un terme de ponderació prou superlatiu pera explicar son agrahiment.

La mestressa, llavors, li va fer, satisfeta:

—*Veyàm*, donchs, si miraràs força per la casa!—

D'aquell dia en avant el zel de la Pauleta no tingué límits.

Un altre dia, havien acabat l'arroç y la mestressa la envià a comprarne mitja lliura. Era dijous, y, al tornar, vegé ab sorpresa que hi havia en Piu a la cuyna. El minyó'ls hi havia dut un recuyt, y la senyora Pele-

grina'l deixà quedar una estona pera pagarli la finesa.

D'aleshores en avall, els hi compareixia quan menys s'ho esperaven, ara ab un grapat de mores com el cap del dit, ara ab un plat de créixems per enciàm.

Tot ho regalava a la senyora Pelegrina dihent que ho havia cullit expressament pera ella, però al dirho guinyava ab picardia y de trasantó a sa promesa; y aquesta no se sabia avenir de la sotilesa d'en Piu y de la manya que tenia pera engrescar a la senyora Pelegrina. No més li sabia greu qu'ell may li parlava formal, tant, que un vespre, enrahonantne ab la mestressa, la Pauleta li confessà sa pena:

—¿Fa qu'es estrany, senyora Pelegrina, que ab quatre mesos qu'enrahonèm ab en Piu, no m'haja dit encara quàn ens hem de casar?

— Ah, beneyta! No hi vagis depressa, que prou que't vindràn els mal-de-caps... ¿Quàn estaràs millor que ara?...—

La noya, ben mirat, trobà que la senyora Pelegrina tenia rahó: millor que ara ni al cel podria estarhi.

Uns dies més tart, sentí que la majordona parlava d'anar a Girona pera una diligencia,

y qu'en Piu l'acompanyaria pera ferli costat: ne parlayen tots dos com d'una cosa ja concertada, però la Pauleta no va entendre lo que podia esser, perque li havia passat per alt quan ho concertaren.

Mes aquell vespre, al anar a tancar la porta a n'en Piu, aquest li donà un pessich retort y li feu una ganyota, töt enriallat. La Pauleta aclucà'ls ulls y sentí que posava pell de gallina. May, fins aquell punt, en Piu li havia fet una semblant manyagà. Se'l mirà, extàtica, y després baixà'l cap tota confosa. Y poch més tart, al ficarse al llit, digué una dotzena de parenostres demanant a Nostre Senyor que fes decidir a n'en Piu ben aviat; però no'ls digué pas fort com si vegés ànimes, sinó tan baixet, tan baixet, que no la sentía ni la gira del llençol.

— La vigilia d'anar a Girona y mentres s'estava aparellant la roba, la senyora Pelegrina cridà a la Pauleta.

— ¿Què mana, senyora Pelegrina?

— Escolta, Pauleta: a les tres marxarem, y quan jo sia fòra tanca la porta y no't moguis de casa en tot el día.

— Està bé, senyora Pelegrina.

— Y si venía algú y preguntava ahónt sóch, digues que a Masnovell.

— Sí, senyora Pelegrina...

— Com que ara no hi ha gayre feyna y ja estaràs llevada, tant se valdría qu'endecessis bé tota la casa...

— *Bueno*, senyora Pelegrina...

— Muda'ls llits, que'l dilluns farèm bugada... Y al vespre tingues el sopar a punt.

— Sí, senyora Pelegrina...—

La senyora Pelegrina's girà d'esquena pera posar un paquetet al sach de mà.

— Tant se valdría que'n fessis una mica més y... feríem quedar en Piu.—

La Pauleta picà de mans.

— Y ara, vés pel sofregit, que no se t'agafés... —

La Pauleta ni sentía que toqués de peus a terra.

—

A les tres de la matinada la tartana s'aturava a la porta, y la senyora Pelegrina, qu'estona feya esperava, després de persignarse, baixà la escala més reverenda que may, ab son mantell estès de merino negre ab les tres punxes voleyant, y arrapat ab les dues mans el saquet de catifa.

La Pauleta li arrimà una cadira al puja-

dor, en Piu li donà la mà de dalt estant, y la senyora Pelegrina desaparegué dins de la tartana com en la gola d'un monstre.

— Adeu, Pauleta... y sobre tot tingues compte — feu la seva veu reposada.

El fuhet petà caragolantse, la tartana marxà esquerpa fosca enllà y la minyona va tancar la porta.

Tot aquell día no's donà punt de repòs, esterrejant, picant, espolçant, girant la casa de sota a sobre.

La Mare de Deu de la escaparata se la mirava, tota riallera la seva cara rosada, com si no's sapigués avenir d'aquell enrenou. Quan ja tot va estar com una patena, la Pauleta s'adonà de que fosquejava. Anà a endreçarse una mica pera que no l'atrapessin escabellada, y posà a corre-cuyta'l sopar a taula. En la confecció d'aquell sopar hi esmerçà tota la seva ciencia de cuynera y tota la seva devoció d' enamorada... Havía de tastarho en Piu!

A les nou de la nit sentí fressa de rodes a l'altra banda de portal, y corregué a obrir la porta de bat a bat. Li semblava que feya un sigle qu'estava sola.

La senyora Pelegrina baixà de la tartana

y donà la bona nit ab grán solemnitat. En Piu baixà darrera d'ella, y al vèurel, la Pauleta's feu un pas enrera, meravellada. Portava vestit d'estrena, barret y capa madrilenya,

— ¿Què tal? — feu ell ab ayre protector, tombantse enrera y ensenyant dissimuladament la cadena del rellotge.

La Pauleta plegà les mans, enlluhernada del tot.

— Mà, Piu!... Sembles el rey! —

Però la veu de la mestressa la sobtà.

— Ara has de dirli... senyor Piu... Es l'amo de casa. —

En Piu se quadrà, en positura coreogràfica, y com la Pauleta se'ls mirés a l'un y a l'altra, sens enténdrels, la majordona, més vermella que un quiquiriquich, afegí, abaixant els parpres modestament:

— Aquest matí ens hem casat, en Piu y jo... —

La Pauleta encara no ha tornat ben bé de l'espalmament.

**ALTRES DRAMES
Y ALTRES COSES**

SOBRETAULA

GUILLÉM d'Assurqui, un cop tip, va sentirse desagradosament anguniat; un cercol de ferro li oprimia les costelles y un llunyà remor de vent li torturava l'ohí.

Ab la *guerrera* desfeta, afluixada la trinxaxa dels pantalons, tot desarreglat, s'aclofava ab deixament en la cadira com si li manqués esma per'aguantar el tronch redret.

Tenia la cara encesa, congestionada; el coll inflat, fluix y penjant el llabi, encara greixós de les viandes; somort l'esguart, que sols a trets s'avespava ab estranya lluhissor; groixuts els parpres; ramejat de filaments vermells el blanch dels ulls; rohentes les galtes, y aturada la sang a les orelles... No estava ben ubriach encara, mes

li donava un aspecte aturat y bestial l'influx soporífich d'aquell sopar abundós, carregat d'especies fortes y regat per bona mena de líquits torbadors: d'aquell sopar endrapat alegrament en companyia d'una bella fembra, d'una *lupa* ufanosa com rohella de femer, gens marcida encara pels tràmpols de la vida alegre. Mes, ab tot y el malestar produhit per la gola satisfeta ab excès, per la resplendor dels vint llums que aclarien a *giorno* la saleta y per les flayres qu'exhalava aquella dòna, el comandant, impenitent, allargava encara'l braç insegur, per quals venès semblava correr opi, presentant a Teresa la diàfana campana de cretall pera que tornés a omplirla una y altra vegada; y Teresa, feta a tenir vora seu aquella cara espessa, en la que feya temps la disbauxa hi anava estampant un segell de grolleria y reminiscencies d'idiotesa, buydava en la copa raig derrera raig, no logrant aplacar la rohentor de gorja en aquell home. Y ell bevia, bevia interminablement, deixant més marcat cada vegada'l rastre greixós de sos llabis en la vora del purissim cretall, y sentint en el tou de son cervell lleus bronziments que poch a poch anaven accentuantse, fins a

convertirse en una trepidació continua, com de tren en marxa... A la fi, impacient, llençà la copa, encara mitja de vi — que al caure sobre les estovalles hi feu una gran taca daurada hont nedaven gessamins y violetes d'un ram desfet, — y tombant el cap, fixà la mirada peresosa en l'amiga, que també se'l guaytava a través de ses pestanyes envellutades, contantli no sabia què, y ab els llabis estirats per un somriu indiferent...

De sobte allargà'ls braços, enronjà'l coll de cigne y, en un rampell, va ferhi un llarch petó. Després, acabades les forces, mitj en-sopit altra vegada, aclucà'ls ulls, els braços s'afluixaren rellicant y quedà ab el cap reposat sobre'l pit d'ella, sentintse amanyagar pel suau contacte d'uns dits llarchs y prims que li revoltaven els cabells.

La ubriaquesa no li llevava'l pler de tenir a la dòna prop de sí, y aquest pler, me-teix que halè de ventitjol nocturn, li omplia de frescors delitoses l'ànima. Sols que la fressa aquella de son cap l'aixordava, dominant y sobreposantse a totes les impressions. En els primers moments la fressa era encara passadora; mes aviat s'hi sumaren altres sensacions que la feyen intolerable.

Un gran xòrrech, com d'aygua tebia, brollà en un indret imprecisable de son cos y anà pujant de primer pausadament, després guanyant en rapidesa a mida que s'acostava al cap; y, d'improvís, el comandant sentí ab estranyesa que plovia en son cervell. Al principi eren gotes espayades, després a ruixat fet, més tart a xàfechs, que amenaçaven anegarli les profunditats del crani... Mes no: ab tot y l'abundor de líquit que hi queya, el crani no acabava d'omplirse may, com si fos un pou sense sòl... El comandant obrí els ulls, esverat, y espolçà'l cap. Pel badall dels parpres, inflats y rojos, la mirada borrosa percebí espesses boyres verdes y groguenques que's breçaven en l'ayre, esfumant les ratlles y colors dels objectes...

Volgué mantindre'l front alt y no va poder: un gran pes que hi havia a sota li feya torcer y caure sobre'l pit de la dòna com en un perfumat coixí.

Aleshores recordà confosament aquells capells antichs, grossos y brunyits, que havia vist al Museu d'Artillería, y li semblà que son cap se tornava un d'aquells capells, immens y rodó com una marmita. Y mentres tant la estranya pluja, convertida

.....

en cascata, s'hi buydava en devassall seguit, impetuosa y escumejanta com l'aygua per la resclosa d'un molí, deixantli una humitat que atravessava l'ànima, una humitat estranya, penetrant y torturadora com les fredors d'una cremadura.

En mitj de núvols que tan aviat eren vermell d'escarlata com negre d'òs, algunes llumenetes trèmols e inquietes començaren a dançar a devant dels parpres, altra volta closos; y el pensament de l'ubriach se posà a perseguirles, ara l'una, ara l'altra, a les que guspirejaven més; però, talment com si les bufés, se li fonien així que les atrapava, y aleshores l'atenció li fugia y augmentava son neguit. Y la fressa, aquella fressa aixordadora, y la pluja infernal que no paraven ni un instant, a la fi anaven a rómpreli el cervell, que creixia, creixia com una esponja sucada, fins a no cabre en son clos y empenyer fermament les parets d'òs que'l subjectaven. Y el crani dolia y a cops tremava com un muralló consentit que va a esfondrarse.

Un esglay pregón sobtà a l'home. Volgué aixecarse, cridar, fugir, mes no pogué: ses forces no obehiren aquell rest de sa voluntat angoixada, y vulles no vulles per-

manesqué aclofat, com mitj adormit... Y aleshores sentí que una campana, o potser una trompeta — no sabia bé què, — fent re-trunyir per tots els recones de son cap les estridencies llancejantes d'un toch guerrer, augmentava'l concert diabòlich; y la cingla de ferro que li voltava'l tronch s'estrenyia més y més, aixafantli la freixura, y una mena de tenalles rohentes — la mà de la mort — li oprimia la nou del coll fins a ofegar-lo... Els peus y l'ànima se li gebraven en-semps... Fou un moment de lluyta formidable. El comandant se posà en peu, els ulls badats, sense mirada, y unglejant ab els dits crispats el tovalló...

L'ayre cremava y's fonia al tocar sos llabris; grans bromes morades li cegaven la vista, el cervell s'obria, esclatava com un polvorí abrandat... Donà dos passos, estirant endevant els braços y mancejant es-veradament... y, de cop, se desplomà me-teix que un edifici sense fonaments. Al petar de cara al sòl, donà un cop sórt...

Teresa, que se'l guaytava somrihent, aburrida, llençà llavors un xislet y corre-gué cap a n'ell.

— Aixéquet, beneyt! — li digué, tocantlo ab el peu y esclafint una rialleta.

Mes el comandant no's mogué; sols una mà que havia quedat torcida, de llom sobre la catifa, obrí els dits al girarse.

La dòna, aleshores, cridà a un cambrer pera que'l duguessin al llit.

Però al ajupirse pera cullirlo, el criat murmurà aterradíssim:

— Però si està mort!!... —

Teresa s'esgroguehí; per son cervell creuà atropelladament la idea de sospites, d'empresonament potser y, aprofitant un moment de trahut y confusió, s'esmunyí felinament cap a la porta y desaparegué. No deixava res seu a l'*hotel*.

Al entrar un metge de la pròxima casa de socors, cridat a tota pressa pel fòndista, guaytà ab les celles frunzides el lloch ple de claror y de desordre, se fixà en la taula revolta, examinà'l cadavre, y al estendre la butlleta de defunció, posà sense vacilar: «*Apoplegia fulminante.*»

CARNESTOLTES

LA Marquesa d'Artigues s'estava tota soleta en son lloch de costúm, en son etern lloch, darrera'ls vidres del balcó, aclofada en la butaca, ab la tauleta al devant, els *impertinents* als dits y la pelegrina d'astrakàn sobre les espatlles seques y ossoses.

Les criades joves se'n havien anat ab la portera a veure la entrada de la gent a un gran ball de disfrees que tenia molt crit aquells dies, l'administrador havia sortit també a orejarse y la Gloria, la cambrera gran, després d'aconduhir a la senyora, s'havia retirat prudentment, enduhentsen la llantia, pera no destorbarla en ses devocions del jorn.

Y la Marquesa, estacada al seti per sa immovilitat forçada de paralítica, s'havia

quedat immòvil y entenebrida en la gran cambra sense llum.

Demunt la tauleta blanquejava la taca incerta del diari, y per les persianes, obertes de mitj en avall, entrava la resplendor dels fanals de la Rambla, topant, de primer, ab el cap de la Marquesa y accentuantli vigorosament sos trets de vell senador romà, y anant després a endaurar d'or bell un troç de sostre y una llenca de paret. Al fons l'arcoba, plena d'ombra y de misteri, semblava un dintell de tomba, y els mobles, severs y escassos, d'antiga demora, s'estaven arrimats a les vores com besties presoneres de la fosca.

Un cop acabada la tirallonga dels resos cotidians, la Marquesa deixà caure ab laciutut rosaris y mans sobre la falda, y's posà a mirar distretament a fòra. En aquella hora passaven per la Rambla comptades persones, y totes ab llurs vestidures naturals.

—Gracies a Deu!—se digué de pensament la dama; y sobre'l camper fosch de l'arcoba, son rostre, aclarit a lo Rembrandt, s'animà ab un llampech de satisfacció. Era dimars de Carnestoltes, feya tres dies que no parava de veure disfrees, y la pobra:

Marquesa ja n'estava tipa y ben tipa de vèureles.

En ses llargues vetlles de solitaria y d'impedida, quan no tenia altres distraccions que'l llibre piadós o la fulla de noves, ni més companyia que'l servey, algún paràsit pidolayre o qualque amistat plena d'anys y de xacres com ella, que tots plegats li parlaven sempre de les meteixes coses ab les meteixes paraules, la pobra dòna, impacienta y neguitosa, afamada de renovament y d'animació, hi pensava de tant en tant y ab certa complacencia en aquell Carnestoltes que havia de passar sota sos balcons, alegrantho tot ab ses expansions rialleres y fora de motllo. Però'l Carnestoltes venia y ab ell els crits aixordadors, la gatzara boja, les corrúes de galifardeus mal girbats que feyen bromades grolleres o gestes sospitosos... y ella, la trista condemnada a presenciar de cap a cap del dia aquel desenfrè estúpit o libidinós de somni d'histèrica, acabava per sentirsen segretament agraviada en sos gustos llimats d'aristòcrata, en sos pudors de vestal endurida y en son humor metòdich y reposat de vella y de malalta.

Y aleshores era quan, rebotentli per dins

ses impaciències soperbioses de persona avesada a fer regnar sa voluntat, manava cloure'ls finestrons sobre aquell espectacle profà y profanador y, ficada en son carret d'invàlida, se feya dur cap a l'altre cap de pis, cap al darrera, lluny de la bellugadiça baladrera del carrer. Mes fins allà la seguía també'l soroll de disbauxa, torbantli les orelles y entrebancantli el pensament, y a la fi, quan ses mirades se cansaven de topar ab les tristes parets o ab els servidors silenciosos que la enronraven, la reprenía la frisança de claror, de moviment, de vida... y el carret, rodolant mansament sobre les catifes, retornava en silenci cap a la cambra. Se badaven de nou els finestrons y mitges persianes, el silló enclotat rebía'l cos feixuch altra vegada, la tauleta s'aixancarrava com un pont de quatre estreps demunt les cames mortes, y els ulls cendrosos tornaven a bellugarse inquietament derreta'ls crestalls de les ulleres ab mànech.

Y així esperava la nova crisi de tristor o aburriment la senyora Marquesa.

Precisament aquella meteixa vetlla n'havia passada una d'excèpcional per ses conseqüències impensades.

Havia començat per dir que'l llum no

cremava bé y's feu portar, una darrera l'altra, totes les llanties de mà de la casa y totes, successivament, se les feu traure dient qu'estaven mal arrenjades y que tothòm conspirava contra ella pera ferli pasar una vida desesperada. A l'administrador—arqueòleg casulà—que va intentar aquietarla, l'envià a passeig dihentli que si's cuydés tant de lo que calia com de comprar desferres y coses arnades, no passaria lo que passava; a la cuynera li retregué'l brou salat que li havia fet un mes enrera, a la cambrera jova l'amenaçà ab tirar-la al carrer per respondona, y a la Gloria, la cambrera gran, li digué qu'era una nyeu-nyeu que no procurava més que pera ella.

—Ah! si jo'm pogués valdre!... Ah! si Deu no m'hagués donat aquest gran càstich!... Ni un minut més estariau pels meus entorns!...—Y frenètica, exasperada, picava nirviosament ab ses ulleres de tortuga sobre la ossada de ses cames magres, y la veu, trèmola de dolor y d'indignació, se li aturava, mentres cara avall li rodolaven dues llàgrimes que li omplien la boca d'amargantes salabrors...

La noble fera no havia fet ayres d'aquietarse fins que sentí darrera seu una remor

intermitent y baixa que esmlava ferli de tornaveu. Girà'l cap: arrupida en un recó d'arcoba, ab la cara enterrada en son devantal abonyegat, la cambrera gran lluytava per'ofegar violents sanglots. Al deixarli anar a sobre son esguart ple d'alteracions, la Marquesa sentí que totes ses funcions se paralisaven y quedà ab el cap tombat, el braços immòvils, la boca entreoberta y les ninetes fixes... Mes això durà sols un instant. La Marquesa's girà incontinent, y com si res hagués notat, despedint ergull despòtich per tots els trets de son rostre autoritari, s'encarà ab l'administrador y ab les criades joves, en peu tots y ab ayre esmaperdut devant d'ella, y els hi donà asprament el comiat.

—Anèu, anèu a la cuyna, ¿què hi feu aquí?... A veure si després de tot encara no podré sopar, avuy... Y vostè, don Joan, faci desseguida la carta pel masover, dihent-li que ha enviat els ous passats... Tothòm se'n riu ja de mi...—

Els servidors se retiraren més que depressa, llençant un sospir de desfogament y coneixent que la turbonada s'esvahía. La senyora deixà passar un minut y després, ab veu força diferenta de totjust, cridà a la

Gloria. La Gloria, ab la cara enfonsada en el devantal, no la sentí o no li volgué respondre.

—Fa'l bot!—pensà la Marquesa ab aco-
rament; y repetí ab una mica d'imperi:

—Gloria, dónal ¿qu'ets sorda?

—¿Què mana, senyora?—feu ab prestesa la veu, ennassada de plorar, de la cambrera.

—Cullme'l mocador, que m'ha caygut.—

La cambrera sortí de l'arcoba, y, quan se la vegé al devant, aguantantse les llàgrimes y entregirant la cara per'amagarles, la Marquesa sentí que se li fonía tota la malicia de suara com una gota d'aygua en paper xuclador, y exclamà ab una serietat tota fingida:

—Y aral ¿De què plores?... Te tornes molt estranya, Gloria!—

Llavores la cambrera perdé'l fre del respecte, y cayent de genolls als peus de la senyora, li agafà una mà y li omplí de petons y llàgrimes.

—Me perdoni, senyora... senyora meva!—

El cap de senador romà's feu sobtadament enrera, fugint del raig de la claror, y una veu trencada per la emoció exclamà desde la fosca:

—Però... ¿a què ve... criatura?

—Me perdoni, senyora! Jo més m'estimaria morir-me que fer-la enfadar, y la faig enfadar sempre...—

La Marquesa volgué parlar, dir quelcòm. Els llabris y la barba li tremolaren, els ulls tèrbols relluhiren en son redós ombrívol, mes les paraules no van arribar a sortir. Ella coneixia prou aquella gran humilitat que sovint humiliava sense voler son orgull repropri, fentli donar compte dels rampells injustos. Aquesta volta li feu més impressió encara: sentí enveja de plorar de vergonya, de demanar perdó a son torn, d'estrenyer contra sí aquell cap ignocent que vers ella s'aixecava implorant, mes... no gosà... D'una banda aquell meteix orgull de casta que la tiranisava, y de l'altra son encongiment ofegador de verge vella, que no ha après d'estimar en sa joventut, li posaren un moç a la boca y li tallaren l'impuls d'allargar els braços. Mes tan violent fou l'esforç que li costà'l reprimir-se, que'n devingué tota trasbalsada; y quan a la fi pogué enrahonar, la veu li sortí aspra y sens entonació, com certes veus d'home: una veu misteriosa que no's coneixia ella ni ab prou feynes li reconegué la cambrera.

La Marquesa va dir:

—Sí... sí que'm fas enfadar... quan... fas coses... així.—

Un nou ruixat de petons y llàgrimes li caygué sobre la mà.

—Perque, ja ho sabs que no't pots trastornar...

—Senyora meval... Senyora meval...

—¿Què dirà'l doctor demà, quan te trobi malalta?

—A mi ray!... Mentres no hi trobés a la senyora!...—

El dolor intim d'aquell plany trobà un accent tan viu de senceresa, que anà de dret al sentiment, esbotzant tota lley d'encongiments y prejudicis, y la severa Marquesa d'Artigues, sense saber què li passava, agafà d'una estrebada'l cap de sa companya y l'estrenyé durament contra son pit. Restaren abraçades una estona, l'una ofegantse en sa tendror feréstega y l'altra mitj esvahida de ventura.

En tants anys com feya qu'estaven plegades, era aquella la primera proba mutua d'afecte que's donaven, així, clarament, sense reserves; y com si aquella abraçada hagués sigut la revelació definitiva, al deslligarse sentiren, cada una d'elles, que l'al-

tra li era necessaria sobre la terra, com si de cop llurs dues vides incomplertes s'haguessin fos y completat en una sola.

No's van pas dir una paraula més. La Gloria portà, com cada día, el sopar a la senyora y li serví demunt de la tauleta, sens atrevir-se a aixecar els ulls plens d'infinides estranyeses, y la senyora, per sa banda, menjà calladament, sentint alçapremat son cor per una força desconeguda.

Les criades, flayrant de lluny la bona harmonía, parlaren a la Gloria d'anar a veure les disfrees, y el senyor administrador d'eixir a donar un vol, y la Gloria'ls hi dugué a tots la venia de la senyora y tancà rera d'ells la porta de la escala. Les dues dònnes quedaren així soles quasibé en tota la casa, y aleshores, en la pau segreta de la intimitat, se sentiren felices sense dirsho.

La cambrera portà'ls rosaris a la senyora pera que fes les seves devocions, y després se retirà quietament enduhentsen la llantia, puig la senyora tenia per costum resar a les fosques, sense més lluminaria que les de la Rambla, que anaven fins a la casa y li entraven a la cambra esmortuhides per la distancia; y ella, la Gloria, se'n anà a l'oratori,

a resar també una gran oració sense paraules, una gran oració plena d'unció amorosa vers tot lo del cel y de la terra: la oració muda de la felicitat.

La cambrera tenia quaranta cinch anys y en feya trenta que servia a la senyora: havia començat a servir-la essent una nena encara, y servint-la s'havia fet dòna sense notarho, y servint-la y sense notarho sempre, havia deixat escorrer xorcament sa joventut, fins arribar com qui diu a les portes de la vellesa sens amors, sense llibertat, sense niu, sense res propi, fòra d'una gran devoció de cà fidel, d'esclau voluntari, envers la senyora. La cadena que havia pesat sobre la voluntat y la consciencia de tots els seus, la marca d'esclavitut que la casa d'Artigues havia estampat en les espatlles de generacions d'homs propis, de vassalls, de masovers, de lacays, semblava haverse reblat en l'ànima, penetrant fins a les entranyes d'aquella pobra criatura humil, que no's sentia en sí meteixa y que, meteix que son destí hagués sigut únicament el d'anihilarse y servir de contrapès a un altre destí, s'entregava al sacrifici ab la resignació del que

compleix un vot desconegut, una expiació remota.

D'ençà que havia entrat a servir a la senyora—que aleshores ençara no era la senyora Marquesa, sinó la filla del senyor Marquès — no pensà més qu'en ella ni visqué més que pera ella. Aleshores la mestressa li passava de vint anys a la criadeta y era una donzella forta, hardida, valerosa com una amaçona guerrera. Lletja y altiva, plena d'ergull, mes exempta de vanitat, coneixentse ella meteixa que no era apta pera'ls goigs ni pera les servituts del matrimoni ni de la vida religiosa, havia refusat casarse o ficarse en un convent, permaneixent fadrina en el sí de la familia, mentres ne tingué. Orfa de mare, ab sos pare y germans arrocegà durant molts anys, d'un cap d'Europa a l'altre, la passió ambulatoria qu'era'l tret característich de sa nissaga. A París vegé morir d'una cayguda de cavall a son germà gran; a Ginebra, d'una pleuresia a son pare; a Valencia d'una altra malaltia comuna a son germà petit; y quan se trobà sola sobre la terra, enrobustida y virilizada son ànima pel dolor y la solitud, l'impuls atàvich, verinosament agullonat, li inspirà la idea de fugir del cementir de re-

corts qu'era pera ella'l món vell, y d'anar a esperar en el món nou l'arribada solemniat de la no llunya vellesa. Mes un destorb imprevist, un tumor blanch que se li congrià en un genoll, esbarrià tots sos plans, fentla aposentar a Barcelona, d'hont ja no havia d'eixir més fòra pera dur sos òssos a la llunyana casa payral. D'aleshores en avall, sa naturalesa, que havia sigut entera y ferma, com si de sobte's revengés dels passats dependis d'activitat, anà trayent gran floriement de xacres, de les quals fou la més crudel una paràlisi que li aturà les comes, amortallant ab elles la ferotge energia de la Marquesa. En aquella època de dolors, d'enrunament y de desesperació irresignada, fou quan ella pogué coneixer la devoció de sa cambrera. Les impetuositats superbioses, el despotisme ingènit de son caràcter, acabaven la paciència de tothòm, allunyant de son costat metges, criats, administradors, amichs: a tota cosa vivent, fòra del cà fidel, de l'esclau voluntari, de la pobra Gloria, que sempre restava allà meteix, assistintla ab humilitat, sofrint ab ella, guaytàntse-la ab sa dolça mirada qu'era una deù tendrívola, excusantli ab els demés cada rampell o extravagancia y fentli min-

var, a força d'afecte y de sollicitut, el rosech de les marfugues o de les decepcions. Y el cor de la Marquesa, quasi momificat y endurit en sos prejudicis y menyspreus de casta, acabà per entendrehirse y revifarse per la màgica virtut d'aquell gran afecte. A força d'heroïsme callat y nèt de càlcul, la Gloria anà pujant per graus als ulls de sa mestressa, passant d'animalet sens importancia a servidor útil, després preferit, més tart imprescindible, pera devenir a la fi quelcòm fòra de qualificació que s'enganxa a l'ànima y la domina segretament sense sospitarho. L'egoïsme animal havia començat per dir a la Marquesa que sa tranquil·litat estava a mercè d'aquella cambrera, però un jorn, sense callar l'egoïsme, l'ànima noble y justiciera, lliure de jous mesquins, li feu sentir l'alta y la companyia d'una altra ànima amiga. Això fou quan la Marquesa, ja llargament baquetejada pel dolor, començava a doblegar son cap altiu devant de la voluntat divina y acceptava ab amarga resignació son destí. Mes aleshores, ja més calma y serena pera guaytar fora de sí, s'adonà de que la cambrera, expremuda de sofrir ocultament dels sofriments de la senyora, esdevenia com ella un enginy de

dolors inconfessats. La Marquesa parlà ab el metge y el metge li declarà reservadament que son cà fidel se moriria per virtut de sa fidelitat meteixa, que li havia malmès el cor. ¿Quàn seria això? Quan Deu volgués... Les vides de miracle duren anys o s'apaguen d'improvís a qualsevol estornuch de la casualitat. Y l'antiga donzella guerrera, la soperba descendenta dels soperbs senyors d'Artigues, al escoltar, petrificada, la terrible sentència, sentí una punyida violent y quedà indefensa y vençuda devant la criatura humil. Y aquella criatura, ab manyagueria inconscient d'infant malalt, regnà desde aleshores, sense donarsen compte, sobre'l servey, sobre la casa, sobre tot, perque regnava en el cor de la senyora.

—No la contrarihin, que faci lo que vulguil—havía dit el metge.

—Que visquil—se digué la Marquesa.

Mes els designis dels homes estàn en sa voluntat, y fòra d'ella les passions que'ls trenquen.

Com s'es dit més amunt, la Marquesa s'estava en son lloch de costúm derrera'ls vidres del balcó y guaytant distretament a

fòra. Per son cervell somogut passaven recorts vagatius d'altre temps, nuvolades enrohentides pels raigs llunyans del sol post de la seva joventut: y son cor, llibert a la fi de les antigues prevencions que l'emmurallaven, sentía vivors caldes, rufagades de plenitut que li feyen veure tot lo del món enterament distint de com ho vegera fins aleshores.

Ella, la senyora Marquesa d'Artigues, no se sentía ja la dòna que s'havía pensat esser sempre: y aquell enrunament d'una personalitat creguda ferma y definitiva, enloch de donarli el dolor que li donaven totes les altres decepcions, de produhirli la minva de vida que totes li produhien, li portava un goig y una fortalesa d'ànima desconeguts.

Lo que no s'havía pogut confessar may, s'ho confessava ara a sí meteixa sense falses ni ridícules vergonyes; la gran maravella que li havia negat sa joventut austera y tiraganyosa, li concedía pròdigament la vellesa. Estimava! Estimava amplament, fortament. ¿A qui?... ¿Què li importava'l qui? A una criatura humana, a un altre sér com ella. No era l'objecte de l'amor lo més punyidor e interessant d'aquell miracle, sinó

l'amor meteix, aquella gran afecció calda y serena, aquell afecte viu que la lligava a quelcòm vivent, trayentla de la buydor ubaga, de l'isolament mústich en que fins aleshores havia viscut. Perque lo que lliga y aconhorta no es pas lo que dels altres ve a nosaltres, sinó lo que de nosaltres va generosament als demés; lo que donèm, no lo que'ns donen...

Es clar que la Marquesa d'Artigues no ho pensava pas concretament, allò, mes ho sentia ab la força imperiosa d'una gran realitat, y de grat se deixava anar tota ella a n'aquell sentiment sens aturarse a meditar ni analitzar-lo, contentantse tan sols de sentirse breçolar en ell per una mitja inconsciencia venturosa.

De sobte li cridà l'atenció una gran remor y bellugadiça que baixava Rambla avall. Se fixà. Era'l pas d'una comparsa de disfreses. Avençats per un gran fanalaç de colors llampants, caminaven aparellats una dotzena d'homes, rihent y gesticulant discretament. La meytat anaven vestits d'*Arlequí*, l'altra meytat de *Pierrot*, aquells tots virolats y cascabellejant a cada moviment, els altres tots de satí blanch, ab rodes color d'aroma per botons, y relluhint de cap a

peus com si anessin coberts de mirallets.

Ab les ulleres de tortuga estantolades sobre'l nas, la Marquesa'ls anà seguint ab interès. Ni pels ayres ni pel gust de les vestimentes aquells homes pareixien gent grollera; devien esser una colla de *senyors* que festejaven el Carnestoltes ab distinció, com els hi calia y sens enllotarse en la ordinariesa regnant en aquells jorns. Passaren deixant un rastre de xicots y badochs qu'escridaçaven, y la dama, seguintlos de pensament, els vegé arribar a la portalada tota oberta d'una gran casaça, y muntar una escala encatificada, tota rublerta de plantes verdes y resplendors daurades, y penetrar com un remoixell d'alegria en la sala fastuosa, enrondata de dònes ab aparences exquisidament exòtiques; y després els vegé encara trenar y destrenar galantment ab elles, pavanès, minuets y demés dances senyorívoles dels temps passats...

L'ànima patricia de la Marquesa'n tragué com una mena d'alegriament d'aquella figurada visió. Allò era'l Carnestoltes bell, el Carnestoltes culte, y no aquell desfogament indigne que buydava en mitj del carrer, a la vista de tothòm, les impureses del gust y de l'instint, les coses lletges y vergonyo-

ses propries dels sers inferiors! Y la Marquesa, de nou agafada entre les urpes de sos prejudicis atàvichs, pensà que hi havia castes preferides per Deu y la natura, y que sols aquestes devien tenir el regiment del món, sotmetent a llur imperi a les altres castes desheretades e imposantleshi callament y obediencia...

Justament en aquell punt, mentres allò pensava, quelcòm insòlit li aturà en sèch el pensament. Donava a la cambra de la Marquesa una saleta, y després de la saleta venia'l menjador. Al menjador s'acabava d'ohir distintament un gemech angoixat.

La Marquesa's girà ab vivor de cara a la porta, y ab les ulleres sobre'l nas escrutà la fosca. El gemech se repetí més ofegat.

— Gloria! — cridà la senyora ab sobresalt.

La veu de la cambrera, feble, trasmudada, li respongué ab prou feynes desde la saleta:

— Se... nyora...

— ¿Què tens?

— Ay!... No ho sé... M'ofe...—

La cara de senador romà devingué sobtadament d'un groch verdós de bust de bronze, y la sang, emperesida pels anys,

feu una revolució en les venes groixudes de la Marquesa.

—Filla, no t'espantis... No serà res...— digué trèmolament la dama.

La silueta indecisa de la cambrera traspasà la llinda del dormitori.

—Vina, vina aquí, ab mi! — afegí la senyora ab afecte.

Però la silueta no avençà un pas més.

—¿Què fas, Gloria, que no vens?—

Un altre gemech tèrbol revolà sinistrament per la cambra, com un aucell de nit, y un cop sórt demunt de la catifa denuncià que acabava de desplomarse un cos.

La senyora, aterroritzada, rompé en esgarips.

— Gloria!... Gloria!... Glorial!... — Y a n'aquell crit exasperat, que més que ressò de veu humana pareixia'l bramul d'un element, sols respongué, de l'altre cap de cambra, una fresseta rogallosa com de fonògraf de juguina.

La cambrera's moría. Per la fredor que li glaçà'l cor la senyora va tenirne la certesa absoluta. Sos dits s'incrustaren meteix que urpes d'ivori vell en la fusta de la tauleta, son bust s'enericà enèrgicament, y ab un

impuls de totes ses forces logrà aixecarse mitj pam del sihent de la butaca.

—Filla meva!... Ja vinch!—cridà a la moribonda com pera donarli coratge. Mes, en el meteix punt, les forces la trahiren y tombà pesadament en el silló. Tan sols allavors se donà compte clar de sa impotencia.

El sér estimat moría allà, a tocar, y ella no podia durli sos socors o son petó de despedida!

La Marquesa d'Artigues allargà'ls braços, encaixant desesperadament les mans crispades, y un gran sanglot li esclatà a flor de gola. Mes tot de cop el sanglot s'estroncà, va arronçar els braços y els dos punys aplacaren ab força'ls nusets sobre la taula. La Marquesa acabava de sentir qu'en el vas de sa vida, ple de fel a rasar, no hi cabía una gota més, y la seva ànima altiva, reaccionant, se revoltà contra aquella nova y més terrible crudeltat del destí. Aixecà'l cap soberch ab un arranch de rèprob, y, encantantse ab la divinitat, semblà exigirli comptes. ¿Què li fou respost del més enllà a n'aquella muda interrogant?... Misteri! Jo lo que sé tan sols es que d'improvís, com si aquells ulls clavats en amunt, en lo desconegut, ab feréstega escomesa, haguessin

---

topat ab una evidència terrorífica, en el rostre tràgicament convulsat de la Marquesa d'Artigues hi aparegué una expressió d'estupor suprèm: l'espaume desolat del que ha deixat de creure.

CAPVESPRE

DONYA Isabel, asseguda prop del balcó, ab el teleret a la falda y el didal de plata al dit mitger, feya estones qu'estava distreta, fòra del món de la memoria. De sobte, un soroll inohible pels demés, una esma de dolor imprecisat, un res... un petit timbre d'alarma d'aquests que retornen a la realitat als adormits d'imaginació, degué despertarla y donya Isabel se passà lentament la mà pels ulls, plens de reminiscències d'imatges, y llençà un sospiret planyívol.

Després mirà distretament a fòra.

Era un jorn gris d'octubre. El cel, cendrós y apagat, semblava xuclarse la claror, y sols una faixa carminosa, bruta y destenyida, estesa arràn de les teulades, rompía sa uniformitat. Les cases, llepades pel salo-

bre, traspuaven humitat, y a baix, a la platja, la marineria trastejava sense brugit, meteix que figuretes de cinematògraf.

Donya Isabel retirà d'elles la mirada ab la meteixa indiferencia que la hi havia fixat, y reprengué la feyna y la preocupació interrompudes.

Ara ja no tenia dubtes: *ell* se casava; trencava la promesa, la cadena, y's casava. Ella ja ho sabia que'ls homes eren així: en les hores de prech o de deliri feyen esplèndits, maravellosos juraments, anch que no'ls hi demanessin; els feyen espontaniament, generosament, ingenuament, com els oferiments hiperbòlics de les criatures quan volen una cosa, y després que la cosa era obtinguda, passat totjust el deliri, al sobrevindre les primeres esmes del cansanci, se desdien ab la meteixa ingenuitat de avans, tornaven enrera la paraula, deyen el «no vall no vall» infantivol, talment com si els haguessin enganyat. Se donaven, se reprenien perpetuament, com ab un incessant flux y reflux de mar. Sí: ella ja ho sabia, això; en ses llargues hores passionals l'havia vista prou vegades aquella grotesca transformació del sentiment de responsabilitat en l'home, pera que'l compro-

barla una vegada més l'afectés per manera extraordinària. Mes ara no era'l *fet* en sí, sinó les circumstàncies que'l rodejaven, lo que preocupava a donya Isabel.

Segons aqueixes públiques remors inconcretes, fetes d'arronçaments d'espatlles, d'aixecades de celles, d'espolçades de dits, de guinyadetes picardioses y d'interrogants o admiratius epigramàtics, que determinen la calitat del subsol de moltes reputacions mundanes, a donya Isabel, dama molt respectable y respectada en el comerç social, se li senyalaven pel cap dels dits els *incidents* íntims, les relliscadetes en el passallís dels devers matrimonials. Mes un gran sentit pràctic y un gran coneixement dels homes y les coses, ajudats per una perfeta cortesia, havien aguantat en els justos límits de la murmuració vergonyant els supòsits insidiosos, que may havien trobat, pera expandirse, l'esquer d'un escàndol públich; y la consideració aparent havia planat, ab les ales amplament esteses, demunt donya Isabel a manera de protector àngel custodi.

Tan sols qualque volta, com, per exemple, al renovarse la guarnició y caure a la vila un oficialet vantolari, preveyent una

aproximació inevitable, la gent inculta deixava anar algún comentari saborós, terriblement carregat de clorofilia; mes si en aquell punt s'encertava a passar la dama, els caps se descobrién instintivament y les salutacions eren contestades ab amabilitat pels meteixos llabis pecadors.

Sa presencia o sa tàctica havien vençut sempre, y l'hardida amoral, lliure d'escrúpol, mes bona guardadora de conveniencies, havia pogut menar, en la penombra de la propria llar, una vida serena y tempestosa ensemps de dòna de sa casa y de meretriu vulgar. Se deya que may havia regatejat ab ses passions, dominants, imperioses, mes servides, de la llinda de la joventut ençà, per un cor fret com un bloch de marbre y per un cervell ple de claretat crúa y positivista. «Al cos doneuli tot lo que demani, que després també la terra s'ho ha de menjar tot», havia sentit dir, de criatura, a una dòna del poble, tranquilaça y desvergonyida, que feynejava per casa seva, y aquella sentència semblava haverli quedat estampada en la memoria com a norma de sa futura vida: car així que la benedicció del capellà la va posar a recés de la vergonya, no existí pera ella vacilació ni remordiment. Era

com una rapacitat de selvatge, la seva, però acomodada bonament a les circumstàncies, ab un lluch y providencia de perfet estratega. Sols que la estrategia serveix fins a un cert punt, y acaba sa missió quan ja no hi ha res a conquerir, a pendre.

Desguarnida la vila per rahons d'altres estrategias que res tenien que veure ab les d'arcoba, donà un capgirell sobre sí meteixa y sa videta, animada per la transfusió forastera, decaygué: avuy l'una, demà l'altra, totes les aus de pas—empleyadets, comerciants, paràsits, xucla-suchs socials de totes menes—aixecaren el vol, no restant més que'ls elements fixes, els que per rahó de conveniencia no s'emboliquen may ni may donen a dir ab facecies clandestines.

Donya Isabel, allavors, restret el camp d'operacions per aquell cataclisme impenyat, tingué de replegar forçosament ses bateries. ¿La varietat de conquestes era impossible? Allargà'ls períodes de dominació en els llocs conquerits, sense consentir may en plegar per arreu sa senyera victoriosa. Així, al arribar a sos cinquanta dos anys, ne feya ja uns quants que regnava fixament en un punt únich, ab domini, a la fi, pacífich, absolut, de cosa tàcitament definitiva.

perceptible, les figuretes de la platja més confoses, més esborradices...

Donya Isabel s'aixecà y anà a encendre la llantieta de la reconera. Mentres el vidre s'escalfava a poca claror, ajustà'ls porticons del balcó, dugué a lloch el teleret y la cadira baixa, y tornà a la cambra.

En el segret de darrera un calaix de l'armari-mirall hi havia qualche futesa ja innecessaria y que convenia destruhir desseguida. Ella no n'era de guardar *memories*, per càlcul y perque aquelles que li semblaven sensibleries cursis, li inspiraven un desdeny burleta; mes se deya, com sempre, que'ls homes són criatures grans; que'ls hi agrada ultra mesura que's preocupin d'ells; que'ls recordin sempre; que'ls hi demanin *probes*; que venerin tot lo que d'ells procedeix a manera de reliquies; que'ls facin veure que's passen la nit sobre ses lletres o besant son retrat... Que amenisin, en fi, ab una mica de comedia posturera la perfeta vulgaritat de sos antoixos, y ella... ella feya la comedia com un recurs més de sa tàctica. Guardava sempre quelcòm en aquell segret de l'armari per'afalagar la vanitat candia de l'amich o pera ferne

una arma si convenia, y cada vegada que mudava d'amich... feya neteja.

Donà tom a la claueta de la llantia, y com la vivesa de la repentina claror li ferís els ulls fadigats, posà la mà a manera de ventalla y's dirigí cap a l'armari. Al aixecar els parpres quedà aturada, sorpresa, erta, com si de la paret frontera acabés de veuren sorgir una fantasma terrorífica. De fet, en la lluna neta, brunyida com una llauna d'acer, hi estava estampada una figura alta, dreta, complerta, de corves marques, d'arrodoniments de cos fet, de ratlles fermes, d'una certa amplitut y duresa masculines... la imatge, propiament, de sa mare jorns avans de morir!

Ab el cap dret, y els peus com clavats en terra, donya Isabel guaytà aquella visió sorprenent sense pestanyejar, ab una intensitat muda y esferehida, durant un llarch minut; després avençà poch a poch uns quants passos y tornà a pararse. Sa mirada tenia la fixesa penetrant y escrutadora de la d'un jutge o d'un metge en reconeixement de vida o mort.

A mida que s'havía aproximat a la lluna, la imatge aquella havia anat transformantse en una altra imatge: en la imatge d'ella, de

donya Isabel, mes no de la Isabel corrent, de tots els dies, sinó d'una Isabel noya, d'una Isabel carregada ab l'escreix d'uns quants anys sobre'ls de la Isabel de l'última volta que s'havia guaytat al mirall; d'una Isabel quasibé desconeguda, a la que ella, pera reconèixershi completament, no tenia més remey que subjectar a un examen comprobatori. Y fou aleshores, al detallar, al especialisar aquell examen implacable, quan reparà *conscientment* y per primer cop, que sa cara, de natural lluhenta, ab pell tendra y estirada, començava a pancirse, com fruyt que ja passa de saho; qu'entorn dels ulls se li marcaven un sens fi d'arruguetes filamentosas; que les galtes, flonges, penjants, s'escorrién cap avall, ajocantse en una mena de bosseta tova a cada costat de barra; que'ls cabells, negres y llustrosos com l'ala del corb, feyen ressortir ab més vivesa'ls fils d'argent dels polços; que, pera comble d'ultratge, les dents, aquelles dents groguenques, però petitones y seguides, començaven a desarrenglerarse, estirantse com si cresquessin... En una paraula: reparà de cop y volta, ab una claretat absoluta, qu'estava notablement envellida.

Donya Isabel sentí una sotragada espan-

tosa, doblement espantosa per lo imprevisita. ¿Ella *vella*? No ho hauria dit may! De totes les ocurrencies que podia depararli el destí, aquella era segurament la que li venia més de nou, l'única que havia escapat a les previsions de son sentit comú. ¿*Vella*, quan se sentia arborada per tots els afogaments de la plena joventut? ¿*Vella*, quan batallaven en son sí tots els anhels y fortaleeses de la potencia? ¿*Vella*, quan tenia de doblegarse encara, fortament combatuda pel tràmpol desencadenat de les passions? ¿Era això possible?... Si hagués escoltat únicament son cor, tota la empenta de sa força volitiva hauria contestat resoltament que no; mes allà estava'l mirall pera retornarli la rahó extraviada; allà estava aquella imatge de dona decayent, pròxima a la senectut; aquella imatge qu'era la imatge seva y qu'ella, en un moment de sorpresa reveladora, havia pres per la imatge de sa mare, d'aquella bona senyora que havia mort quan podia ben bé esser vesavia.

Y aquella revelació'n portà una altra, com a sa lògica conseqüència. Ja no calia cercarlo més el *per què* de la boda qu'ella havia titllat d'estúpida. L'home fins allavors sotmès, fins allavors esclau, se casava ab

una noya lletja, insignificant, d'estament inferior; ab una criatura sense cap atractiu remarcable, però qu'era això: *una criatura*. Aquí estava'l segret! Ab *una criatura!* Era la joventut triomfant per la sola virtut d'ella meteixa, presentant batalla a la vellesa, y atacantla y vencentla sens esforç en ses mateixes trinxeres; era la dòna nova seduhint eternalment els senys de l'home ab l'encís màgich de la novetat...

Donya Isabel no destrià pas en reflexions precises la seva impressió, però la sentí ab una força tan punyent, tan aclaparadora, que per primera volta ses energies se rendiren, atuhides pel cop fatal. La llantia batzegà en sa mà trèmola y els ulls se li ompliren de llàgrimes...

En aquell moment un gran trahut al carrer, y crits esglayats de la cambrera, vingueren a desencantarla. Deixà la llantia y eixí a la porta de la cambra.

A la imperceptible resplendor qu'encara entrava pels finestrons badats, vegé un grop d'homes del poble que bellugaven confosament en l'altre cap de sala.

Aquells homes li duyen al seu fill, mal ferit d'un tret casual. Tot caçant, y al saltar d'un marge a l'altre, la escopeta se li

.....
havia engegat arpeglantlo de ple a ple.

Donya Isabel, reaccionada en un instant, recobrà tota sa serenitat y totes ses forces; corregué, se multiplicà, acudí a tot, organisà per ella meteixa quant calia en aquell trouble impensat, y sols quan el malmès reposà ja de la primera cura, ab el cap esblaymat sobre'l coixí y els membres immòvils llargament estirats en el pla del llit, sols aleshores donya Isabel se deixà caure abatuda en la cadira del capçal, y els sanglots encallats en sa gorja esclataren a la fi, anguiosos, trencats, repercutents...

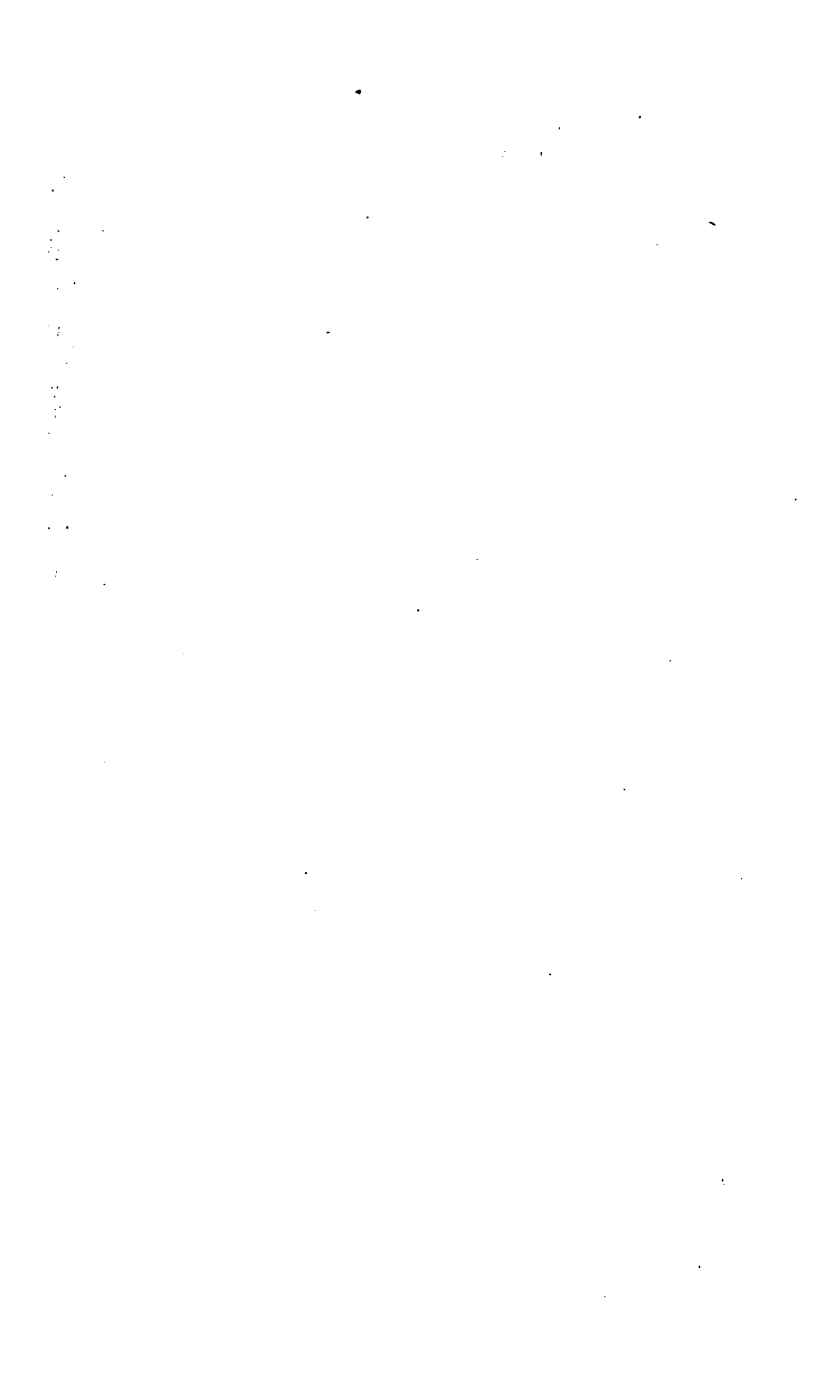
Oh! còm va compadirlo tothòm el sentiment pregón de la mare desolada, que així plorava la malaventura de son fill!

Sols que ningú va endevinar que aquella dòna, per monstruós que fos, ab prou feyna se'n recordava en aquella hora del fill moribond, perque tota ella estava submergida, abimada en el dolor més intim, més esparverador d'una altra agonia oculta que la tocava encara més d'aprop que aquella agonia vistenta: l'agonia de sa propria pecadora joventut; l'agonia d'aquelles xardors dimoniaques, resoltes a la fi en un gran, en un immeas incendi de posta, precursor de la nit absoluta, sens estrelles ni vesllums

---

aconhortadors; la nit dels ceguets d'ànima,
dels que han gaudit sens estimar, dels que
han passat sobre la terra sense fer cap re-
nuncia ni sacrifici d'ells mateixos!

FLAMULES

EL poeta, laçament ajegut en la otomana y envolt en la fumera blava de la pipa, deixava voleyar gallardament a l'ayre de sa fantasía les flàmules desplegadas de sos sentiments, talment com si fos pera ell un jorn de festa.

De sobte allargà la mà y prengué del prestatge un quadern manuscrit, en qual coberta hi havia un rètol que deya: *Llibre de ma vida*; l'obrí ab un gest olímpich, y en la primera plana blanca que hi trobà va posarhi aquestes ratlles:

«No conech pler tan dolç com eí d'escoltar, quan s'escolta cosa digna d'esser ohida...

»El saló Lluís XIV està a mitja claror; per les fulles entrebadades del balcó, passa

aquesta, estenentse en ampla faixa esgayada, com una cortina estesa de gassa gris-cel, fins al piano, de qual verniç seguit trau clapes d'espurnes y claretats crestallines.

»La porta blanca del fons, animada pels reflexes, rellú de dalt a baix com un espill, y el mosaich fosch del sòl, nèt y pulimentat, reprodueix vagament el tou dels mobles...

»Ací y allà, resseguint els enquadraments de sostre y parets, les vaguetes daurades — d'un daurat pres y torrat pels anys, — més que de relleu, semblen filaments marcats ab tira-ratlles... Mes, fòra d'aqueixes poques notes animades, el saló resta en una severa penombra granat-sienosa, plena de tranquil·litats senyorívoles.

»Però aquestes tranquil·litats hi són tan sols en quant a la vista, puig per l'ohí es tota altra cosa.

»Asseguda al piano fòra d'estil, negre y aparatós com una soperba bestia decorativa, l'amiga toca, passejant llargament sobre'l teclat sos dits color de rosa ab suavitats de manyaga amorosa, per amorosa reincident, interminable, eterna... L'ampla mànega blanca, a través de quals trans-

parencies se dibuixa nètament el braç escultural, mòrbid y suaument colorit, va y ve ab lentitut o ab pressa, segons el ritme, ara acotantse al cos com si volgués aplacarshi, ara apartantsen ab un deixament tranquil d'aymada satisfeta...

»L'amiga toca, toca ab una persistencia de devoció jornalera, y la penombra vermello-sa, de fons de somni, s'omple de turbulencies, de remors, de dances frenètiques o mesurades de tons harmònichs, que giravolten pel buyt, que s'estimben, se recullen, s'aixamplen, volen, s'aterren, s'esmortueixen, brunzen, topen y retopen destriantse, perseguintse, esfumantse y morint sorollosament en la fortalesa impietosa dels acorts finals...

»Enfonsat el cos en el silló tou, d'esquenes a la claror, les cames cavalcades, els braços cayguts y els dits atormentats per una esma de desitj d'estrenyer, fa una hora que somnió visions y entrelluco comitives de somnis. Totes les grans, les eternes passions elementals: amor, odi, gelosia, menyspreu, quimera, enveja, peresa, soberbia, por, anihilament, passen per mon esperit y per mes carns com teories d'espectres boigs que'm desvetllen tortures, anhels, esferehiments, goigs intensíssims...

»Fa una hora que visch en un món sobreterrè, ab una vida d'esplendorosa y esparverant follia, que m'ungleja nirvis y muscles, cervell y esperit, que tan aviat m'arrohenta la sang ab xardors volcàniques, com me la congela ab fredor de corrents polars...

»L'amiga toca ab el desenfrè y llibertat de qui obra pera ell sol, y jo visch, en les solituds d'aquella tempesta sorollosa, la vida intensificada y crudel d'un condempnat a delicies supremes.

»Oh, poder fatídich y meravellós de la música!... ¿Qui pot sotstràureshi, qui pot enfortehirla, la feblesa de la humana consuetut, fins a ferla insensible y calma enfront l'encís de les set màgiques germanes? ¿Qui pot suportarlo'l pes d'aquest encís a soles, sense compartirlo, sense vessarlo, sense reflectarlo, sense foragitarlo de sí meteix, ab una suprema ansia de respir y deslliurament?...

»No hi ha al saló més que la pianista — abstret oficiant de la sacra liturgia — y jo que me la escolto; mes la imaginació, esperonada, ab febre de ventura continguda, me du la imatge d'una altra amiga, l'amiga condempnada al rosech de les inquietuts segretes, y segretament reclosa y torturada en

son isolament d'ànima incompresa. Jo la sento acudir a ma evocació y la veig acostarse lentament, el cap baix, suaument decantat, la onada negra de sa cabellera y de sos pensaments volcantse sobre'l front petit y llis, sense inflors ni arrugues reveladores, els parpres púdicament cayguts, ab el pudor qu'engendren les passions castes, y els dos braços ertament estirats, ab un defalliment tèns d'ànima altivament desesperançada. La veig atançarse y asseures a mon costat, tota opresa contra sí meteixa; y, aixecant per un moment l'enigma dels parpres, ferme la salutació silenciosa ab una gran mirada, fonda, trista, insistent, pertorbadora com tota desventura. La mà, llarga y ossosa, pàlida com una mà d'anacoreta, reposa sobre sa falda; li agafo de pensament y la oprimeixo entre les meves; l'amiga s'estremeix y torna a mirarme, aquesta volta ab mirada intensament interrogant.

»La música es el més ràpit conductor de les inteligencies; les notes y els compassos se desgranen, els temps y els motius se despleguen, cascabellegen els *staccatos*, s'arroceguen els *andantes*, murmuren els *pianos*, riuen els *allegretos* y, seguint son meteix ayre, l'ànima proteica passa del dolor a la

joia, del dubte a la clarividencia, de l'amor a la inquietut... cascabelleja, s'arrocega, brunz, murmura, sanglota, esclata en furors de santa voluptat y en esgarips d'angoixes dimoniàques... Segueix tota la gamma de les emocions, mes no la segueix sola; l'ànima ocasional o eternament germana l'acompanya, se li entrega y s'integra en ella, fent el tot amorós, la conjunció divinal, tan gran com la divinitat, perque es la divinitat meteixa... L'amiga y jo escoltèm y ens entenèm: potser no'ns haviem entès may encara, potser no'ns tornarem a entendre... mes, ara, ens entenèm. Les nostres mans tremolen l'una en l'altra, trahint els batechs al unissó dels cors; nostres ulls no tenen veladures ni misteris: se busquen francament y francament s'envien mirades serenes y plenes de seguretats... Sentim lo meteix, pensèm lo meteix, volèm lo meteix, l'amiga y jo: s'ha acomplert el miracle de nostra unió immaterial, la més sacra y perfeta de les unions... Ni ella ni jo estèm ja sols al món; ens tenim l'un a l'altre, y la ventura de la revelació 'ns omple les amplades immenses del pensament de boyres lluminoses que'ns enlluhernen y ens fan perdre l'esma... Es un moment beneyt entre tots els

moments de la vida... L'amiga somriu y sa mitja rialla conté més harmonía que totes les harmonies que l'han engendrada; l'amiga'm guayta y sos ulls guarden el germe de totes les resplendors siderals; l'amiga tremola y son tremolor es el de tota vida que se sent a sí meteixa; l'amiga somnia y els seus somnis, com ales puríssimes que li nasquessin a mon esperit, el remunten, l'enlayren, se l'emporten cap a l'infinit...

»Sento, penso... visch! Visch un gran moment de la vida... Mes... de sobte, un retronament impensat de notes que's precipiten en catarata formidable, un cop sèch de la tapa negra qu'estronca la rialla cadavèrica del teclat y una esquinsada violenta en la cortina de claror grisenca, me fereixen traidorament y crudelment en mitj de ma ventura, com una blasfemia de la casualitat.

»L'amiga, drete devant del piano, té una expressió d'indiferencia criminal, de butxí. Per la transparencia de sa mànega blanca se dibuixa nètament el tornejat del braç color de rosa, y aquells sos dits, fins y destres, que tingueren totjust manyagues amoreses, oprimeixen un rotlle de papers pautats... Mentres tant, del sofà buyt n'ha

fugit la imatge de l'altra amiga, l'amiga apassionada y trista que per un moment fou part de ma vida; el truch sèch de la tapa del piano la esglayà, y sa visió va desferse com una flor de polç... ¿Tornarà algún día?... Quí ho sab! Si torna pera esser meva, ben meva, meva exclusivament, com en aquest instant, serà també, com en aquest instant, quan me la porti la màgica de l'art, com a visió de somni. Les realitats... reals no són fetes pera qui somnía. Mes, ja que així ha d'esser, ¿per què no duren més les fantasies, o per què'ns deixen tan gran anyorament?...

El poeta llegí aquelles ratlles que acabava d'escriure, somrigué satisfet, llençà la ploma ab gest olímpich y's tornà a recolzar llànguidament en la otomana. La fumareda blava de la pipa l'envolcà tot, com va llegot de multituds llunyanes, y, encalmat l'ayre de sa fantasía, les flàmules sensibles defalliren al llarch de les antenes que'l poeta porta sempre dreçades en son cor, pera parar gallardament els jorns de ses grans festes: d'aquelles festes que passen pel cor de tots els homes, però que sols els poetes saben festejar degudament.

GISELDA

. . . . .
Tota la gent va fugir
fòra d'una noble dama
que'n té pres el seu marit.

Cançó popular.

AL saberse que'l noble y poderós Virrey d'aquelles terres s'acostava al cap de les seves gents de guerra pera fer un escarment en la vila rebel·la, que's negava a pagar els impòsits, totes les gents de pau fugiren a la escampada, desde'l potentat que duya les robes de seda teixides ab fils d'aur y el mantí de la espasa encrostonat de pedres fines, fins al pobre jay, cobert d'aspre burell y ab la caputxa trepada per les arnes... Car tots sabien que'l molt alt y poderós senyor Virrey d'aquelles terres tenia una bella animeta de Caím, y que a ciutat no li havien pas tret per fum de palles el mal nom de *Pal de la Forca*.

Per això'ls reraçagats corrien a tot batre d'unglots banda enllà dels portals de llevant, mentres pels portals de ponent entrava'l senyor Virrey a sò d'atabals, ab penons y senyeres desplegadas, cavaller en son frisó de guerra — blanch com un glop de llet y presumit com una damisela, — y tot enron-dat de l'estol d'homes d'armes, ab els capells de fer guspirejant al sol, el mostatx arremangat ab ayre marçós, y la mà als enceps dels arcabuços.

Quan el senyor Virrey arribà a la casa de la vila, digué al Batlle que li dongués les claus de portals y presons, qu'ell, desde tal punt, se feya mestre de tot. Y el Batlle baixà la testa y entregà les claus al Lloch-tinent del senyor Virrey; car el Batlle tenia passat de vuytanta anys y la vila estava sense forces.

Llavors el senyor Virrey va preguntarli si sabia per quin encert, quan ell passava pels carrers de la vila, no havia eixit un cap en porta ni finestra, ni l'havien rebut ab repichs de campanes, ni anaven a donar-li la benvinguda diputacions d'artesans y magnats.

Y el Batlle, regalantli pel pit la llarga barba blanca, respongué qu'en tal dia y

.....

fins a un mes després les gents del lloch eren en despoblat a fer dejunis y penitencies pera que Deu Totpoderós volgués lliurarlos de mals esperits; y que hi era tothòm, just el senyor Rector y els campaners. Mes heusaquí que, mentres açò deya'l Batlle, un estrany missatger, tot vestit de negre, vingué fins al mitj de la sala y feu així:

— Oh, molt alt y poderós senyor Virrey que Deu mantinga! La noble dama Madô Giselda, ma senyora, demana venia pera flectarse a tos peus.

— Que vinga Madô Giselda, ta senyora! — li respongué'l Virrey.

El missatger eixí, y entrà la noble dama Madô Giselda, tan bella com un matí de primavera y tan malincònica com un capvespre de tardor.

Son front resplendía ab la blancor del lliri d'aygua que no coneix un raig de sol, y ses llargues robes de dol arrocegaven per terra com un ròssech de penes.

El poderós Virrey quedà maravellat.

Madô Giselda avençà lentament, posà un genoll en terra, y sos llabis, fins y descolorits com dues fulles de rosa, se clogueren sobre la mà del Virrey, tota rabassuda y

paraules pel cor trist y llatzerat de Giselda... —

Y la noble dama eixí, resplendint son front com el lliri d'aygua al bat del sol; mes derrera seu arrocegaven ses llargues robes de dol, com un ròssech de penes que no tenia fi.

Passada que fou l'hora, el missatger, tot vestit de negre, arribà a la cambra de Giselda.

La dama'l rebé ab el somriu als llabis.

—¿Què t'envia a dirme'l noble Virrey?—

El missatger baixà'l cap, y son esguart se feu sobtadament més trist que'l seguici d'un mort.

— El noble Virrey m'envia a dirte que demà veuràs a l'espill de tos ulls, a la rosella de tos llabis...—

Giselda llençà un gran crit de joya.

El missatger seguí:

—... que demà veuràs a l'espill de tos ulls, a la rosella de tos llabis... si vols dormir aquesta nit ab ell. —

La dama's feu enrera com si de sobte l'hagués fiblada un escorçó. Son front tornà esblaymat com l'asutzena al clar de lluna, y ses robes de dol se retorceren per terra com una serpent negra.

— Oh, missatger d'afront! ab ton meteix coltell t'escaparé la llengua! — cridà fòra de sí. —

El missatger va fer:

— Ma llengua't pertany, oh, Missenyora! Mes pensa que no es pas ella la que't vol fer l'ultratge...

— ¿Tal cosa ha pogut dirte'l poderós Virrey pera la noble Giselda?

— Això m'ha dit pera tu. Y m'ha dit més: m'ha dit que avans d'una hora vol tenir ta resposta...

— Oh, fals y pervers hom! — gemegà la dama: y son coll se blincà com un llir capolat per l'oratge.

Ses dònes la enrondaren, ab poms d'argent plens de fragancies pera ferla tornar en sí.

Així que badà'ls ulls, tots arrossats de llàgrimes com dues mores a trench d'auga, Madô Giselda llençà un gran sospir. El missatger, ert al peu de la porta, 'n llençà un altre.

— ¿Què fas ací, mon vell? — li preguntà la dama.

— Espero ta resposta, oh, Missenyora!, pera durla al Virrey. —

Giselda, ab greu plany, s'exclamà:

— ¿Hi pot haver sòrt més abziaga que la meva?... Vés, corre, mon fidel servent, y dígali al pervers que Giselda es de noble llinatge y, encar que ayma a son marit més que a sa vida, millor vol tenirlo al fons d'una presó, tancat ab set panys y set claus, set canes sota terra, que no pas vèureli passejar lliurement son afront pels carrers de la vila.—

El missatger sortí, ab el cap alt y la mirada alegre com un corteig de noces.

Madô Giselda s'assegué vora la finestra a rumiar tristors.

Al cap d'un quart el missatger tornava ab el cap cot y la mirada en terra.

— ¿Què t'ha dit el Virrey?

— El Virrey m'ha dit que si no vols dormir aquesta nit ab ell, demà a punta de jorn farà dur a ton noble marit, Missenyor, al mitj de la plaça, y li farà cremar els ulls ab un fer rohent, li farà arreballar la llengua per mà de butxí, li farà capolar mans y peus a destrallades, y li farà esquar-terar els membres per quatre poltres selvat-gins... Car ton noble marit, Missenyor, feu agravi al senyor Rey y mereix càstich.—

Ohint semblant relació, les dues mans de Giselda's retorceren sobre son cap com

dues serpents d'ivori, y els ulls li degotaren meteix que fonts margantes.

— Ay de mi trista y miseriosa criatura! — gemegà — que pera salvar a mon benaymat, li he dut la perdua, y per'acabar mon dolor l'he fet etern! —

El missatger, dret al peu de la porta, murmurà feblement:

— Recorda, oh Missenyora!, que'l Virrey espera ta contesta...—

La dama li digué:

— Vés, corre, mon fidel servent, y dígueli al crudel Virrey que tinga clemencia per la sòrt de Giselda; dígueli que una noble dama ha volgut posar fe en sos intents y en ses paraules y no es de cavallers ferla fallida... Dígueli que mon marit es brau y esforçat y el servirà ab la vida si endolceix sos torments... Vés, corre, amich; agenòllet als peus del mal hom y ablanceix ab tos prechs son cor de bronze, que Deu y ton senyor te'n seràn grats. —

El missatger partí altra volta y altra volta tornà, ab dos reguers de llàgrimes, com dos fils de crestell, al llarch de les arrugues de la cara. S'aturà en sèch devant Madô, sense gosar dir res.

— Parla! — li feu aquesta ab gran crich-crech de cor.

— Oh, ma pobra senyora! M'ha dit el felló, per derrera vegada, que aparihis la cambra de la plaça, la que dóna a l'Orient, car vol veure ton rostre ab el primer raig de sol... y que així que la cambra estiga que m'envihis a dirli... Y això ha d'esser avans d'un quart, oh ma trista senyora!, si no vols veure arrocegar pels carrers de la vila a ton noble marit, Missenyor...—

Giselda aixecà enlayre'ls ulls enllagrimats, com dos càlzers d'argent plens de fel.

— No hi ha remey pera mi! Oh, sòrt despietada, que a la fí has vençut a una noble y casta esposa! Marit y senyor meu! Avuy el fat pervers vol que Giselda donga son honor per ta vida, mes demà ta muller sabrà donar sa vida per ton honor! —

A sò d'atabals y en mitj d'un estol de gent d'armes, el molt alt y poderós Virrey d'aquelles terres se'n anava a dormir a casa de Giselda: car volía que l'escarni fos públich y vistent.

Quan la dama'l vegé venir d'aquella faysó, amagà la cara en el pla de les mans, gemegant follament:

— Oh, Deu Totpoderós! Envía foch del cel sobre aqueix monstre, ans no petgi ma lllinda, car porta ab son halè l'afront a ma nissaga y jo só una miseriosa y trista fembra... ¿Còm vols, Senyor, que resistesca fins a demà tanta vergonya?—

Mentres així s'exclamava Madô, el molt alt y poderós Virrey entrà en la cambra. Duya la cara resplendent, encesa com les brases, y els ditots rabassuts carregats d'anells d'aur y pedres fines. Madô Giselda estava esblaymada com l'asutzena al clar de lluna, y ses mans, sense joyells, queyen al llarch de ses robes de dol com dos llirs capolats.

La cambra de la plaça estava aparejada meteix que una cambra de noccs, sinó que les noccs qu'esperava no ho eren pas de pler, que ho eren de vergonya.

El Virrey prengué la mà a la dama y entraren en l'arcoba.

Mentres se llevava'l gipó, llençà ella un gran sospir.

— ¿De què sospiràu, la dama? — li pregunta'l Virrey.

— Sospiro per mon marit.

— No sospirèu més, la dama, car vos jura'l Virrey per sa corona que demà, a

---

trench de jorn, veurèu a l'espill de vostres ulls, a la flor de vostres llabis. —

Y el poderós Virrey se posà a riure, me-teix que un llop cerver.

El poderós Virrey se revolca pel llit y el llit cruix de quimera; quan s'hi fica Madô, la casta esposa, el llit se queda mut d'esbahiment.

—

El Virrey dorm que dorm, y sos romflets s'ouen de la plaça estant. La dama no dorm pas, car l'afront no es pas tan bell dormitori com el pler; la dama prega a Deu per sos pecats, car s'acaba sa vida.

Pels carrers de la vila, la soldadalla, ubriaca ab el vi de les botes engegades, corre ab teyes enceses, torbant la quietesa ab sos lladruchs y xiscles de goços forasters.

A l'entorn del casal canten y riuen me-teix que mals esperits. La dama, pera no ohirlos, enfonsa'l rostre en el coixí y l'aixopa ab ses llàgrimes.

La nit de dol es llarga, interminable, com la nit de l'Infern.

El Virrey dorm que dorm; la dama vetlla y plora, y tantost romp el jorn salta del llit.

Tot cordantse'l gipó sent un gran re-

bombori... espinguets de trompetes, rataplams d'atabals y potejar y renilleig de poltres. Madô queda erta d'esglay, car pensa que li duen el marit deslliurat.

El Virrey se desperta y somriu satisfet.

— ¿Voldríeu, noble dama, guaytar qu'es estat açò?—

Madô Giselda s'apropa a la finestra, encesa de vergonya.

La plaça està enrondada d'homes d'armes, ab els capells de fer guspirejant als raigs de sol ixent y ab les mans als enceps dels arcabuços. En mitj de la rodona s'aixeca un pal molt llarch... del pal penja una corda y de la corda un cos que's balanceja d'ací d'allà, meteix que un fruyt madur a punt de caure... Madô Giselda'l veu, llença un ahuch ferotge y cau sobre les lloses.

El molt alt y poderós Virrey d'aquelles terres s'allunya satisfet de la vila rebel·la, enrondat y seguit de ses gents d'armes.

Quan es al portal de la vila atura a son frisó — blanch com un glop de llet y presumit com una damisela — y llençant carrer enllà les claus de portals y presons, diu a sos herauts que facin una crida. Y tocant

les trompetes y tremolant les banderoles, els herauts fan saber que'l molt alt y poderós Virrey d'aquelles terres ha fet justícia seca en nom del senyor Rey...

Cap ànima vivent la escolta aquella crida, en la vila deserta, que sembla un cementir; no més la escolta un cap de nines apagades y llarga barba blanca que, encastat en un clau, dalt del portal, plora llàgrimes de sang, que cauen una a una sobre la túnica, obrada ab aurs y sedes, del poderós Virrey.

Quan l'estol es partit, se veu venir del lluny del lluny, per l'indret de ponent, cap a la vila, un espès núvol negre. Es un gran vol de corbs.

—
¿Quí es el gentil cavaller d'ulls dolços, amarats de tristesa, y de cos blincadiç com una canya, que passeja ja per tot com una ànima en pena, sens altra companyia que la d'un patge vell, que sempre'l segueix a retaló, meteix que una fantasma? Es un noble estranger, de llunyes terres, que ha vingut a servir al senyor Rey y no entén el llenguatge del palau; per això no escateix ab ningú y s'allunya de festes y saraus. Els jovincels se'l miren ab enveja, les tendres

damiseles ab amor, car es bell com el sol de mitj día y jove com un patge de la Regina mare. Mes ell, indiferent, s'aparta d'uns y altres, onejant son cos prim com una canya y ab els ulls foscós amarats de tristesa, talment com si tingués el cor y el pensament presos en aquelles llunyes terres d'hont vingué.

—
Hi ha grans alimaries al Palau. El senyor Rey pren muller per terça volta y el reyalme's cap-gira per terça volta, festejant les nocés del senyor Rey. El senyor Rey pren muller per terça volta y el poble celebra per terça volta la ventura del senyor Rey.

Tots els magnats van a la Cort pera salutarlo y demanar mercès: car, cada volta que'l senyor Rey pren muller, les escampa a mans plenes, les mercès, com si volgués fer arribar fins a tothòm sa gran joya reyal.

El molt alt y poderós Virrey d'aquelles terres també hi es anat a Palau a pidolar quelcòm. Es comte, marquès, duch... Vol ésser príncep, que tot li sembla poch.

El senyor Rey somriu tot escoltantlo, y li dón lo que vol.

El nou príncep baixa la escala del Palau, ubriach de soberbia, la cara resplendent,

---

encesa com les brases, y els ditots rabassuts carregats d'anells d'aur y pedres fines.

Per la banda contraria ve'l noble cavaller de llunyes terres, ab el patge al darrera, callat y ert meteix que una fantasma. Ab el cos blincadiç com una canya y els ulls negres com penes, s'acosta poch a poch, arrocegant per terra, com un ròssech de sang, son mantell d'escarlata.

Just al primer replà, se troben cara a cara el noble y el Virrey.

Y aquest li fa ab menyspreu:

— Apàrtet, barba-mech, que passa un Príncep! —

El cavaller s'atura, y com si de cop entengués el llenguatge del palau, exclama ab mofa:

— Salut al príncep nou! — Y aixecant el braç dret, depressa com un llamp, li enfonsa al mitj del pit la daga cisellada.

— Pietat! — exclama'l príncep, batzegant com un arbre asserrat.

— La que de mi tingueres, el felló y assessí! — li respòn l'estranger ab una flama als ulls; y li clava l'acer altra vegada.

— Oh, Giselda!... Perdó!... — murmura'l Virrey, reconeixentla al punt de caure en terra.

Mes ella, ab les dents closes, li diu així a l' instant:

— Qu'Ell te'l dó si vol! Vés a cercarlo! —

Y ab la terça fiblada li deixa'l cor divis; y el poderós Virrey d'aquelles terres dóna l'ànima a Deu.

—

Pels passadiços del Palau s'allunya lles-
tament el donzell foraster, onejant el cos
prim com una canya moguda per l'oratge, y
ab els ulls plens de fosca. Li cau del braç
esquer y arrocega per terra, com un ròs-
sech de sang, son mantell d'escarlata.

El patge vell, que li va a retaló, ert y
callat meteix que una fantasma, somriu de
viva joya.

FAULA SERENA

BELL meteix que Apoló: la vesta curta lligada al tronch, que'ls Genis emmotllaren; nuus els braços ferrenys, la cama núa, seguit el coll com un pilar d'ivori, alta la testa ab majestat severa y els ulls lluhents com una brasa viva, al mont de Latmo Endimió se'n puja. Son puny de bronze aguanta la sageta que ha de ferir als cervatons que volen, y devant seu les pacients ovelles esbroten l'herba de la ubaga humida.

Es l'hora dolça de la posta... Febus, el Deu d'estesa cabellera roja, estones ha que ha atravessat pel zènit, fent ab son carro amples rodors de porpra y semblant d'or el capcinell dels arbres... Es l'hora calma, confident de penes, es l'hora dels remors

melangiosos, en que parrupen els coloms de Venus entre la bruna solitud dels temples.

Endimió, lo bell pastor, camina serra en amunt cap els bells cims, que copsen l'esclat derrer del sideral incendi. A baix, als plans, en voluptat tranquila, els blats rossegen esperant llur hora, y a l'entorn d'ells els feixerars de murtra a l'ayre llencen llurs halès flayrívols. La jovenalla, pantejant ubriaca de llum y gaudi, pels vessants s'acobla, y entre'l fullàm el fressejar de besos s'ou ressonar com apagat murmuri.

Endimiò, el pastor de cama llesta, s'ha assegut fadigat; sos braços cauen al llarch del tronch com una flonja vela de trirrèm encalmat, y els rulls li venen a flotes sobre'l front com vel mirífich.

Ab la mirada en l'horitzó, que's bada al devant seu com una flor encesa, el bell donzell sobre'ls Destins medita. Pensa que'ls Deus, que tot el món regeixen, el van llençar sobre la terra bruna com a una pedrà, que a l'etzar rodola per la corrent fangosa de la vida. Se troba laç; tot lo que veu li causa fástich o enuig, res alegría o joya; perque la febre d'un anhel frenètich el ro-

sega seguit y res la minva: ni el vi flayrós qu'en l'ampla copa neda, ni el grat amor de la donzella núbil, ni les ovelles que sumises belen, ni la sageta que forada l'ayre, ni la vida meteixa, que li pesa... Li cal quelcòm més fort que'l vi, que apagui la sed rohenta que a tot-temps l'abrusa; quelcòm més dolç que'l dolç amor de dòna, quelcòm més bell que les ovelles blanques, quelcòm més atrevit que la sageta, quelcòm més gran que la meteixa vida.

Y Júpitre li diu:

— ¿Què vols?... Demana! —

El cor del bell pastor, ubriach de joya, bat dins del pit meteix que una au novel·la, que proba l'ala, verginal d'estrena, per remontarse, atravessant els núvols. Ensoperbit d'un gran anhel soperbi, adreça'l cap, engarlandat ab l'auri grifoleig de sos rulls, y alçant les nines, y enfront mirant ab sa mirada hardida, així contestà a son senyor y mestre:

— Trobo esquifits a mos germans, els homes, ab llurs baixos instints y passions llordes, y vull esser més qu'ells, bestia de tantes... Vull sè immortal, sobre la pols dels sigles! —

Y Júpitre medita, y li diu:

— Sí! —

. La nit ve dolça, solemniat, serena, com esposoris d'una verge casta... Les veus s'abaixen y els Zèfirs corren entre un misteri vagarós d'ensomni. Sobre'ls esculls, les transparents Nereides, van aclofantse en sos coixins de molça, y el rat-penat, l'au de volada incerta, d'ací d'allà, com astorat, rellisca sense remor, tot habillat de l'ombra...

Per la montanya de l'Oblit devalla Endimió, el del tirat olímpich, ab pas torbat, pres d'una sòn pregona que li fa cloure, defallit, els parpres.

No gayre lluny ell hi coneix un seti, hont podrà jaure fins a trench d'aubada; es una cova, quina boca velen eures y líquens, relliscant plorosos en un desmay silenciós y plàcit, y en qual fons bru, sobre un regalze, lluhen els ulls rodons y fosforenchs de l'òliva.

Endimió, bo y apartant les mates, que se deixonden ab suau murmuri, dóna dos passos dintre l'ombra humida, que l'emmantella ab sa gebror de tomba, y trayentse'l

buyrach, el posa en terra com a coixí, per reposar la testa.

Totjust s'ajèu que'ls parpres se li clouen, y ab un sospir de venturança, queda dormit com un infant en braços de la 'dida. Fins creu sentir, sobre sa galta tendra, un bleix suau y tebió de dòna; mes no una dòna, una guineu astuta es qui s'acosta a l'ajegut y el guayta ab ulls pipellejants de gran sorpresa. Al meteix punt y deixondint als Ecos, surt un udol de lo, pregón de l'antra y avença un llop, arrocegant la cúa, y esquerp flayrant l'ataphida fosca. Sos ulls inquiet, al regirarse, llencen ràpits zig-zags de resplendor verdosa, fins que al toparse ab la guineu, se fixen ab fixesa de por o d'amença. Y no ho ha fet, que un bategar d'alaces commòu l'espay, y ab re-moixell de fresca devalla un corb, entenebrit, dels ayres, y per la penya una serp verda llisca, brandant son cap vers una banda y altra.

Tot al voltant de l'adormit se posen les quatre besties, diligents, alegres, d'aquell festí que la benigna fosca les hi reserva... Y a bestreta, tría cada una d'elles per son gust y gana.

El llop golafre, de mirada tèrbola, vol

clavarli els ullals en les entranyes y arre-
bassarles, fumejants, a llenques. La guilla-
astuta prefereix la closca, per menjarse'l
cervell a corre-cuyta, calent encar de l'obra
de la idea, fentse mestressa de l'enginy de
l'home. El corb pensa altrament: tant se
n'hi dóna de l'enginy com de res; lo qu'ell
somnia; es enfonsar les retorcides urpes en
l'ample pit d'atapahida polpa, y a cops de
béch esllanegâl, desferlo, fins a trobar, sota
les dogues corbes del costellàm, la roja font
de vida. Y la serp ja s'es dit, tota enhardida,
que ab sa llanceta sagnarà una arteria y
beurà d'aquell such que ha d'apagarli el
metàlich gebror y darli forces pera dreçar
son cos com l'home'l dreça.

Y entre tant, Endimió dorm ab la calma
d'un preferit dels Deus; té'l cos en terra, y
ben lluny, en l'Olimp, sa fantasía; mes son
hora ha arribat! El llop udola ab panteig-
voluptuós; la guilla avença, tot amoixant-
se'l morricó ab la llengua; el corb estira'l
coll llençant un xiscle, y s'aixeca la serp
sobre la cúa... Y en tant creua, per l'om-
bra espesshida, un persistent y viu xiulet
de l'òliva...

Els espays s'omplen de claror... Un núvol meravellós ha devallat, y Júpitre, el rey dels Deus, y de la terra y l'ayre, del mitj del núvol ha sortit y avença dret a la cova y decidit s'hi fica. El llop y el corb, enlluhernats, reculen, y la guineu cuyta a ajocarse en l'ombra, mentres el Deu, ab fulgurant mirada, prenent la serp, els fubeteja ab ella, y a ses paraules l'antra se convulsa.

.. — Sers imperfets, despreçiables monstres de perversos instints, grollera tayfa de ruhines dalès, d'afanys nohibles!... Feres indiferents a la Bellesa, patrimoni dels Deus; sers envejosos del pensament y de la vida pura, lluny d'aquest lloch sagrat hont l'Hom reposa! Vostra baba impotent regui la terra que ha de petjar sa planta sobirana: mes, el tuf pudegós de vostres boques; lluny de son cap, temple escullit pels somnis... —

Mentres Zeus ha parlat, tota la terra ha sospès son halè... y quan Ell calla, el llop s'ajup esporuguit, la guilla s'esmuny per la fosc, silenciosa, y el corb fica la testa entre les ales... El Deu llença la serp, que peta en terra ab *xach* de cosa tova, y queda

immòvil; y entre tant, allà al fons, sobre'l regalze, aixamplant y encongint sos ulls lluminichs, l'òliva'l guayta fit, esperant ordres.

Y el Deu li parla així:

— Bona companya de la pau y el secret!
Segueix de vetlla vora'l triat tot capdellant misteri, que tu entens y respectes mos designis! —

Y Zeus torna a enlayrarse dintre'l núvol, anegant en perfums el món dels homes...

Se bada l'infinít y surt la Lluna...

Les estrelles titil·len vergonyoses... els espays s'estremeixen y gemeguen... la font murmura a baixa veu follies.... sota les fulles els aucells s'acosten... el lleó del desert, corprès, bramula... s'aclareixen els boscos centenaris ab clarors de llegenda vagaroses... pels estanys verts les dones d'aygua neden, fent onejar la cabellera bruna... y la exquisida y pàlida jonquilla estira'l coll ab un desmay de flayra...

La Lluna ha enlluminat tota la terra...

La cova xucla diligent ses ombres, y els

líquens y les eures, destriantse ab calfret venturós, reben la Lluna, convidantla a passar... Y la Lluna entra...

Està'l bell jovincel sobre la terra, com estatua jahent de marbre rosa... Polços avall li van, a flochs, rulls auris, y el rostre es quiet com màscara de cera....

La Lluna'l veu, y ab sa mirada candia s'atura a contemplarlo embadalida, d'un espaume infinit sobtada y presa... D'ençà que'l món es món que no recorda haver vist en mortal semblant prodigi, excelsitut major, tal maravella... Y rendintse a l'encís que la sotjoga, del dorment vol fruhir mentre'l sòn dura.

• • • • •
 Ja al bes primer, Endimió, estremintse, sent que vibra un misteri en ses entranyes, y l'ample espay misteriós del somni s'omple d'un resplendor que l'enlluherna... Ubriach de ventura may sentida, que li devalla fins al fons de l'esser, s'entrega dolçament al clar de Lluna, sentint qu'es seu d'aquell instant per sempre.

El món ha pressentit la noça màgica, y aclaparat calla frisós y escolta, y les Deve-

ses, a l'Olimp, s'obliden per un instant dels Deus eterns y pensen en els homes llunyans... en tant que l'òliva, inalterable en son regalze, vetlla, aixamplant y encongint sos ulls, que lluhem com llantietes nupcials en l'ombra, y, ab son xiulet de perllongada nota, canta un cant d'Himeneu interminable...

Fugen els Zèfirs, les Serenes riuem y en els banchs de coral s'arremoixellen, porugues de la llum, y els estels pàlits, de un en un se van fonent en l'èter...

L'arbre, espolçant sa cabellera verda, llença'ls aucells a les corrents de l'ayre, dringuen les fonts ab remoreigs joyosos, degotegen rosada flors y fulles, del fons del cel la terra se destría, y en l'espay, invisible, xiscla un'àliga...

L'Aurora va a venir sobre la terra!

Les llantietes nupcials s'apaguen, l'eura repenja ses humides fulles, endormiscantse en son breçol de pedra, y al sòl blanqueja una escampada d'òssos sobre'l terror encatifat de molça.

Al traspuarli la claror pels parpres, En-

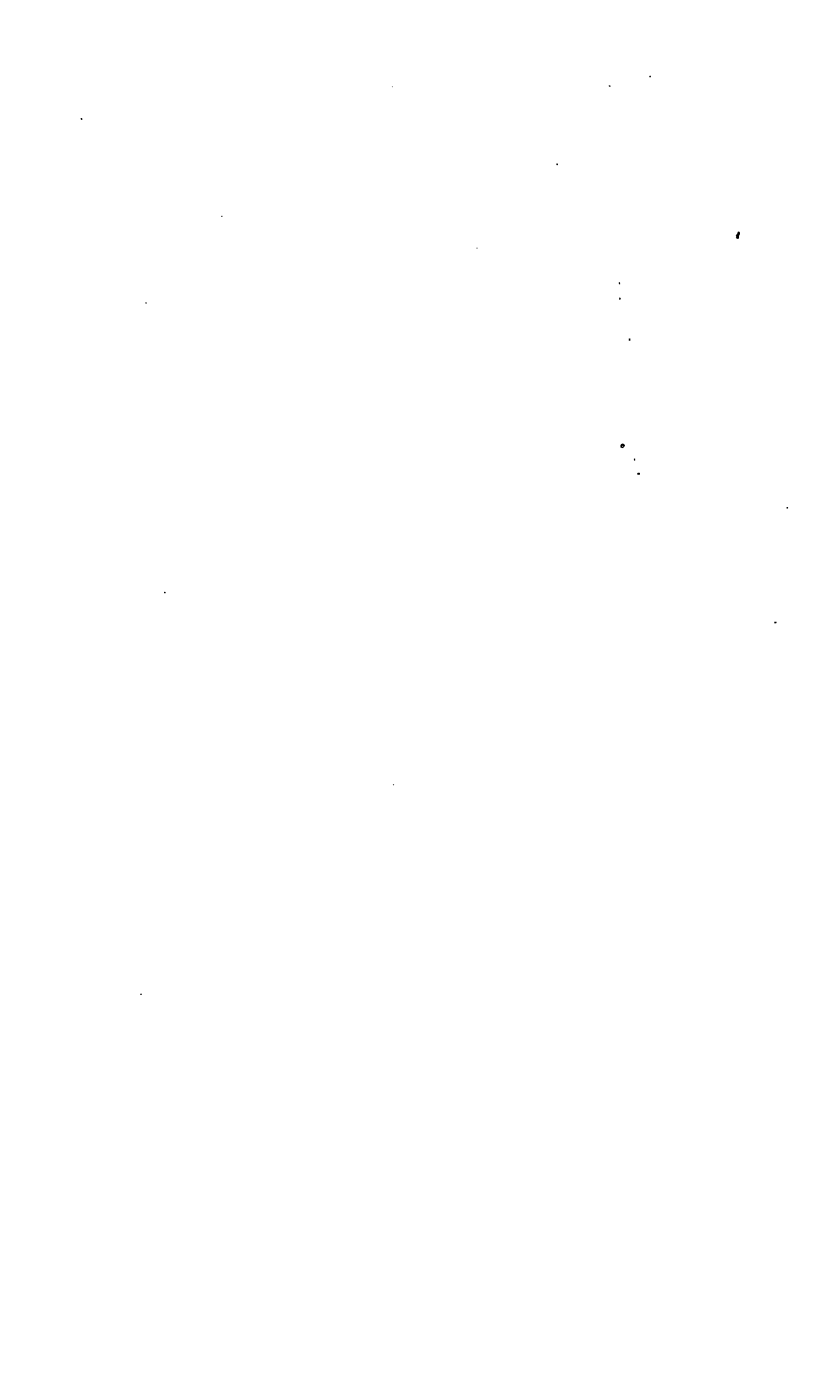
---

dimió s'es despertat... Sospira, y sentint en son sí una delícia, un calfret venturós que'l maravella, creu que perdura'l diví sòn... Mes s'alça tot enhardit de nova fortalesa, y un foch novell sent que li trempa l'ànima. Allavores, corprès d'aquell miracle, pregunta als Deus què esdevingué a son esser...

Y Júpitre li diu:

— Salut! Ets l'Home entregat a l'amor lliure de màcula, l'amor de llum qu'excelsifica als hèroes... Ets immortal sobre la polç dels sigles! —

OBRES DE VÍCTOR CATALA

PUBLICADES

	<u>Pesetes.</u>
EL CANT DELS MESOS (versos)	1
QUATRE MONOLEGS (en vers)	2
DRAMES RURALS (3. ^a edició)	3'50
OMBRÍVOLES (drames rurals)	0'50
SOLITUT (novela, 2. ^a edició)	3
LLIBRE BLANCH (versos)	2'50
CAYRES VIUS (estudis en prosa)	3

EN PREPARACIÓ

INTIMITATS.

CALZER D'AMARGOR (novela).

RETORN (novela).

VEGETAR (novela).

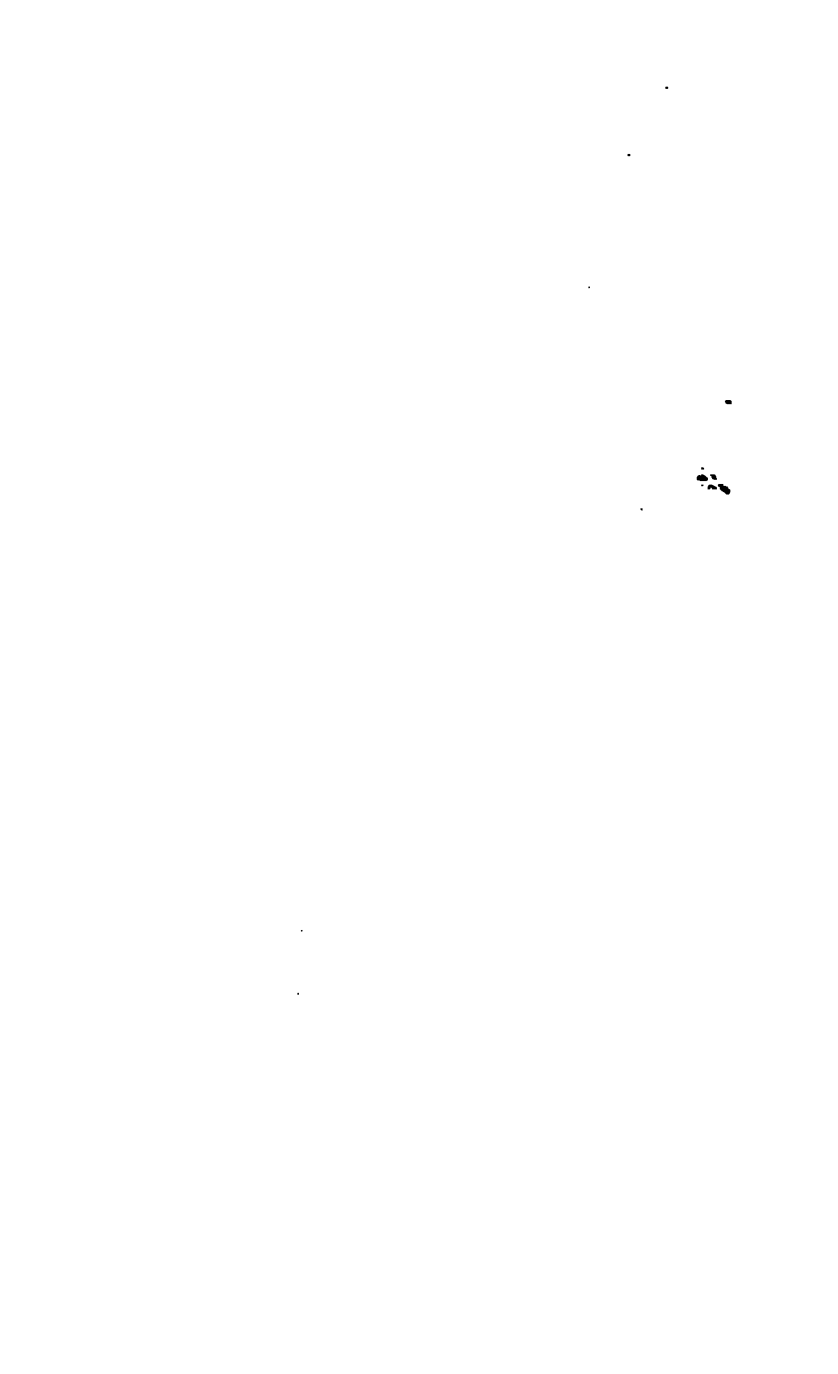
LES SIS NITS DE LLORENS MORÉ.

INDEX

	<u>Pàgines</u>
PORTICH	VII
DRAMES RURALS	
El calvari d'en Mitus	3
Creu y ratlla.	59
L'empès	71
El carcanyol.	81
Sota'l cel.	139
Contra-claror.	165
L'amoreta d'en Piu.	183
ALTRES DRAMES Y ALTRES COSES	
Sobretaula.	213
Carnestoltes	221
Capvespre.	243
Flàmules	259
Giselda.	267
Faula serena.	285

EN PREPARACIÓ

Alexandre Font.—PÀGINES FESTIVES.
L. Escardot.—SANG BLAVA. Novel·la.
Adrià Gual.—LA CULPABLE. Drama de món.
Ibsen.—PERE GYNT. Drama.

EN PREMPSA

Lluís Via.—ESTELES.

Nota. Les obres publicades se troben de venda en totes les llibreries i cases de nostres corresponsals. Els que foren subscriptors de **Joventut** les poden adquirir ab la rebaixa d'un **25** per **100** en nostra Administració, Portaferrissa, 17, baixos, interior.

SECCIO ESPERANTO

OBRES PUBLICADES

PREMIUM

F. Pujulà y Vallès. — REGLES FONAMENTALS D'ESPERANTO ...	0'10
» » — GRAMÁTICA CATALANA DE LA LLENGUA INTERNACIONAL ESPERANTO..	2

EN PREPARACIÓ

F. Pujulà y Vallès. — VOCABULARI ESPERANTO-CATALÀ. El més extens dels publicats fins ara.

Aquestes obres se venen en totes les llibreries de Catalunya y en la societat **Espero Kataluna** de Barcelona.

ESPERO KATALUNA

Societat pera la propaganda d'Esperanto a Catalunya

Plaça de Santa Agna, 4, 2.^{on}; Barcelona

Ademés dels cursos gratuïts que continuament hi ha oberts en el local d'aquesta societat, se'n donen en son nom en diferents centres de Barcelona y altres punts de Catalunya.

En la societat **Espero Kataluna** y en el Consulat Català d'Esperanto a Barcelona (Portaferrissa, 30, botiga) se faciliten tota mena de notícies d'aquesta llengua internacional.

Preu: 3 pessetas

BOUND

MAR 25 1948

UNIV. OF MICH.
LIBRARY

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 03350 4203

BOUND

3 9015 03350 4203

MAR 25 1948

UNIV. OF MICH.
LIBRARY

